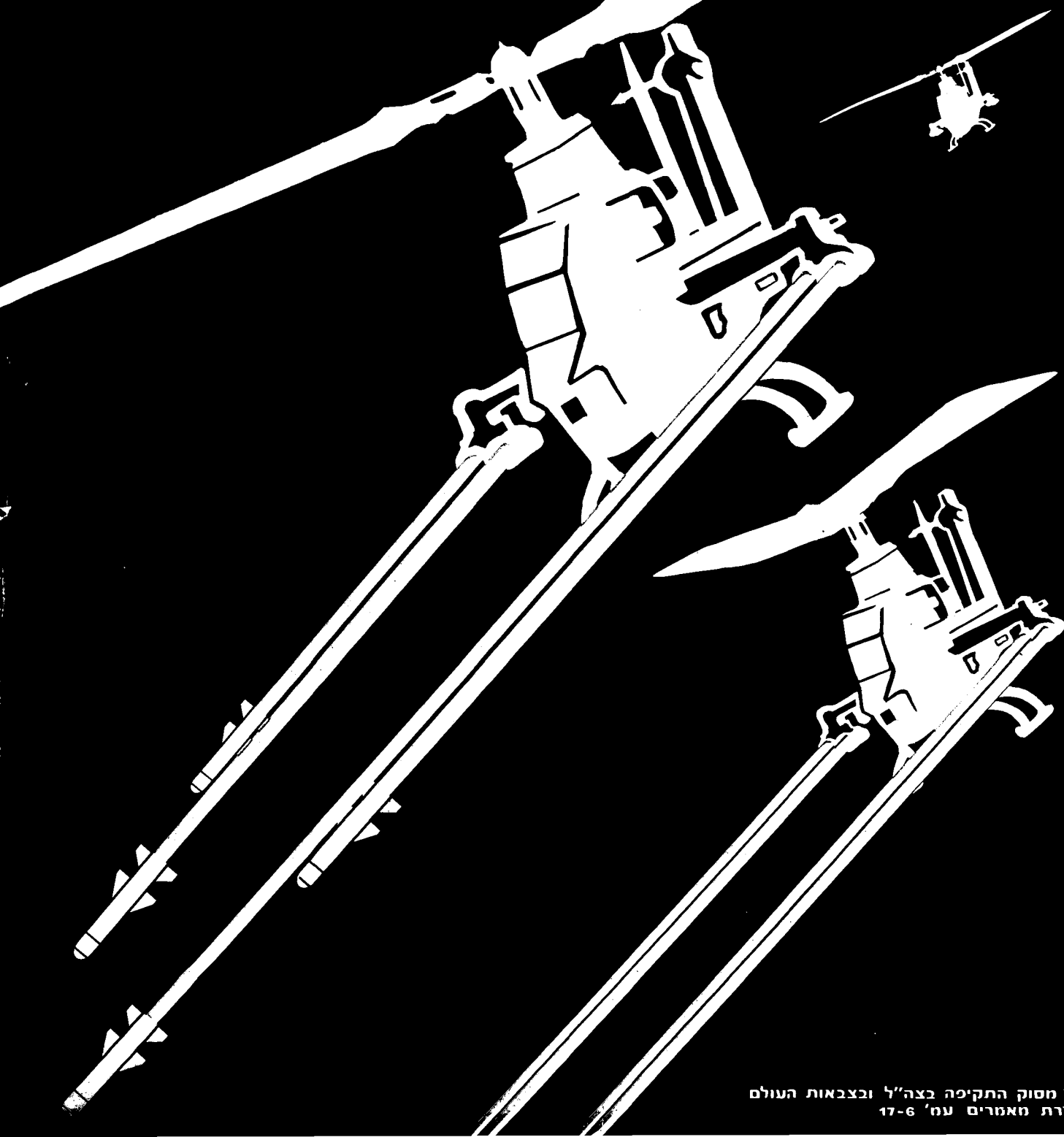

העבודות

272

פברואר 1980

על מסוק התקיפה בצה"ל וכצבאות העולם
סדרת מאמרים עמ' 17-6

אלוף (מיל') יגאל אלון

1980-1918

מפקד ומצביא במלחמת העצמאות

רא"ל (מיל') יצחק רבין

כי יש לתקוף מצפון, לכבוש את יהוד ואת וילהלמה ולנוע בכוח מרכזו לכיוון בן שמן, לוד ולאחר מכן רמלה. לאחר כיבוש יערים אלה תוכנן לפנות מזרחה עם כוחות חטיבת "יפתח", והחטיבות 8 ו"הראל" תוכננו לתקוף מכיוון קריית ענבים-מעלה החמישה כלפי צפון.

בהכוונתו של יגאל אלון ותחת פיקודו, שונתה התכנית באורח המצביע על תחילתה של מחשבה צבאית חדשה בהדרגתו. במקום התקפה בורוע אחת תוכננה התקפה בשתי זרועות. חטיבה 8 בסיוע גדוד מחטיבת "אלכסנדרוני" תוכננה לתקוף מצפון, לכבוש בהתקפת לילה את וילהלמה ואת יהוד, (שנקראה אז יהודיה) להתקדם דרך הכביש המוביל מוילהלמה לכיוון בן שמן דרך בית נבאללה, כאשר "יפתח" תתקוף מדרום מכיוון גור לכיוון נבי דניאל וגמזו. הדבר נועד ליצור כבר בשלב הראשון כיתור של כל הכוחות, שנמצאו בלוד וברמלה ממערב, למנוע כל אפשרות של תגבורם בכוחות העיקריים של הליגיון, שחננו באזור לטרון-רמאללה, ולהכשיר את התנאים לנפילת לוד ורמלה, גם על ידי המחשת עוברת כיתור שתי ערים ערביות אלה, על הכוחות שנמצאו בהן. כלומר, למעשה היה זה ניסיון ראשון, שנעשה בתקופת מלחמת העצמאות לאו דווקא להתקפה חזיתית בקנה מידה גדול, אלא להתקפה, שמציבה לעצמה יעד של כיתור כוח גדול ושל אזור מאוכלס על-ידי הערבים בצפיפות רבה. בכך יש לראות את תחילתה של מחשבה צבאית חדשה בהדרגת יגאל אלון: כיתור ולא התקפה, שאינה יוצרת הכרעה בסיסית כבר בשלב הראשון.

המבצע אכן נערך לפי תכנית זו, הביא לנפילתן של לוד ורמלה תוך שלושה ימים מתחילת המבצע, ואפשר את המשך המהלך כלפי מזרחה. היעד הראשון הושג, הורחקה הסכנה מאזור תל-אביב, אך בשלב השני לא הצלחנו להגיע לכיבוש לטרון. כתחליף לכיבוש לטרון כאמצעי לפריצת המצור על ירושלים, נבחרה תכנית אלטרנטיבית, שהרחיבה את אזור השליטה הישראלי דרומה, עד דרומית להר טוב ובית שמש של היום. בכך נוצר פרונדור רחב יותר בין השפלה לירושלים, שהבטיח את קיום הקשר לירושלים בשני צירים, ואפשר לפתוח את "דרך בורמה" ככביש. הישגי מבצע "דני" ביססו למעשה את הקשר לירושלים בתקופה שבין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים.

המבצע השני, שיגאל אלון פיקד עליו והיה אחראי לתפיסה שכיוונה אותו, היה מבצע "יואב". עד למבצע זה היה הצבא המצרי הגורם, שהכתיב למעשה את מהלכי המלחמה בדרום, ופעולות (המשך בעמ' 57)

את תפיסתו הצבאית של אלוף (מיל') יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח ואח"כ מפקד חזית הדרום, מן הראוי לבטא לא בהרצאות תיאורטיות, אלא בהדגמת יישומן. תפיסות אלה יושמו בזמן המעבר מהיותו מפקד הפלמ"ח להיותו מצביא מלחמות התנופה של ישראל, והותאמו לממדים שגדלו, לאמצעים שהשתנו ולבעיות הלחימה נגד צבאות ערב.

יגאל אלון פיקד בעיקר על כמה ממבצעי התנופה של מלחמת העצמאות, כלומר מרגע שצה"ל עבר למתקפה. הייתה זו, על פי רוב, מתקפה בגזרה אחת, כי כדי להגיע למתקפה באותם ימים היינו זקוקים לריכוז כוחות, וריכוז כוחות כזה יכול היה להיעשות בגזרה אחת בלבד. כוונתי למבצע "דני", בחזית המרכז, ולמבצעים "יואב", "חורב" ו"עובדה" בחזית הדרום.

המבצע הגדול הראשון היה מבצע "דני", ומן הראוי להזכיר היום את המציאות של ערב המבצע. הליגיון הערבי החזיק במרבית שטחה של הגדה המערבית, ואיים בעת ובעונה אחת על שני מרכזים בעלי חשיבות אסטרטגית ורגשית למדינת ישראל: ירושלים ותל-אביב. ירושלים הייתה כמעט מנותקת, הליגיון החזיק בלטרון ושלט על הדרך המובילה מתל-אביב לירושלים. נפתח אמנם נתיב מוגבל לתנועה לירושלים, הלאו היא "דרך בורמה", אולם בעיקרה הייתה התנועה לירושלים משובשת, לא הייתה אספקת מים מן השפלה, והעיר חיה למעשה במציאות של מצור. אזור תל-אביב, שהיה בו ריכוז האוכלוסין היהודי הגדול בארץ ישראל, נמצא גם כן תחת איום. הכוחות הערביים שלטו ברמלה, בלוד ובשרה התעופה שבלוד, ולמעשה ניתן לומר שהקו עבר כחמישה עד שישה ק"מ מתל-אביב-יפו.

היה ברור שהמשימה האסטרטגית המרכזית בתום ההפוגה הראשונה חייבת להשיג את היעדים הבאים, בהתאם לסדר העדיפות הבא: כיבוש לוד ורמלה והרחקת האיום מתל-אביב ומהציר שקישר את תל-אביב לירושלים, ולו גם בנתיב המפוקפק של "דרך בורמה". היעד השני, לאחר השלמת היעד הראשון היה לפרוץ את המצור על ירושלים, והיעד השלישי, אם הזמן והכוחות היו מאפשרים זאת, היה להגיע גם למבואות רמאללה ולרחוק את הליגיון הערבי מהשליטה שלו בצפון ירושלים ועד נבי סמואל ונגעת הראדאר ועד בכלל.

הכוחות, שהוקצו למבצע היו: חטיבת "הראל", חטיבת "יפתח" של הפלמ"ח, חטיבה 8, שהייתה החטיבה המשוריינת, וכללה מה שאז נקרא גדוד טנקים וגדוד חרמ"ש, וכוחות מחטיבת "קריית". לקראת המבצע עצמו נערכו דיונים, שבהם באו לידי ביטוי מספר גישות: גישה אחת, שנתמכה על ידי המטה הכללי של צה"ל, גרסה

- 2 **לחיזוקו של צוות הקרב המשולב / סרן יוסי הוכבאום**
בירור אופיו של שיתוף הפעולה הבין-חילי, יסודותיו התורתיים מקצועיים, ומידת יכולתו לתרום לחיזוק צוות הקרב המשולב.
- 6 **מסוק התקיפה ומשימות ההגנה / אל"מ נ'**
ניתוח תכונותיו של מסוק התקיפה, תוך הדגשת יכולתו להיות הבלם הראשוני של צה"ל, ובכך לענות על צרכיה המיוחדים של מדינת ישראל.
- 10 **מסוק התקיפה בצבאות העולם / חגי חזקני**
בחינת תכונותיו של מסוק התקיפה, יתרונותיו וחסרונותיו, סקירת תולדותיו, ודיון בשימושי, בתפיסות התפעול שלו ובתכניות הפיתוח, הקיימות לגביו, בצבאות העולם.
- 15 **"פרות קדושות" במבחן שדה הקרב העתידי / רס"ג ניצן**
במאמר מובאת הטענה, כי הטכנולוגיה של אמצעי הלחימה עומדת לחולל מהפכה בשדה הקרב העתידי. הטנק לא יהיה עוד עמוד השררה של שדה הקרב הנייד, ולא זו בלבד שיהיה צורך להמיר חלק גדול מצי הטנקים במסוקים, אלא שבניין הצבא כולו יצטרך לעבור שינוי.
- 18 **עצמה בסימן משבר-האסטרטגיה האמריקנית והשלכותיה במזה"ת/ר"ר א' גלבוש**
בחינת אמינות ההרתעה של ארה"ב ונכונותה להתייצב מול אתגרים בין-לאומיים, מעידה, לדעת המחבר, על אולטייד אמריקנית. על רקע זה נתפסים האירועים האחרונים בזירה הבין-לאומית, ומוערכות השלכות של מדיניות ארה"ב במזה"ת.
- 25 **אספקטים צבאיים במדיניות ממשל קרטר - תדמית מול מציאות / סגן ע' הוכמן**
מול תדמית של ממשל חלש וחובבני, המגלה אולטייד בשמירה על כוחה הצבאי של ארה"ב, מנסה המחבר להציג מציאות שונה לחלוטין; לפיה פועל הממשל האמריקני לביסוס יכולתה הצבאית של ארה"ב ולהגברת עצמתה, הן במישור האזורי והן במישור האסטרטגי.
- 30 **הים התיכון לצי הסובייטי - שדה ציד או בור קבר? / פאולו פנוני**
במוקד מאמר זה ניצבת השאלה: האכן מהווה הכוח הימי הסובייטי בים התיכון יריב שקול או אף עדיף לכוח המשולב של הצי השישי האמריקני וצייהן של מדינות נאט"ו.
- 36 **על הגברת הנכונות לשירות קבע / סרן משה אבן-חן**
הנהגת קידום על-פי כישורי הקצין ורמת ביצועיו, הפעלת תמריצים באורח מתוחכם והגברת ההזדהות עם המפקד - כאמצעים להגברת ההתנדבות לקבע.
- 38 **בלאק הוק - נגמ"ש מעופף לצבא ארצות הברית**
על המסוק החדש לתובלת סער, שנועד להיות כלי הרכב המעופף של כיתת החי"ר.
- 39 **על צביעות ועל התנדבות**
צרוך תגובות קוראים ל"מכתב הגלוי לקצין", שפרסם תא"ל ע' ב"מערכות" 269.
- 42 **מאורעות 1929 - השלכות מדיניות וביטחוניות / אלוף (מיל') יוסף אבירד**
ניתוח תגובת ה"הגנה" למאורעות 1929, ודיון בהשלכות המדיניות שהיו למאורעות אלה.
- 48 **הרהורים על הערכת המצב / סרן יעקב**
רשימה זו מבטאת ניסיון לשנות במידת-מה את דרך הערכת המצב במסגרת נוהל הקרב, ולכלול בה מספר יסודות העשויים לשפרה ולעשותה יעילה יותר.
- 50 **ניסויים טקטיים ופיתוח אמצעי לחימה / ר"ר זאב בונן**
מאמר הבוחן את התפקיד המיוחד העשוי להיוודע לניסויים טקטיים של אמצעי הלחימה (בתהליך המשולב של פיתוחם) בגיבוש תמורות בתורת הלחימה ובשינויים במבנה הכוח.
- 52 **נשק אלומת האנרגיה - מדע בדיוני או נשק המחר?**
על טיבו של נשק אלומת האנרגיה, מבנהו, דרך פעולתו ושלבי פיתוחו בברה"מ ובארה"ב.
- 54 **מערך חדיש של טילים באירופה / אל"מ (מיל') שלמה נעמן**
תכנית למערך טילים חדיש באירופה, משמעותה הצבאית והקשריה המדיניים.
- 55 **XM-3 XM-2 - נגמ"שי לחימה חדישים לחי"ר האמריקני**
על פיתוח נגמ"שים אמריקניים חדישים, תכונותיהם ויתרונותיהם בלחימה רכובה.
- 56 **הערות בשולי עידן השלום / עודד ינון**

עורך ראשי: סא"ל יעקב זיסקינד

העורך: סא"ל יוסי פורת

עורכי משנה: סרן רחל רוזנסקי
סרן שמואל אבנרי

עוזר מחקר: עמוס רגב
מעצב גרפי: פאול קור
שער: יואב גרפיקה
איורים: אבנר כץ

מערכות בית ההוצאה של צבא הגנה לישראל

צוות המערכת: סא"ל מיכאל הירשפלד
סרן דן אופיר
סרן יואב תרמור
סגן רותי בית אור
יצחק טמיר
דן דולב

"מערכות חימוש": העורך י' גרייבר
"קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה מ' שניר

לחיזוק של צוות הקרב המשולב

סרן יוסי הוכבאום

השונים לא מיהרו לפרוץ קדימה בנפרד, אלא תקפו במשותף במלוא עצמת כוח האדם והציוד שלהם. דקות ספורות לפני ההתקפה היו מטוסייהם עטים ומפציצים את היעד המותקף, באלצם את כוח המגן להיצמד לקרקע; ובעקבות המהלומה היו מסתערות לאחור מפני יחידות השריון והרגלים, בחיפוי אש תותחים, וחדרות כמעט ללא התנגדות אל תוך עמדותינו.⁴ טיב הביצוע נבחן באן על-פי קיומו של שיתוף הפעולה הבין-חילי, המנוהל בצורה מושלמת על-ידי גייסות מאומנים היטב. להלן נברר את אופי שיתוף פעולה זה, יסודותיו התורתיים-מקצועיים, ומידת יכולתו לתרום לחיזוק צוות הקרב המשולב.

בפתח ספר תורת הלחימה החדש של צבא ארה"ב שנושאו "סיוע אש במבצעי החילות המשולבים"¹ מתנוססת אמרתו המפורסמת של המרשל מוריס דה-סאקס:² "לא הצבאות הגדולים זוכים במערבות - מנצחים הצבאות הטובים". בהקשר זה נשען "צבא טוב" על בסיס מקצועי איתן. ואכן, על היסוד החשוב של המקצוענות הצבאית עמד אף המרשל ציזיקוב,³ אשר במאמציו להכיר את הצרדים החזקים של יריביו הגרמנים מצא, כי: "בימינו אי אפשר להשיג ניצחון בקרב ללא תיאום ושיתוף פעולה בין כל החילות ובלא פיקוד ושליטה טובים. אצל הגרמנים, הדגיש הלה, "פותח שיתוף הפעולה בצורה נאותה ביותר. החילות

מסגרות התמרון הרב-חיליות ויסודותיהן

המבצעים הקרביים של מלחמת העולם השנייה סיפקו לנו לא רק את מרבית דגמי-האב (פרוטוטיפים) לצורות שיתוף הפעולה שבין החילות והזרועות השונים, ואת מערכות הנשק שהעיקריות בהן ממשיכות עדיין להיות את גרעיני העיקרי של העוצבות הניידות; במבצעים אלה עוצבו היסודות העיקריים לבנייתו של צוות הקרב החטיבתי, כוח המשימה הנייד והמשוריין המאגד בתוכו את האלמנטים של הסער, סיוע האש והסיוע הקרבי,⁵ תוך מימוש התפיסה, לפיה אין חיל אחד מסוגל להכריע קרב או מערכה.

במרוצת השנים שלאחר מלחמת העולם השנייה פותחו אמצעי הנשק והציוד העיקריים (הטנק, נגמיש הלחימה והתותח המתנייע) תוך הגברה בה מפליגה של עצמת האש וכושר הניידות, עד שנתערר צורך לערוך בחינה מחדשת של ארגון ומבנה העוצבות הממוכנות/משורינות בצבאות המערב. העלאת איכותו של הנשק, פיתוחן של מערכות חדשות ושיפור טכנולוגי מתמיד, הולידו שינוי שבא לידי ביטוי בהקמתן של מסגרות תמרון קטנות יותר, כגון גדודים וחטיבות, הבנויות כצוות רב-חילי. מסגרות אלה מתאפיינות ביתר עוצמה קרבית בזכות אמצעי האש והסיוע האוגרתיים (הדיביזיוניים) והגייסיים (הקורפוסאיים) המועב-רים תחת פיקודן או מוקצים להן בסיוע ישיר או כללי לצורך ביצוע משימותיהן. די במבט חטוף בעץ מבנה של חטיבה משורינת/ממוכנת מערב-גרמנית או בכוח משימה גדודי משוריין/ממוכן אמריקני, כדי לעמוד על מורכבותם של גופים לוחמים אלה, שנתעשרו במערכות הנשק המתוחכמות, פרי הטכנולוגיה הצבאית החדשה.

כך, לדוגמה, נמצא בחטיבה המשורינת הגרמנית: גדודי טנקים, גדוד חרמ"ש, גדוד תומ"טים, פלוגת הנדסה משורינת, פלוגת משחיתי טנקים חמושים בטמ"טים ועוד. כל אלה אינם אלא מרכיבי האורגניים של הדרג המסתער, והמסייע, בלא האלמנטים של התחזוקה החטיבתית. כוח מתמרון מסוג זה נועד לפעול תוך שיתוף פעולה עם מערכות נ"מ מתנייעות (כגון "גפרד" ו"רולנד") ומסוקי נ"ט חדישים מסוג PAH-1, וכן להסתייע בארטילריה קנית ורקטית המסוגלת להנחית מיקוש פזיר.⁶ צוות גדודי משוריין/ממוכן אמריקני מפעיל אמצעים דומים, אף כי מרביתם (ארטילריה, הנדסה, מסוקים וארטילריה נ"מ) ניתנים לו בסיוע ישיר או בהקצאה ת"פ מרמת הדיביזיה.

ניהול קרב במסגרת זו פירושו – הפעלה טקטית של מערך נייד ומשולב, במובן של פיקוד ושליטה על צוות תוך מיצוי כושר שיתוף הפעולה בין מרכיבי החיליים באופן בו יוכלו "לנוע ולירות ביחד".⁷ זאת ועוד, מורכבותה של הבעיה "לנוע ולירות ביחד" גדלה עם שינוי הארגון לקראת משימה. את הצוות הגדודי המשולב, עליו אנו מדברים עתה, ניתן לבנות כיום בצורות שונות: כוח בעדיפות טנקים, כוח בעדיפות חרמ"ש, כוח בעדיפות מט"נים נ"ט (נגמ"שים נושאי טאו) וכיו"ב.⁸ משמעות הדבר – מאפיינים שונים של ארגון וניהול שיתוף הפעולה בכל צורת ציוות.

מערכת ההדרכה כגורם מרכזי בשיתוף הפעולה הבין-ציוותי

ברור אפוא כי שיתוף פעולה הוא התנאי החיוני לקיומו ולפעולתו של הציוות; רק באמצעותו ניתן להפיק מכל מערכות הנשק והציוד העומדים לרשות כל חיל את מלוא

התועלת; ובו, ולא בשום יסוד אחר, תלויה באופן מכריע מידת שרידותם של כל מערכות הלחימה והציוד בפני אמצעי הנגד של האויב.

כיצד יש לארגן את שיתוף הפעולה בין החילות השונים שבצוות הקרב המשולב, כדי שזה אכן יפעל כמכונה במלוא עצמתה? דומה שבשאלה זו מתלבטים מרבית צבאות המערב והמזרח גם יחד. לכולם ברור, שסוד ההצלחה טמון בהדרכה, הדרכה שאינה שוקטת על שמריה, הדרכה הפתוחה לביקורת ולחידוש, הדרכה דינמית העומדת בפני האתגר שמציבה לה הטכנולוגיה המודרנית בפיתוח מערכות הנשק החדשות, הדרכה שבסיסה סומך על יסודות אומנות ומרע הצבא – מקצוע המהווה תשתית חיונית להכשרת כל מדריך ומפקד. ארגון ההדרכה הנו אפוא בעיה ראשונה במעלה בתהליך מציאת הפתרון למימושה של תפיסת קרב הכוחות המשולבים.

ניתוח מהותו של קרב זה מעלה מספר יסודות המשולבים זה בזה:

(א) קיומו של איגוד כוחות ואמצעי אש אותו ניתן לערוך באופן מאוזן בהתאם לתביעות הגורמים המשתנים: משימה, אויב, שטח.

(ב) קיומה של תכנית תמרון בתנועה ובאש, שבה באות לידי ביטוי צורות (קונפיגורציות) שיתוף פעולה שונות, תוך הרגשת מודעותו של המפקד החילי להימצאותם של מרכיבים מסייעים נוספים והכרתו את מאפייני לחימתם העיקריים. כל זאת במגמה למצות באורח מלא את מערכות הנשק והציוד שברשותו.

(ג) קיומו של מפקד הפוקד על כוח מתמרון רב-חילי, ומארגן את שיתוף הפעולה בין מרכיביו.

דומה שאלמנטים אלה הם מוקדיו האוריינטטיביים של ארגון ההדרכה, שיעודו העיקרי הוא – תזמור התורה וטכניקות הלחימה תוך בחינת ארגון ומבנה הכוח המשולב ומידת התאמתו למילוי משימותיו, תוך ניתוח וגיבוש תפיסות תמרון ותורות לחימה, ותוך התווית קווים ויצירת כלים לטיפוחו של המפקד החילי מחד גיסא והמפקד העתיד לפקד על צוות הקרב המשולב מאידך גיסא.

ה-TRADOC – אנטומיה של ארגון ההדרכה

בחינת ארגון ההדרכה מחייבת להתייחס למסגרת המופקדת עליו – היא מפקדת ההדרכה. ניטול לדוגמה את ה-TRADOC האמריקני, מפקדת ההדרכה או ליתר דיוק פיקוד ההדרכה ותורת הלחימה של חילות זרוע היבשה. לפנינו רגם אפשרי של ארגון, ובעצם ארגון מחדש (הוקם ביולי 1973) של מערך ההדרכה. פיקוד זה,⁹ האחראי בראש בראשונה להדרכת החייל, המשק והקצין במקצועותיהם השונים, מקיים תחום אחריות נוסף – פיתוח תורת לחימה לכל חילות זרוע היבשה. כמובן מופקד הוא על הנחת היסודות הדוקטרינריים, לתזמור מרכיבי הצוות המשולב, ולבחינה ותיאום של תפיסותיהם החיליות.

מספר קווים בולטים מציינים את ארגון ההדרכה של ה-TRADOC, החותר ליצור אינטגרציה של החייל ותורת לחימתו במכלול הקונצפטיאלי של צוות הקרב המשולב. למפקד יש מטה שעם מחלקותיו העיקריות נמנות, מחלקה העוסקת בפיתוח תורת לחימה ומחלקה העוסקת בהדרכה צבאית – שני גופים שיעודם עיצוב התיאוריה והפראקטיס.

המרכזים החיליים למפקדת-העל האמונה על בחינתה של תורת לחימה רב-חילוית ובנייתה. במסגרת מערך ההדרכה נבנים ומתגבשים גופי תורה הנועדים להביא לעיצוב הגורם המרכזי בניהולו של קרב הכוחות המשולבים – המפקד הכלל-חילי.

לא במקרה טבעו צבאות המזרח והמערב מונחים כמו "המפקד הכלל-חילי" בצבא ברה"מ, או "מפקד הכוח המתמרן" בצוות הקרב האמריקני. בדומה לכך נמצא, כי הלשון הצבאית הגרמנית מייחסת ל-Kommandeur את הפיקוד מרמת גודר ומעלה, כיוון שבמערב זו מנהלים מפקד הפלוגה ומפקד המחלקה בראש ובראשונה את הקרב החילי, בה בשעה שבמסגרת של גודר ומעלה מוקנית למרכיבי הקרב המשולב החשיבות המכרעת.¹²

המשימה הקשה העומדת בפני מפקד הצוות המשולב הינה כאמור – יכולת ארגון, פיקוד ותמרון במצב בו "נעים ויורים בעת ובעונה אחת". דרישה לא פחות כבדה נתבעת למלא מערכת ההדרכה הכללית – טיפוח מפקד זה, הכשרתו ואימונו. מפקדו של כוח המשימה הגדודי חייב להכיר ולשלוט בתורה ובטכניקות הלחימה של הטנקים, החרמ"ש (הרכוב כיום על נגמ"שי לחימה החמושים בתותחים אוטומטיים ובטילים נ"ט) ומערכות מתנייעות נגד טנקים (משחיתי הטנקים החדשים). לרשותו של המפקד כלים נוספים: מרגמות, יחידת חיל ההנדסה, ארטילריה, סיוע אוויר קרוב, מסוקי תקיפה, מערכות נ"מ ויחידות תחזוקה. הוא חייב להכיר היטב מערכות אלה על סגולותיהן ומגבלותיהן, ולשלוט בטכניקת שילובן במערך שיבטיח פתרון הולם לכל בעיה טקטית שמציבים לו האויב, השטח ומשימתו.¹³

את ראשית הכשרתו בתחום החילות המשולבים קונה מפקד הכוח הממוכן בצבאות הזרים המתוקנים כבר במכללות היסוד לקצינים. כן הדבר ב"ווסט-פוינט" האמריקני, ובבתי הספר של זרוע היבשה ובמכללות צבאיות ומקצועיות של צבא גרמניה המערבית.¹⁴ תפיסה זו – המניחה יסודות אקדמיים להתפתחותו של קצין הצבא המקצועי העתיד לשמש בתפקידי מטה בעוצבה (המהווה מסגרת כלל-חילוית) או לפקד על כוח משולב – מספקת לקצין הנמצא בראשית דרכו את הכלים העיוניים והאינפורמטיביים (במדעי הטבע) וכן את ההכנה המתודולוגית להתמודדות עם בעיות הצפויות לו בעתיד; אך מעבר לכך מהווה תפיסה זו ביטוי מובהק לקיום אמנות ומדע הצבא כמקצוע אקדמי.

מקצוע זה חייב להיקנות הן במכללת היסוד והן במכללות ההמשך (פיקוד ומטה), תוך הקפדה על רציפות ההכשרה המקצועית. באופן זה ניתן להבטיח שמעברו של הקצין מהשירות החילי לשירות הכלל-חילי (כקצין מטה או מפקד כוח משולב) ילווה בשינוי איכות החשיבה הטקטית, בשינוי האוריינטאציה, ובביטול התופעה המסוכנת, לפיה ממשיך ומתמיד אף מפקד עוצבה (הכוללת מספר רב של מרכיבים חיליים, מערכות נשק וציוד) להגות ולתכנן על-פי דפוסי חשיבה של מפקד מחלקה או מפקד פלוגת טנקים, הפותר כל בעיה בעזרת כלי המשחק היחיד שהוא מכיר – הטנק... מערכת הכשרת המפקד הכלל-חילי חייבת ללמדו לפעול ולנצח בעזרת כלי משחק אחרים, הפועלים בעת ובעונה אחת – תורה שאינה נקנית כהרף עין. במסגרת הכשרה זו אין הקצין החילי "רץ" ישר לתפקידי מטה, אלא משתלם ומשרת אף בחילות נוספים. חיל-המוצא של הקצין מאבד

לדעת מפקדת זרוע היבשה האמריקנית עשוי יעד זה להתבצע ביעילות באמצעות השליטה של פיקוד ההדרכה והכפיפות הישירה של מרכזי תו"ל, המוסדות הפונקציונליים ובסיסי הדרכה למרותו. למוסדות אלה חשיבות ראשונה במעלה בעיצובה של תפיסת הקרב המשולב. במיוחד ראוי להזכיר כאן את "מרכז תו"ל לחילות המשולבים", הסמוך למכללה הכלל-חילוית לפיקוד ומטה בפורט ליונוורת (Leavenworth) והיחידה לבקרת רמת האימונים של החילות המשולבים (TCATA) שבפורט הוד (Ft. Hood). בארגון הדרכה זה בולטות בראש ובראשונה מסגרות חשיבה וניסוי של היסודות האימנטיים בתהליך שיתוף הפעולה שבין החילות; ארגון וציוות הכוח;¹⁰ תכנית התמרון של הצוות בתנועה ובאש ועוד. לאור מבנה זה גדלה החשיבות של שליטת הפיקוד במרכזים ובבתי הספר החיליים ומעורבותו בפעילותם. זיקת הגומלין שבין בית-הספר, האמון על פיתוח תורה וטכניקות לחימה, לבין המפקדה, החייבת לבחון את התורה וטכניקות אלה ולהעניק להן תוקף במסגרת תפיסה רחבה יותר של קרב החילות המשולבים – קשר זה מהווה אמצעי ממריץ ומעודד של פעילות החשיבה וגיבוש התפיסות בקרב שני הצדדים גם יחד. מעורבות ה-TRADOC מעניקה לו יכולת לתאם בין בתי-הספר החיליים השונים, ולהביאם לידי שיתוף פעולה בנושאי גיבוש תפיסות ויצירת ספרות הדרכה של צוות הקרב המשולב.

השליטה על בתי-הספר החיליים אינה אומרת טשטוש, פגיעה במעמד או ביטול המסגרת החילוית. ההיפך הוא הנכון: חילות, המגלמים את ישותם באמצעות המרכזים ובתי-הספר החיליים, שרירים וקיימים בצבא ארה"ב, אולם באמצעות ה-TRADOC נדרשים אלה לראייה רחבה יותר באמצעות פיתוח תודעת השילוב והכרת השכן בקרב, תוך הדגשת כלל היסוד הגדול, לפיו אין חיל אחד מסוגל להכריע לבדו בשדה הקרב, וכי במסגרת צוות-הקרב תכרענה התורה וטכניקות הלחימה החילויות העדיפות.

הצצה חטופה במבנה בית-הספר של חיל התותחנים האמריקני מגלה, שמטרת המחלקה לטקטיקה (המכונה בביה"ס "המחלקה לטקטיקה ולתורת החילות המשולבים") היא להנחיל ידע אודות שיטות התמרון, התורות והטכניקות הקרובות של הארטילריה, לצד לימוד שיטות הלחימה והכרת הציוד והנשק של החילות השונים בצוות הקרב. באופן דומה משתתפים טייסי מסוקים בקורסים בבית-הספר לשריון, מקום בו מתוודעים אלה על תכונותיו של הטנק והרק"ם המודרני, טכניקות הלחימה של הסיור המשוריין, והפעלת המערכות המתנייעות של טילים נ"ט חדישים. התביעה המובהקת לשיתוף פעולה במסגרת המשולבת חותרת ליצירת שפה משותפת בה ידברו טייסי המסוק, השריונאי, לוחם החרמ"ש ואיש צוות התותח המתנייע.¹¹

על חובותיו של מפקד צוות הקרב המשולב ודרכי הכשרתו

דומה שדפוסי הארגון האמורים והדרך בה מתנהלת הכשרתו של המפקד החילי במסגרתם, נגזרים מיחסי הפיקוד והכפיפות השוררים בעוצבה או בכוח המשימה. המסגרת הלוחמת המשולבת מעניקה למסגרת ההדרכה את רעיון כפיפותם של המפקדים החיליים, המתממש בהכפפתם של

כאן מחשיבותו כגורם הקובע את עתידו כמפקד וכקצין מטה. אין הוא חייב לבוא מחיל השריון או מחי"ר כדי לשמש מפקד חטיבה. הוא יכול להיות במקורו גם איש הנדסה קרבית, חת"ם וכיו"ב, שהרי מדובר בקצין שהספיק כבר להכיר תחומים רבים ולשמש בתפקידים שונים. איכותו של מפקד הכוח המשולב נקבעת כאמור במידה רבה אף בהתאם לעומק השכלתו הצבאית המיוסדת על-פי התפיסה האקדמית של מקצועו.

"אמנות ומדע הצבא" במכללה הגרמנית לפיקוד ומטה

דומה שהמקצועות הנלמדים במכללה הגרמנית לפיקוד ומטה, בה נמשכים הלימודים שנתיים (וזאת לאחר שלוש שנים של אקדמיה, אותן עובר הקצין בראשית מסלול גיוסו). משקפים את מלוא המגוון התימאטי האצור במקצוע "אמנות ומדע הצבא". להלן נפרט מקצועות אלה בקצרה.¹⁵ א. טקטיקה: הכרת עקרונות התפעול של החילות השונים; עקרונות כלליים של פיקוד ושליטה; יסודות התכנון המבצעי; תרגילי מפקדות; ניתוח שטח; תכנון מבצעים ותרגילים ברמת האוגדה והגיס; לימוד נרחב בנושאי גיאוגרפיה צבאית.

ב. מנהיגות: החינוך הצבאי; יסודות הפסיכולוגיה החברתית והקלינית; העמקת התודעה האורחית ועוד.

ג. תורת התחזוקה: יסודות מקצועות התחזוקה; הספקה; תובלה; פינוי; ניהול מבצעי תחזוקה בים ובאוויר.

ד. היסטוריה צבאית, תולדות המלחמות ואמנות המלחמה: מטרתו של מקצוע חשוב זה היא – לימוד העקרונות והגורמים המשפיעים על העימותים הצבאיים. חקר העימותים, ההיסטוריה הצבאית ומדע הצבא מופיעים כאן כחטיבה אחת, הנלמדת בעיקר באמצעות עבודות המחקר של החניכים, הדנות בבעיות אקטואליות תוך שימוש בעקרונות המתודולוגיים אשר את יסודותיהם רכשו בעבר, ושהעמקתם נמשכת במכללה לפו"ם.

ה. מדעיה מדינה: לימוד בהיבטים של חקר השאלות הפוליטיות, הכלכליות והצבאיות במצב הבין-לאומי.

ו. טכנולוגיה צבאית: נושא זה הוא בעל חשיבות ראשונה במעלה למפקד העוצבה ולקצין המטה. במסגרת זו מקבל החניך מושגי יסוד אודות האפשרויות והמגבלות של הטכנולוגיה הצבאית ומערכותיה החדישות. (בכלל זה נלמדים המקצועות: פיזיקה, כימיה, אלקטרוניקה ועוד).

ז. שפות זרות: הוראת מקצוע זה נובעת בעיקר מן הצרכים של החברות בנאט"ו. החניך מגרמניה המערבית לומד אנגלית וצרפתית לצורך שימוש בלשונות אלה בתרגילי שדה ותקשורת עם כוחות רוברי לשונות זרות. אולם מלוא ההישג שבשליטה רב-לשונית זו הוא בכך, שקצין המטה מסוגל בעקבות זאת לקרוא ספרות הדרכה וספרות מחקר של צבאות זרים, בדרך זו קונה לו אפוא הקצין כלי חיוני ביותר, העשוי לסייע לו בלימוד תורת הלחימה ובגיבושה.

אין הכרח לראות במקצועות המכללה הגרמנית לפו"ם דגם מוחלט להוראת אמנות ומדע הצבא בבחינת "זה ראה וקדש". הצגתם במאמרנו נועדה להדגיש את מידת הרצינות, הדאגה והטיפול היסודי בשאלת הכשרתו של קצין המטה והמפקד הכלל-חילי, המציינים את גישת פיקוד ההדרכה והרשויות המופקדות על הכשרת הקצין וחניוכו; חינוך שאינו מורכב מצירוף מקרי של "הכשרות" והשתלמויות" למיניהן, בהן נותר החניך פסיבי ובלתי פורה, אלא מעבודה קשה הכרוכה בהתמודדות אינטלק-

טואלית יוצרת עם האקטואליה וה-*Res gestae* הצבאיים. כלים אלה עשויים לשמש תשתית למעצב הדוקטרינה המשולבת העתידה, אשר חייב יהיה לבוא מקרב שכבת המפקדים וקציני המטה אשר באמתחתה ניסיון פיקוד ועבודה בעוצבה הרב-חילית. לניסיון הקרבי והפיקודי חשיבות ראשונה במעלה, אולם בלא האמצעים לביקורת, ניתוח והערכה של ניסיון זה – לא תיווצרנה אמות הבחינה הנכונות אשר תשמשנה באמונה את מפקד הכוח המשולב במלאכת ארגונו ושקולו של התמרון בתנועה ובאש.

אין ספק שעבודת הפרך הכרוכה ביישום תכני ההדרכה, היינו אימון השדה של הגייסות תוך שיתוף פעולה בין המרכיבים החיליים השונים, מהווה המשך מהותי וחיוני ביותר של תכנים אלה; אך אימון זה לא ישיג את מטרתו בלא קיום משנה-ברורה, חיה ומתחדשת של קרב הכוחות המשולבים.

לסיכום: שדה הקרב העתידי, אשר בהשפעתה של הטכנולוגיה המודרנית מצוי בתהליך רצוף של תמורות ולבישת צורות חדשות, עשוי להפתיע את קברניטי צבאות המזרח והמערב כאחד בצוותי קרב חדשים, בהם יעלה משקלן הסגולי של מערכות נשק חדשות ואף בלתי מוכרות. עקרון השילוב של הגורמים השונים ימשיך אפוא להוות אתגר לאיש תורת הלחימה ולמפקד, כאשר את היסוד לעמידה מוצלחת באתגר זה יש לראות בשינוי מהותי של ארגון ההדרכה והעמקת תכניה.

1. ראה: FM 6-20, *Fire Support in Combined Arms Operations*. Dept. of the Army, Washington, Sept. 1977 p.11.
2. מוריס דה-זאקס – מרשל צרפתי (1696-1750) מגדולי המצביאים בימי "מלחמת הירושה האוסטרית" כבש את פריז (1741), וניצח בקרבות פונטנוא (1745), רוקו (1746) ומאסטריוט (1748).
3. ואסילי צ'וקוב – מרשל סובייטי, מפקד הארמיה ה-62 במלחמת העולם השנייה. בקיץ 1942 ניהלה הארמיה בפיקודו של צ'וקוב קרבות קשים באגן הדון, ועמדה בפני לחץ כבד של כוחות אויב עדיפים בציר המוביל לסטלינגרד. לאחר מכן הגנה הארמיה בגבורה על העיר.
4. צ'וקוב ו', המלחמה על סטלינגרד, מערכות, תל-אביב, 1970, עמ' 30-31.
5. פרק ממצה ביותר על התמורות שחלו בדיכויית הפנור הגרמניות במהלך המערכה הגרמנית-רוסית, מצוי ב: Middeldorf, Eike, *Taktik im Russlandfeldzug*. Darmstadt, 1956, pp. 37-39.
6. מבנה החטיבה המשוריינת בצבא גרמניה המערבית בדגמי 3 ו-4 מופיע ב: Wiener, F (Hrsg.) *Taschenbuch der Landstreitkräfte; Die Armeen der NATO-Staaten*, München 1977, pp. 142-144, 151. Range, C, *Das Heer der Bundeswehr*, Stuttgart 1978, pp. 87-88.
7. ראה Schulze-Rhonhof G., "Das Feuer im Gefecht der verbundenen Waffen." *Truppenpraxis*, 10/78 p.792.
8. ראה Tank and Mechanized Infantry Battalion Task Force RDOM 71-2 (Test) Army Armor School, Fort Knox, Ky Army Infantry School, Fort Benning, GA April 77, pp. 2-3.
9. סקירה קצרה וממצה על ה-TRADOC, ראה: מבצעים אמפייביים, חסוקר מה"ד מס' 6, אוגוסט 1978, עמ' 30-32.
10. מן הראוי לראות את מרכזיותם של הניסויים בארגון מחדש של הדיכוייה האמריקנית (Division Restructuring Study) הנערכים בפורט-הד.
11. ראה Veers K., "PAH ab 1979, in der Truppe," *Kampftruppen*, Jan-Feb, 1978, p. 33.
12. ראה Buring D., "Anwendung taktischer Grundsätze im Gefecht der verbundenen Waffen." *Kampftruppen*, 2/79 (march-april), p. 62. cf. Schultze-Rhonhof, art. cit., p. 797.
13. ראה Tank and Mechanized Infantry Battalion... p. 2-3.
14. על בתי הספר והמכללות הצבאיות בגרמניה המערבית, ראה: Range, op-cit., pp. 123-178.
15. תכנית הלימודים במכללה האמריקנית לקצינים בוסטון-פוינט, ראה: Leiberich, K., "West Point", *Kampftruppen*, May-June 1979, p. 112.
16. ראה Range, op-cit., pp. 169-171.

מסוק התקיפה ספסר בשנים האחרונות לאחת ממערפות הנשק
החשובות בצבאנו העליון. אך גם לאחת מהשנויות ביותר
במהלוקת אגף פתח"ש באי מדינה שהעסוק בנושא זה, להלן
מבאים שלושה מאמרים המעמיקים במידת שיש, נוספים ופאנו
הנוספת הכתובת

מסוק התקיפה ומשימות ההגנה

אל"מ נ'

□ ריכוז הכוח – ישראל מבססת את כוחה על צבא מילואים, ולכן יש להלוט מייך בתחילת המלחמה בעזרת מרב הכוח האפשרי, כטרם תספיק ישראל לגייס את מלוא עצמתה.

□ יחסי-הכוחות המדיניים פועלים לטובת הערבים – ישראל מוגבלת בפעולתה, בעוד הערבים נהנים מחופש פעולה מדיני, הנובע משליטתם על משאבי הנפט. חופש פעולה זה יאפשר לערבים לבצע מבצע צבאי מוגבל, שתכליתו: "ערעור האמון ברוקטרינת הביטחון הישראלית על-ידי השגת הישג כלשהו בשטח".

ה"גייש אל-שעב" הסורי מנובמבר 1977 מתאר זאת כך: "שתי עובדות ברורות עלו מהתרחשויות אוקטובר 1973 בזירה המזרח-תיכונית: יעילותם הגדולה של הטילים נ"ט, וההתקפה המפתיעה של הערבים שהממה את הישראלים. אין ספק שגם בעתיד חייבת התקפת פתע מעין זו, שהצליחה להוליך שולל את הביון הישראלי והאמריקני, לעמוד בראש מעייניה של המדינה התוקפת". בפרסום סורי אחר ("אל מג'ללה אל-עסכריה" מנובמבר 1976) נאמר באותו עניין: "מלחמת אוקטובר הוותה ציון דרך חשוב ביותר בסכסוך המזרח תיכוני כולו ולקחייה היוו נקודת מפנה בהתפתחות הצבאות הערביים. כיום, שלוש שנים לאחר המלחמה, מוטל על הערבים ליישם שינויים אלה הלכה למעשה באימונים ובתרגילי גייסות לקראת הסיבוב הבא, כי מבחינת תוצאותיה על פני השטח הייתה מלחמת אוקטובר תיקו, ולא הביאה עמה הכרעה. כל עוד לא תושג

מתאר המלחמה הוא נושא שנוי במחלוקת, אשר קשה למצוא לגביו המימות דעים. אולם, בבואנו לבחון את מתאר המלחמה כבסיס לבניין הצבא, יש להביא בחשבון אפשרות, שצה"ל יולחם בסיטואציה קשה מבחינתו, ועל כן עליו להיבנות כך שיוכל להתמודד גם בסיטואציה זו, ולהיערך כך שבעת מבחן יופתבו מהלכי המלחמה על ידיו. הפועל היוצא מהנחה זו הוא מתאר מלחמה בו צה"ל מופתע ממצב של רגיעה, כאשר כל כוח המילואים, המסה העיקרית של צה"ל, איננו מגויס, והקרבות פורצים בפמה חזיתות בעת ובעונה אחת.

המלחמה הבאה בעיני הערבים

מאז מלחמת יום הכיפורים, עוסקים הפרסומים הערביים בהרחבה באפשרות, שתפרוץ מלחמה נוספת. פרשנים ערביים רבים מנסים לנתח את מאורעות 1973, להסיק מהם לקחים ולשרטט את תסריטה של המלחמה הבאה. מרבית התסריטים מדיגשים את הנקודות הבאות:

□ הפתעה – כשם שישראל הופתעה בעבר, כך ניתן להפתיע גם בעתיד.

הכרעה זו על אדמת פלסטין, לא ייפסקו סיבוכי מלחמה כזה אחר זה". גם הפרשן הערבי אל-איובי מסכים בדבריו שהתפרסמו ב"אלאוסבוע אל ערבי" הלבנוני מאוקטובר 1977, כי ניתן לחזור על הפתעת יום הכיפורים: "אפשר שישראל תופתע כפי שקרה ביום הכיפורים, שכן לדעת ישראל הערבים שוב אינם מאוחדים ואינם מסוגלים לקבל החלטה לצאת למלחמה נוספת".

כיצד יבצעו הערבים את מתקפתם? "אל מג'ללה אל-עסכריה" הסורי (16 בנובמבר 1976) חוזה ביצוע מתקפה מאסיבית, שתכליתה תהייה להרוות את שדה הקרב בנשק ובכוח אדם. מתקפה זו תתבסס על כוחות שריון, חי"ר ממוכן ונ"מ, ותנסה להבקיע את מערכי ההגנה הישראליים בעזרת כוחות שריון שיעזרו בהפתעה טקטית בזמן ובמקום. השריון החרמיש הסוריים יהגו ממטרייה אווירית שתתבסס על תותחים נ"מ ועל טילים נ"מ, שיקודמו במהירות ביחד עם כוחות הקרקע. הפרשן האנגלי טיבון רוזן מדגיש (במחקר שפרסם בביטאון International Security מס' 2, 1978) כי "מלחמת 1973 הוכיחה כי השילוב בין טילים קרקע-אוויר לתותחים נ"מ כגון SA-2, SA-3, SA-6, SA-7 ו-ZSU-23 יכול לגרום לאבדות ולהקטין את היעילות של כוח אווירי, המנסה להגיש סיוע צמוד לכוחות היבשה ואו הפועל לשיבוש מערכי האויב. טילים נ"מ בעלי טווח קצר כמו סטינגר, בלואופיי SA-7 יופעלו במלחמה החמישית בכמויות גדולות". "אל-מג'ללה אל-עסכריה" הסורי מדגיש נקודה זו: "על הצבא הסורי לבטל את העליונות האווירית הישראלית, ולהגביל את הלחימה לשני ממדים בלבד".

מה תהיה תכלית ההתקפה הערבית? הערבים עצמם מכירים בכך שניצחון "סופי" על ישראל עדיין איננו בטוח הישגיה. אלא "כל עוד נהנים הערבים, בניגוד לישראל, מחופש מדיני, המאפשר להם לזיז פעולות איבה, הרי שיכולתם הטקטית עולה על העליונות הישראלית הקונבנציונלית". ("ג'יש אל-שעב", 16 נובמבר 1977). הפרשן הבריטי רוזן מפתח את הטיוען שהמלחמה הבאה במזרח התיכון תישא אופי מדיני, ולאודווקא צבאי: "ראוי לציין כי במקרה שהערבים יחליטו לצאת למלחמה, סביר להניח שלא יהיה זה מתוך שיקול להשיג תוצאות מכריעות בשדה הקרב... יש לצפות שהערבים ישאפו להשיג מספר הצלחות מקומיות במערכות שפציות... ניתן יהיה לסמוך על המעצמות שיביאו להפסקת אש כדי למנוע השמדה מוחלטת של צבאות ערב. אנשי הצבא המקצועיים... ידרשו בתוקף קביעת יעדי מלחמה מוגדרים וניתנים להשגה, אשר הגשמתם תעניק להם אשראי לעתיד". וכיחר פירוט, צבאות ערב יבנו את האסטרטגיה שלהם "סביב מספר יעדים סמליים, יעדים כאלה עשויים להיות: ... כיבוש מחדש של מורדות החרמון או הגבעות שמסביב לקוניטרה; הפצצת דימונה; או אפילו חדירה קטנה אך סמלית לשטח מסוים שמעבר לקו הירוק. אין זה חשוב אם הניצחון יהיה גדול או קבוע. חשובה ההרגשה כי הערבים מתקדמים, לאט אמנם, אבל מתקדמים".

מכת-המנע

מקובל לחשוב, כפי שהכריזו בעבר גם מנהיגים בישראל וקצינים בכירים בצה"ל, כי מדינת ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לאבד שטחים במלחמה, שכן נוסף לפגיעה במורל שיביא הדבר, ישמש כל שטח שיאבד קלף מיקוח במשא ומתן המדיני שלאחר המלחמה.

גישה זו מעלה את האפשרות לפתור את הבעיה של אבדן שטח באבטחת אופציה של מכת-מנע. הערבים, כמו פרשנים שונים בחו"ל, אינם מתעלמים מהעובדה שיתכן שישראל, אם תצליח לזהות סימני התקפה ערבית הממשמשת ובאה, תכה מכת-מנע. אבל, בשל אילוצי המערכת הבינלאומית, יש המטילים ספק בעצם יכולתה של ישראל לקבל החלטה על מכת-מנע. בביטאון הלבנוני "אלאוסבוע אל ערבי" (מיום ה'10 ביולי, 1977) מוצגת הטענה ש"ישראל לא תוכל לפתוח במלחמה, להתמיד בה ולהשיג תוצאות חיוביות, אם ארה"ב לא תיתן את הסכמתה. אך ארה"ב לא תסכים,

מחשש שהמלחמה תיצור מצב שיפגע באינטרסים שלה. כל שטח נוסף שיקבש בידי ישראל יצור בעיות ביטחון חדשות, ויסעיר את דעת הקהל העולמית, שהרי העולם דורש נסיגה מהשטחים שנכבשו ב-1967. תוקפנות מסוג זה תביא גם להפעלת נשק הנפט, וכתוצאה מכך יהיה העולם המערבי נתון להרס כלכלי". הפרשן הבריטי רוזן, סבור כי, בניגוד למה שאירע ב-1973, הרי בעתיד, כאשר פתיחת סיבוב נוסף תהיה ודאית, ייתכן "שיהיה על ישראל לאמץ את האסטרטגיה של המכה המקדימה", אבל, מכל מקום, סביר להניח שהערבים ינסו לפתוח במתקפה "תוך השגת הפתעה אסטרטגית וטקטית גם יחד".

הדרך המקובלת להתמודד עם בעיה מסוג זה היא בנייתו של קו הגנה חזק המבוסס על מכשולים ועל כוחות חזקים, אשר יעמדו בכוננות מתמדת לבלימה. אבל, קו הגנה כזה מחייב פריסת כוחות בשטח לשם איוש המגננים. מבחינתה של ישראל הנתונה במלחמת "המעטים מול הרבים", כאשר עיקר מאסת הלחימה של צה"ל מצויה רוב ימות השנה בעורף ולוחמי שעת החרום הם גם אזרחי היום-יום העושים בכלכלה, בתעשייה ובחקלאות של בין המלחמות, לא ניתן להחזיק בחזית דרך קבע כוחות, אשר יוכלו לבלום התקפה מאסיבית.

כתוצאה מכך, יש צורך בהתראה מוקדמת, שתאפשר מרווח-זמן, לגיוס המילואים. אבל ההתראה המוריענית, שהיא התשובה המאויינת למצב שכזה, לא עמדה במבחן המציאות בעבר, ואני מאמין שניתן להכשילה גם בעתיד. מכל מקום, אני מעדיף שניערך לאפשרות הגרועה יותר מבחינתנו, והיא — שניכשל שנית. התפיסה של קו המגן המאסיבי לא הוכיחה עצמה בעבר, ואינני ממליץ לישמה כפתרון בעתיד. מכאן, שבבואנו לבנות את צה"ל, ולהחליט על האיוון הנכון בין סוגים שונים של אמצעי הלחימה עלינו לבנות כוח בלימה, אשר ימנע מהאויב להשיג את יעדיו, שהם, השתלטות מהירה על שטחים, שיבוש מהלכי ההתארגנות למגננה, מגננה והתארגנות למתקפה.

התשובה — מסוק התקיפה

חיל האוויר הישראלי יכול לתת מענה לבעיית ההגנה על העורף, זה תפקידו של מערך היירוט של החיל. הוא גם יכול, לדעתי, להתאים עצמו לדרישות ההגנה בחזית. הכוח הכולל בחזית צריך להיות כוח בעל ניידות גבוהה, יכולת השמדת שריון והישרדות קרבתית, וכל זאת בתנאים שמציבה בפניו החזית. בחינת תכונותיהם של אמצעי הלחימה הקיימים היום כצה"ל מצביעה על כך שבמתאר זה לא ניתן להיבנות על הכוח היבשתי, שימצא בחזית בעת הפתעה. וכן יהיה קשה להיבנות על הכוח האווירי, כיוון שעיקרו של כוח זה יהיה עסוק בהגנת העורף ובהתכוננות למתקפה, כאשר עלות הבלימה האווירית במטוסי תקיפה לסיוע קרוב גבוהה, יחסית לתועלת, וכאשר קיימת אפשרות שתנאי מזג אוויר גרועים יצמצמו את יכולת פעולתם.

מסוק התקיפה הוא התשובה לבעיית הבלימה הראשונית של צה"ל.

הופעתו של המסוק שינתה את החלוקה הברורה והמסורתית בין רכב נוסע, לבין רכב שט ולבין רכב טס (יבשה, אוויר, ים), ולשלושת הממדים נוסף ממד רביעי — הממד המרחף.

ממד הריחוף שונה משלושת הממדים המסורתיים שוני מהותי מכל הבחינות. הוא מקנה למסוק יכולת התמודדות שונה עם תוואי השטח ועם התנאים הקיימים בשדה הקרב המודרני. מעצם היותו כלי טיס יתרונו על טנק הוא בניידותו הגבוהה ללא תלות בעבירות השטח, ביכולתו להתרומם לגובה המאפשר לו שדה ראייה נרחב ועמוק, ובכוחו לתפוס ולשנות עמדות במהירות רבה. יתרונותיו על המטוס באים לידי ביטוי ביכולתו לטוס בגבהים נמוכים מאוד (5 רגל), במהירויות משתנות המותאמות לשטח, ביכולתו לרחף ולנצל את פני השטח והתכסית להסתתרות ולביצוע מארבים, ביכולתו לשהות בחזית משך זמן ארוך, לתדלק, להתחמש בשטח ועל ידי כך להישאר בקו המגע ללא מגבלת זמן, לנחות ליד

המגע, כל זאת מבלי לאבר אף מסוק אחד. גם במהלך מלחמת ההתשה בוצעו עשרות גיחות מעבר לגבול ואף מסוק לא נפגע. כל זאת כשבכל המלחמות שהוזכרו טרם פותחה טכניקת טיסת הזחילה (NOE) המהווה אחד המרכיבים העיקריים המוסיפים חר משמעות, לכושר הישרדותו של המסוק. מלחמת ויאט-נאם בה בוצעו אלפי גיחות מסוקים משמשת תדיר דוגמה לשרידות הנמוכה של המסוק כשדה הקרב. אולם העובדות על מלחמה זו מראות תמונה שונה לחלוטין:

הכוחות, לקבל (ולאעביר) מידע מודיעיני ערכני, ולהיות בקשר ישיר עם כל גורם בשדה הקרב. באין כוחות יבשתיים (שבשיתוף אתם הוא פועל) יכול המסוק לפעול אף פעולה עצמאית. בעבר הייתה מקובלת ההנחה שהמסוק פגיע ומקומו לא יכירנו בתוך שדה הקרב המורדני. מיתוס המסוק הפגיע נשבר כבר במלחמת ששת הימים, כאשר המסוקים ביצעו ארבעה מבצעי סער גדולים במהלך ימי הלחימה, עשרות גיחות חילוץ מתוך שטח האויב ומתוך מוצבים פעילים ומאות גיחות פינוי נפגעים מקו

מסוקים ומטוסי כנף קבועה

הערות	יחס אבדות לטובת מסוקים	יחס אבדות לגיחות	אבדות כמטוסים	גיחות קרביות	יחס אבדות לגיחות	אבדות במסוקים	גיחות קרביות תקיפה סער מתלה מטען	שנה
גמר ההפצצות בצפון	1:4.25	1:2475	69	170780	1:10519	123	1293887	1966
	1:2.8	1:3098	73	226156	1:8942	260	2324949	1967
	1:2.58	1:2632	107	281686	1:6791	496	3368711	1968
	1:2.03	1:3782	68	257209	1:7710	459	3538990	1969
	1:1.56	1:4333	29	131464	1:7089	417	2956230	1970
	1:2.93	1:2321	17	39457	1:6814	230	1567427	1971
	1:2.48	1:3048	363	1106752	1:7581	1985	15,050194	סה"כ

ה ב ה ר ו ת :

הנתונים בטבלה זו, נלקחו מסיכומי גיחות בספר "The Air War In Indochina" עמ' 267-272. מספר הגיחות נרשם בספר תחת הכותרת דרום ויאט-נאם (היינו ללא צפון ויאט-נאם). אני מניח שמספר זה הוא של כלל הגיחות שבוצעו בדרום מזרח אסיה. מספר האבדות הרשום בספר מחולק לדרום ויאט-נאם ולצפון ויאט-נאם. בחישוב נעשה היחס בין הגיחות (רשומות רק לגבי דרום ויאט-נאם) לבין האבדות הרשומות על דרום ויאט-נאם בלבד. לו נעשה החישוב לאבדות של צפון ויאט-נאם ודרום ויאט-נאם היה היחס טוב עוד יותר לטובת המסוקים מכיוון, שאבדות המסוקים בצפון ויאט-נאם היו אפסיות בגלל כמות טיסות אפסיות שם; בעוד אבדות מטוסי התקיפה בצפון רבות מאוד כפי שמראים הנתונים הבאים:

הערות	אבדות מטוסי תקיפה		אבדות מסוקים		שנה
	צפון ויאט-נאם	דרום ויאט-נאם	צפון ויאט-נאם	דרום ויאט-נאם	
גמר ההפצצות בצפון	280	69	1	123	1966
	326	73	4	260	1967
	141	107	2	496	1968
	2	68	—	459	1969
	4	29	—	417	1970
	6	17	—	230	1971

ה ב ה ר ו ת :

תאריכי התייחסות.
 סוף 1968: הפסקת ההפצצות בצפון ויאט-נאם על ידי האמריקנים.
 סוף 1973: הפסקת אש.
 סוף 1975: פינוי האמריקנים מויאט-נאם.

הטיסה הנמוכה היא אחד המרכיבים העיקריים בהגדלת שרירותו של המסוק. בטיסת זחילה בעיית הניווט קשה ומורכבת כשתנאי הקרב עור יקשו עליה.

כדי לאפשר פעילות חופשית של מסוקי תקיפה בחזית, צריכים הטייסים להכיר את השטח בו הם טסים. צבא ארה"ב, המתלבט בבעיית בלימת מאסות השריון של "ברית ורשה" לאורך גבול שתי הגרמניות, מנסה ליישם עתה פתרון מקורי לשילוב מטוסי ה-A-10 בקרב היבשה (ראה "מערכות" 269). למטוסים אלה, המיועדים להשמדת שריון אויב, מוקצות מראש גזרות אחריות. כל טייס מתאמן דרך-קבע מעל גזרה מסוימת, עד שהוא לומד להכירה היטב. בדרך זו, הופכת הגזרה הספציפית ל"מגרשו הביתי" של הטייס. הוא "מכיר כל עץ וכל שיח" ואם יזנק לעבר מטרות בשטח, יוכל להתמצא בו מייד, ללא צורך בניווט או אפילו בריבוד בקשר. פתרון מעין זה יש גם להפעלת מסוקי התקיפה. שיתוף פעולה נכון באימונים עם הכוחות המצויים בשטח יביא גם להכרות הדוקה בין הכוחות לבין טייסי הטייסת. ההכרות האישית והשפה המשותפת שתיווצר תתרומנה רבות לגיבושו של כוח בלימה רב עצמה.

לסיכום: תנאיה המיוחדים של מדינת ישראל הנלחמת את מלחמת המעטים מול הרבים מחייבים בניית כוח בלימה בעל כושר ניידות, הישרדות והשמדת שריון. מסוק התקיפה הוא אחת התשובות המשמעותיות ביותר לאתגר זה.

כשם שמטוס היירוט הוא בלם ומגן העורף, המסוק נ"ט הוא הבלם הראשוני בחזית. מכאן שתרומת המסוק נ"ט לחזית היא כתרומת מטוס היירוט לעורף.

אחרי המלחמה הבאה כשהסטטיסטיקאים יספרו ויסכמו את תרומתם של כל כוח וכל זרוע לניצחון, יתברר שקוטל הטנקים המאסיבי הוא עדיין תותח הטנק, אולם הבלם הראשוני אשר ימנע מהאויב השגת הישגים מידויים בכיבוש שטח, אשר יאפשר לצה"ל להתארגן, יאפשר הבאת תותחי הטנקים לירי ביטוי, ויאפשר לחיל האוויר לארגן את כוח התקיפה והיירוט להגנת שמי המדינה ולתקיפת האויב בשטחו, הוא מסוק התקיפה.

יוצא אפוא כי שימוש מושכל ביתרונותיו של המסוק מקנה לו יכולת הישרדות גבוהה מאוד בשדה הקרב. למסוק יכולת לטוס נמוך (מתחת 50 רגל) ולאט, הוא גם בעל כושר לרחף, להסתתר ולנצל כל תוואי שטח ותכסית. כושר זה מקנה לו הגנה בפני טילים כבדים ונשק מכוון מכ"מ. למסוק גם יכולת להסתתר, לרחף ולהאיט. יכולת זו מאפשרת לו לגלות את האויב ולקבל מודיעין מדויק בזמן אמיתי ולהישאר מחוץ לטווח הני"מ הקל, ולמנוע מהאויב לגלותו.

הופעת הטיל נ"ט ארוך הטווח אפשרה למסוק להישאר מחוץ להשפעת האיומים (רחוק ונמוך). אך עדיין להשפיע על שדה הקרב, והפכה אותו לכלי נשק קטלני נגד כוחות השריון של האויב. צירוף כל התכונות שהוזכרו עד עתה בתוספת האפשרות לבצע את כל משימות הבלימה בטיסה מעל שטחנו הופכת את המסוק בתנאי מדינת ישראל לבלם הראשוני של צה"ל.

מסוקים בשדה הקרב המודרני

בין המסוקים המצויים כיום בצבאות העולם ניתן להבחין בשתי תצורות השונות שוני מהותי זו מזו:

מסוק התקיפה הכבד, החמוש בטילים נ"ט, בתוח 20 מ"מ, במיניגן 7.62, ברקטות ובמקל"ר 40 מ"מ, ומסוק התקיפה הקל (מסוק נ"ט) חמוש רק בטילים נ"ט. בארץ מיוצג המסוק הכבד ע"י הקוברה של חברת בל.

לתצורה הכבדה משתייכים גם ה-YAH-64 מסוק התקיפה העתידי של צבא ארצות הברית המיוצר על ידי חברת יו, וה-PAH הגרמני-צרפתי (הנמצא עדיין בתכנון) והאוגוסטה 129. המסוק הקל מיוצג בארץ על-ידי ה-MD 500 של חברת יו, כשאליו משתייכים גם ה-BO-105 הגרמני והגאזל הצרפתי. שתי התפיסות נבחנות בשטח כשהפרמטרים הנבחנו היום: עצמת אש, תמרון, משקל, מחיר וכדומה.

מסוק הקוברה המצוי בידנו מצויד, כאמור, בשמונה טילי טאו לטווח של 3.57 ק"מ, בתוח 20 מ"מ בעל טווח אפקטיבי של 1400 מטר, ברקטות, במקל"ר 40 מ"מ ובמיניגן 7.62.

טכניקת התפעול של המסוקים צריכה להיות דומה לזו המוצעת כיום ע"י האמריקנים; קולונל מילר מצבא ארה"ב מציע, במאמרו "עליונות אווירית בגובה הצמרות" ("צקלון" 5, נובמבר 1979) שילוב בין מסוקי סיור שתפקידם יהיה לאתר מטרות, לבין מסוקי אבטחה, שיאבטחו את שדה הקרב, ויאפשרו למסוקי התקיפה לתקוף את הכוחות המשוריינים של האויב.

מסוק התקיפה בצבאות העולם

חגי חזקני

בחלל ריק, ובדרך כלל מהווה המסוק חלק מצוות הכולל מסוק סיור ומספר מסוקי תקיפה (הצוות האמריקני כולל שלושה מסוקי סיור וחמישה מסוקי תקיפה). כוח המסוקים נע בדרך כלל על-פי הכוונת מפקד הגזרה לכיוון המטרות בתנועה בגובה נמוך מאוד המכונה Nap of the Earth (N.O.E.). תנועה בגובה זה מונעת את גילוי המסוקים בדרכם אל היעד, אם על-ידי תצפית עין או על-ידי מכ"מים. בטווח המספיק לגילוי (5-7 ק"מ) מתרוממים מסוקי הסיור ומגלים מטרות. בקשר נמסר דיווח למסוקי התקיפה מאחור, על גילוי מטרות ועל דרך הגישה המוסתרת לעמדות שיגור טילים (בדרך כלל בקצה טווח הטילים – 3.5 ק"מ). מסוק התקיפה נע לעמדת השיגור, מתגלה מעט ומאתר מטרות, ובשלב האחרון מתרומם לגובה המאפשר לו ירי טיל והנחיייתו אל המטרה. תוך כדי שיגור הטיל יכול המסוק לבצע תמרונים קלים כדי שלא יהווה מטרה נייחת (מרחפת). זמן העמידה לביצוע כינון חימוש וירי עד פגיעה מוערך על-ידי האמריקנים בכ-35 שניות. מייד אחרי הפגיעה יורד המסוק למסתור או מחליף עמדה. הנקודה הקריטית בה המסוק חשוף לאש אויב (אם נתגלה) היא בעמדת השיגור, ולכן רוב מאמצי המפתחים מתמקדים בשאיפה להקטין את זמן החשיפה על-ידי התקנת כוונות כראש המסוק, או על-ידי פיתוח טילים משופרים המאפשרים ירי "שגר ושכח".

תפקידיהם של מסוקי התקיפה תלויים כמובן בתפיסה הטקטית והאסטרטגית של המדינה המפעילה אותם. התפיסה שתוצג להלן לגבי התקפה והגנה היא התפיסה האמריקנית. במהלך קרב התקפה תפקידיהם של המסוק הם לתקוף כיסי התנגדות, שנותרו אחרי מעבר הכוח היבשתי, לתקוף עמדות אויב בשיתוף עם כוחות קרקעיים, לתקוף כוחות אויב נסוגים, לתקוף בעורף ובאגפים ולהוות כוח אש אנטי טנקי מיידי. במהלך קרב ההגנה תפקידי המסוק הם לשמש ככוח נגד טנקים המסוגל להיות משוגר לכל מקום במהירות (היינו להיות עתודה נ"ט). לשבש את מהלכי האויב על-ידי מארבים, ולשמש ככוח סיור.

נהוג לבחון את הכנסתה של מערכת נשק חדשה לשדה הקרב על ידי מדידת היחס בין יעילותה של המערכת לפגיעותה. בחינה ראשונית לגבי המסוק מלמדת כי הכנסתו לתפקיד לחימה פעיל (בנוסף לתפקידי התובלה והסיור, אותם הוא ממלא בצורה יעילה למדי) היא פסולה, ולא נבונה, אך עם זאת יתרונותיו של המסוק ברורים. המסוק יכול לנוע נמוך מאוד בשדה הקרב כשהוא מסתתר מאחורי גבעות וצמחייה ומתחת למטריית הנ"מ, הוא אינו תלוי בבסיס קבע ומסוגל לשהות עם הכוחות בשדה הקרב, זמינותו גדולה, ומפקד כוחות היבשה מסוגל להטילו לכל מקום בשדה הקרב, תוך ניצול הממד האנכי, החסר לכל כלי הלחימה היבשתיים. לעומת יתרונות אלה יש למסוק חיסרון גדול: פגיעותו גדולה, והיא נובעת מאיטיות תנועתו ומהיותו חסר שריון. כדי לשפר ככל האפשר את היחס בין היעילות לפגיעות יש צורך לטפל מצד אחד במערכות מתוחכמות ביותר, שיאפשרו למסוק לפגוע ביעדיו ולהשיג קרוב למאה אחוזים סיכווי פגיעה בירי הראשון, ומצד שני יש לשאוף להקטין ככל האפשר את פגיעותו, אם בנקיטת טקטיקת הפעלה נבונה, ואם על ידי שימוש באמצעים טכנולוגיים חדשניים (כמו שריון מחומרים פלסטיים).

מסוק התקיפה – פעולתו ותפקידי
ישנם הנוטים להציג את לחמת מסוקי התקיפה כלחמת מסוק מול טנק, אולם למרות זאת יש לזכור כי המסוק אינו פועל לבדו או

מעט היסטוריה

כדי להבין את התפיסות ואת העקרונות המונחים היום ביסודו של תכנון מסוק תקיפה יש לבדוק את ההיסטוריה שלו. לראשונה הוכנסו מסוקים חמושים לשרה הקרב במלחמת אלג'יריה, כאשר הצבא הצרפתי חימש את מסוקי האלואט III שלו ברקטות ובמקלעים, להגנה בפני כוחות קרקעיים. אולם עיקר הניסיון נצבר במלחמת ויאט'נאם. חימושם של מסוקים בצבא ארה"ב התחייב מן העובדה שהצבא הוא זרוע נפרדת וכדי להגן על מסוקי התובלה היה צורך בחימושם. בשלב ראשון היו אלה כלי נשק יבשתיים, שהותאמו למסוקים. השלב השני היה הופעתו של מסוק שייעודו היה לסייע לכוחות הקרקע לתקוף מטרות ולצורך זה חומש בתותח "וולקן", רקטות 2.75", מטול רימונים, נפלים וגורים.

בשנת 1967 הגיע לויאט'נאם מסוק התקיפה הראשון, שיועד לשמש לתקיפה, היה זה המסוק "יואי קובר" AH-1G. פלטפורמת המסוק לא תוכננה עבור שדה הקרב, והייתה למעשה הסבה מן המסוק UH-1C (כל 209). לזכות AH-1G נוקפות 97000 שעות לחימה בוויאט'נאם ביחס היפגעות נמוך יחסית. בסיום המלחמה חומש מסוק זה בטילים נ"ט והיה למסוק הראשון ששימש למטרות נ"ט (AH-1Q). בתחילת שנות ה-70 גובשה בארה"ב תכנית לפתח מסוק תקיפה ייעודי. התכנית שנקראה Cheyenne Programme נגנזה בשנת 1972 מסיבות תקציביות ובשל העובדה שהמפתחים לא עמדו בקריטריונים שהוצבו להם.

אחרי מלחמת ויאט'נאם התעורר הצורך במסוקי תקיפה לנוכח האיום הרציני של ברית ורשה על אירופה עקב היחס העדיף 1:4 של טנקים מזרחיים למערביים. מערך שריון זה, שמעליו נפרסה מטרייה של טילים ותותחים נ"מ מונחי מכ"ם, חייב מחשבה שונה לגבי התגובה של מדינות נאט"ו. ומכאן התעורר הרעיון להקים כוח מסוקים שתפקידו יהיה לבלום את פלישת הטנקים של צבאות ברית ורשה.

תכניות הסבה ופיתוח של מסוקים במערב

כדי להבין את מטרותיהן של התכניות ושל הגישות השונות, יש לזכור שקיים הבדל בתפיסה בין האירופאים לבין האמריקנים. האמריקנים מעדיפים מסוק גדול – מסוק תקיפה בעל מגוון חימוש גדול: טילים, רקטות ותותחים. האירופאים ובעיקר הגרמנים והצרפתים מדברים על מסוקים קטנים: מסוקים נגד טנקים, שתפקידם לשמש כולמים מעל טריטוריה מוכרת והם מצוידים בטילים נ"ט בלבד. כדי לענות על האיום המיידני של אמצע שנות ה-70 ובמקביל לעבוד על תכנית לפיתוח מסוק תקיפה משוכלל ביותר, פעלו האמריקנים בשני כיוונים: האחד – עיבודה של תכנית להסבת הקוברות ושיפורן, והאחר – תכנית ה-AAH (Advanced Attack Helicopter).

תכנית הסבת הקוברות היא תכנית בת שלושה שלבים, המכוונת

מסוק גאזל

לייצור דגם משופר של קוברת AH-1S ובמקביל להסבתם של מסוקים ישנים ה-AH-1G וה-AH-1Q לדגמי AH-1S. התכנית מכוונת לאפשר לצייד את צבא ארה"ב לקראת 1984 ב-1000 מסוקי AH-1S. השיפור ב-AH-1G הוא התקנת שמונה טילי טאו שיהיו הנשק העיקרי. כתחליף קיימת אפשרות של שימוש בכוזרות רקטות. בנוסף לכך יחולו שינויים במנוע המסוק ובמרכבו, הרוטור ישופר ע"י הארכתו ובנייתו מחומרים מרוכבים, רוטור הזנב יוארך וכן נושא הזנב. מכיוון שכיום נמצאות עדיין תת מערכות בפיתוח, השאירו המתכננים אופציות להחלפת תת מערכות בקוברת במהלך מחזור החיים של המסוק. חלק מן המערכות שיוקנו בעתיד הקרוב (עד סוף שנות ה-70) יהיו: מנוע 1800 כ"ס, שיאפשר למסוק ביצועים מצוינים בנסיקה ובתנועה מהירה; מערכת אוזרהה בפני מכ"ם AN/APR-39, שתפקידה להזהיר את הטייס בפני מכ"מים המכוונים אל המסוק ובעיקר מכ"ם של ZSU-23x4, תותח נ"מ דו קני מונחה מכ"ם; מערכת מסוקים לראייה לילה של N.V.G. – Night Vision Goggles; משקפיים לראיית לילה הפועלים בטכנולוגיה של הגברת אור; החלפת ה"מיניגן" 7.62 מ"מ בתותח משוכלל 30 מ"מ chain gun; התקנת מערכת כוונת קסדה (HMD) המשעבדת את צריח התותחים לכיוון הראייה של הטייס; מערכת תקשורת חסינה; מערכת לריכוז החתימה האינפרא אדומה של המנוע ע"י הטיית הגוים הנפלטים כלפי מעלה. בשלבים המאוחרים יותר בהסבת הקוברות יוקנו מערכות הכוללות מחשבי ירי ותצוגת HUD (Head Up Display), שתקבל נתונים על אופי הטיסה (גובה, מהירות כיוון) ונתונים על מטרות בעזרת מר טווח לייזר ועוקב לייזר, וכן מערכות לראיית לילה המבוססות על טכנולוגיות של הרמאה תרמית (FLIR).

תכנית AAH (Advanced Attack Helicopter) – ביוני 1973 פורסם מכרז ע"י צבא ארצות הברית לפיתוח דו שלבי של מסוק AAH. השלב הראשון תוכנן כשלב תחרותי בו יבחן המסוק הטוב ביותר מבחינת פלטפורמה וביצועים, ובשלב השני הושם דגש על המערכות הנוספות – היינו חימוש, כינון חימוש, ראיית לילה וניווט. מתוך 15 חברות שניגשו למכרז זכו שתיים: חברת ג'ל וחברת יוז. הדגמים הראשונים שנבנו כונו YAH-63 ו-YAH-64. שני הדגמים התבססו על אותו מנוע אך מבנה המסוק והרוטור, צורת הישיבה של הטייסים ומיקום התותחים, היו שונים. אחרי מבחני טיסה, שנערכו ב-1975 הוחלט בסוף לבחור במסוק של חברת יוז YAH-64 כמסוק התקיפה המועדף.

הדרישות שהוצגו בפני המתכננים היו: פיתוח מסוק למשימות נ"ט יום, לילה ומוג אוויר גרוע עם יכולת להילחם ולשרוד עם הכוחות בקו החזית. להלן חלק מן המערכות של ה-YAH-64:

מנועים: המסוק מצויד בשני מנועים בני 1560 כ"ס כל אחד המאפשרים לו ביצועים מעולים, ושרידות במקרה של פגיעה באחד המנועים. כפי שנבדק בשטח בניסויים על האביטיפוס הגיע המסוק למהירות מקסימלית של 196 קשר ומהירות מינימלית של

מסוק לינקס

מסוק AH-64

מסוק אגוסטה

מערכת הטיסה: לשם ביצוע טיסות N.O.E. מצויד המסוק במערכות פיקוח ושליטה על הגהים בכל הצירים של הטיסה. על פי לוח הזמנים המקורי לפיתוח המסוק הוערך כי בתחילת שנת 1983 יחל בית החרושת לספק מסוקים לצבא ארצות הברית שהזמין 536 מסוקים. אולם לאחרונה התברר על קיצוצים בתקציב ועל איחור לוח הזמנים בשנה אחת לפחות, כך שסיום ההצטיידות לא צפוי לפני שנת 1990.

תכנית הפיתוח הגרמנית

תכנית הפיתוח הגרמנית למסוק תקיפה מבוססת על גישה שונה מזו של האמריקאים. הגרמנים גורסים פעילות של המסוק רק מעל הטריטוריה שלהם להגנה מפני פלישה של צבאות ברית ורשה. מסיבה זו הם גם קוראים למסוק שלהם מסוק נ"ט ולא מסוק תקיפה. וכינויו PAH-1. בשלב ראשון מדברים הגרמנים על הסבת מסוק אורחי BO-105 לתפקיד של מסוק תצפית וסיוור, ובמקביל מדובר על שינויים במסוק זה והפיכתו למסוק נ"ט. לדעתם האיום העיקרי למסוק הנ"ט הוא גילוייו ע"י מכ"מים קרקעיים של צבאות ברית ורשה וסיכויי הגילוי להערכתם הם של 5.7 עד 11.5 אחוזים בהתאם לסוג המכ"ם, לפני השטח ולאיום של חוליות הנושאות טילי כתף. מתוך לימוד אפשרויות גילוי המסוק הוצגו בפני PAH-1 מספר דרישות, אלא שמתוך שיקולים כלכליים ואילוצים טכנולוגיים נעשו פשרות והתוצאה היא מסוק BO-105. מהירותו של מסוק זה היא 210 קמ"ש וזמן שהייתו באוויר — 1.45 שעות והוא מסוגל לשאת שישה טילי הוט. מסוק זה הוא בעל מנוע אחד וכושר לחמת יום בלבד. קצב ההצטיידות הצפוי בצבא הגרמני הוא 212 מסוקים בשנים 1979-1984.

מסוק התקיפה הגרמני העתידי, שיכונה PAH-2, יהיה כנראה ייצור משותף של גרמניה וצרפת. הפרטים היחידים שפורסמו עליו עד כה הם שישא שמונה טילים מסוג משופר ומשקלו יהיה בין שלושה לארבעה טון. הדרישות שהציגו הגרמנים למסוק זה היו: שני מנועים; רוטור קשוח; שרירות בריסק (אך לא דרישות חמורות כשל האמריקנים); ניירות גדולה, כולל ב-G-שילוי; יכולת לחמת לילה וטיסת לילה; חתימה קטנה של המסוק; מערכת Head Up Display — HUD; כסאות טייסים משוריינים; ומערכות רלק מאובטחות. גמר הפיתוח של מסוק זה צפוי לסוף שנות ה-80.

תכניות הפיתוח הבריטית והצרפתית

תכניות הפיתוח הצרפתיות הביאו לייצור הגאול והבריטיות לייצור Westland Scout. כתוצאה משיתוף פעולה צרפתי-בריטי פותח גם הלינקס W.G. 13, לצרפתים היסטוריה ארוכה בתפעול מסוקים חמושים בטילים. האלואט III החמוש בארבעה טילי SS-11 החל לפעול בשנות ה-60, ואחר כך פותח הגאול, שהוא בעל מספר דגמים. הדגם הצבאי הוא SA-341/342, שהוא הדגם המבצעי היום גם בצרפת וגם בבריטניה.

95 קשר. המסוק מסוגל לעמוד בלחצים של בין 0.5 G- ועד 2.9 G+. כוח האש: המסוק מסוגל לשאת מגוון חימוש הכולל עד 16 טילים Hellfire. הטיל תוצרת חברת רוקוואל, שרק לאחרונה עבר ניסויים מוצלחים של ירי, מסוגל לפגוע במטרה בכינון ישיר מטוח 5 ק"מ, ובציון נפרד מטוח של עד 7 ק"מ. הטיל פועל על פי טכנולוגיית בית אל כחס לייזר, שמוקרן או מן המסוק עצמו או ע"י מציין קרקעי או אווירי נפרד. האלטרנטיבה השנייה מאפשרת ירי טילים בשיטת "שגר ושכח", כאשר המסוק משגר את הטיל ומייד מסתתר, והמציין הקרקעי הוא למקד את קרן הלייזר על הטנק במשך כל זמן מעוף הטיל.

תותח 30 מ"מ "Chaingun" הוא תותח שרשרת חדשני בעל מערכת הטענה מתוחכמת. קצב האש שלו הוא 900-1000 כדורים בדקה והטווח שלו 3000 מ'. המסוק מסוגל לשאת עד 1200 פגזים. רקטות FFAR (Folding Fin Aerial Rockets) — בעלות קוטר 2.75 אינץש. ניתן לשגרן לטווח של עד 7 ק"מ. קיימים סוגים שונים של ראשי קרב, נפיץ, ח"ש, זרחן ועשן. המסוק מסוגל לשאת עד 6 רקטות.

כינון חימוש — מערכת כינון החימוש של ה-AH-64 היא אחת המשוכללות הקיימות. כינויה TADS-PNVS (Target Acquisition Designation System) והיא מאפשרת ירי של כל סוגי החימוש ביום ובלילה וכוללת גם את מערכת טיסת הלילה. החלקים האופטיים כוללים מערכת ערשות לראייה ישירה (direct view) בהגדלה של פי 1.6 או פי 3.5. מכשיר אלקטרואופטי (מצלמת טלוויזיה) בשדה ראייה של $\pm 120^\circ$ באזימוט ו- 60° עד $+30^\circ$ בהגבהה. בנוסף לכך מצוידת המערכת במציין ובעוקב לייזר והיא מסוגלת להאיר על מטרת בקרן לייזר ולבצע עיקוב אוטומטי אחרי המטרה עד שיגור טיל אל הכתם.

שרידות המסוק: המסוק כולו מוגן בפני כדורי 12.7 מ"מ. המקומות הרגישים שבו, כמו מקלי דלק, החימוש ותא הצוות מוגנים בפני כדורי 23 מ"מ. הרוטור ומערכת התמסורת מסוגלים לספוג פגיעות ולהמשיך לפעול כ-30 דקות נוספות.

שרידות בריסק: כדי למנוע הרס טוטלי של המסוק בנפילה מתוכנן המרכב כך, שיעמוד בקריטריונים נוקשים למדי של נפילה ללא ריסק. עמידה בקריטריונים אלה מבטיחה לצוות שרידות של 95 אחוזים.

הקטנת חתימות: חתימת האינפרא אדום של מנועי המסוק מוקטנת בשיטה מיוחדת בה מוכנסים מדחסי אוויר לתוך המנועים זהם פולטים אוויר קר המוריד את טמפרטורת הפליטה; חתימת הרעש של המסוק מוקטנת ע"י שינוי זוויות הלהבים והמנועים; חתימת המכ"ם של המסוק מוקטנת ע"י שימוש בחומרים מרוכבים ללהבים; בעיית הנצנוץ של כיפות הטייסים נפתרת ע"י מעבר לכיפות שטוחות המחזירות אור כלפי מעלה בלבד. מסוק זה יצויד גם במערכות אזהרה בפני מכ"ם והקרנת לייזר.

מסוק דיפנדר

חמישה מסוקי תקיפה ושלושה מסוקי סיור. בפלוגה שלוש מחלקות ובגודר שלוש פלוגות באותם יחסים מספריים. תפעול הכוח נעשה בשיטת השלשים. שליש הכוח מועסק בחזית, שליש הכוח עוסק בתדלוק וחימוש ושליש הכוח נמצא בדרך לקרב או בחזרה ממנו.

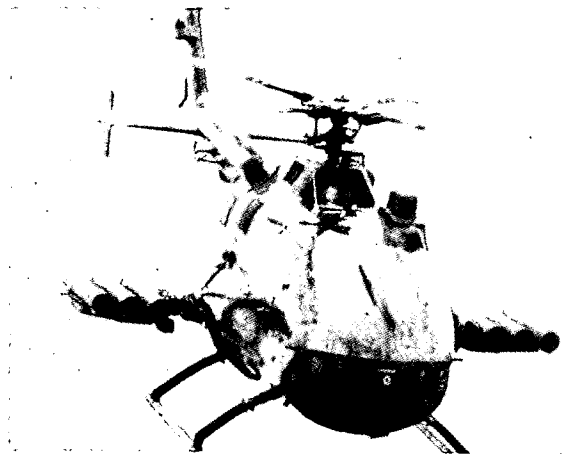
גרמניה. כוח מסוקי התקיפה הוא חלק מאווירית הצבא (Army Aviation). מכיוון שהתפיסה המבצעית גורסת תפעול מעל שטח ידיותי בלבד אין הגרמנים כוללים מסוקי סיור מיוחדים במבנה האורגני של היחידות נ"ט, כי לדעתם תפקיד האיתור וההכוונה הוא בתחום אחריות הקורפוס בגזרה. לכל קורפוס של צבא גרמניה מוקצת חטיבת מסוקים נ"ט הכוללת 56 מסוקים. כל חטיבה כוללת שני גדודים. לכל גדוד ארבע פלוגות בנות שבעה מסוקים. מפקד חטיבת המסוקים כפוף ישירות למפקד הקורפוס. (כדאי להזכיר כי גרמניה כיום רק מתחילה להצטייד במסוקי תקיפה וכל האמור לעיל הוא בגדר תכניות).

צרפת. התפיסה המבצעית בצרפת רומה לזו של הצבא הגרמני אולם המסוקים נגד טנקים מופעלים בשיתוף עם מסוקי סיור. לכל קורפוס של הצבא הצרפתי מוקצת שתי חטיבות מסוקים הכפופות לקורפוס. כל חטיבה בנויה משבע טייסות מתוכן שלוש של מסוקי נ"ט (גאָל ואלואַט II), שתי טייסות לתצפית ושתי טייסות לתובלה.

בריטניה. מסוק התקיפה הבריטי פועל כמסוק רב משימתי ולא כמסוק נ"ט ייעודי, כלומר מסוק זה יפעל גם להעברת גייסות, תחמושת, פיזור מוקשים וכעתורת נ"ט במגננה. כוח המסוקים באווירית הצבא מבוסס על חטיבות שבכל אחת מהן שתי טייסות מעורבות של מסוקים נ"ט ומסוקי סיור. בכל טייסת שישנה מסוקי סיור. כל חטיבה כזו פועלת במקביל לדיביזיה משורינת.

סיכום

ניתן לחלק את מסוקי התקיפה לשלושה דורות עיקריים: הדור הראשון הוא של מסוקים לא ייעודיים, שעברו הסבה לתצורת נ"ט, והם נמצאים בשימוש מתחילת שנות ה-50. מסוקים אלה נושאים בדרך כלל שני טילים מדור א' מונחי תיל לטווחים קצרים. הדור השני - הדור הנוכחי - אלה מסוקים מתקדמים הנמצאים בשלבי כניסה לשירות מבצעי. בדרך כלל נושאים מסוקים אלה טילים מדור ב' דוגמת הטאו וההוט לטווחים של כ-3.5 ק"מ. מספרם במסוק - 4 עד 8. הדור השלישי הוא של מסוקים עתידיים בשלבי פיתוח ראשוניים באירופה ובשלבי פיתוח מתקדמים בארה"ב. אלה מסוקים ייעודיים נגד טנקים בעלי כושר לחימת לילה מלא ובעלי טילים מדור ב' רג'. מספר הטילים הוא בין 8-16. הפיתוח המואץ של מסוקים אלה בעולם ופיתוח מערכות ושיטות פעולה מיוחדות עבורם, מצביעים על הכנסתו של ממד חדש לשדה הקרב היבשתי.

מסוק BO-105

למסוק מנוע אחד, ושני אנשי הצוות שלו יושבים זה ליד זה. המסוק מסוגל לשאת שישה טילי הוט לטווח ארבעה ק"מ, או ארבעה טילי AS-12, AS-11. האלואַט והגאָל מיועדים לפעול זה לצד זה.

מסוק הלינקס, שצריך למלא את החלל שנוצר בבריטניה במסוק קו ראשון יהיה מסוגל לבצע משימות של הגנה נגד טנקים, העברת גייסות ותצפית.

המסוק נושא שמונה טילים נ"ט הוט או טאו וניתן בקלות להסב אותו גם למסוק סער הנושא עד עשרה אנשים או שני צוותים של מפעילי טילי מילאן, או להפכו למסוק סיור ותצפית בעל תותחים או רקטות. המסוק מצויד בכוננת עלית לשיגור טילי טאו, שתהיה מורכבת על גג המסוק למניעת חשיפת יתר. מסוקי הלינקס החלו להיקלט לאחרונה בבריטניה.

מסוקי תקיפה במזרח

ב-1967 החלו להופיע לראשונה מסוקי תקיפה סובייטיים חמושים כגון Mi-2, Mi-4, Mi-8. שהיו חמושים ברקטות ופצצות. בשנת 1976 הוכנס למערך הסובייטי מסוק שנצפה משטח גרמניה המערבית. היה זה מסוק תקיפה Mi-24 (Hind). המסוק גדול וכבד, צוותו מונה שלושה אנשים ובנוסף לכך הוא מסוגל לשאת גם 16 חיילים על ציודם הקרבי. בדרך כלל נושא המסוק ארבע כוורות רקטות של 57 מ"מ (סה"כ 128 רקטות). המסוגלות לחדור עד 220 מ"מ פלדה בטווח של 1.2 ק"מ. באפו תותח שקוטרו 12.7 מ"מ. והוא מסוגל לשאת ארבעה טילי אוויר-שטח מסוג סאָנר או סוּוֹר (AT-2) לטווחים של עד 3.5 ק"מ. למרות שמסוק זה מסוגל לשאת יותר חימוש מהמסוקים המערביים, נראה שהסובייטיים לא מייחסים חשיבות רבה לטילים נ"ט על המסוק ומעדיפים רקטות או פצצות.

צבא ברה"מ רואה את תפקידו של מסוק התקיפה בחדירה אל מעבר לקוויים, אך לא בחדירה לעומק. לכן יופעל המסוק בדרך כלל בשטחי הפקר שנוצרו בלחימה ובתחומי חיץ לצורך הנחתת חוליות נ"ט על הצירים ובנקודות תורפה ולאיסופן של החוליות בגמר המשימה. מסוקי התקיפה מאורגנים במסגרת ארמיה אווירית הכפופה בעת שלום לכוחות היבשה ובעת מלחמה לחזית.

תפיסת התפעול והארגון

ארה"ב. התפיסה המבצעית האמריקנית גורסת תפעול מסוקים בשילוב הדוק עם כוחות קרקע. מסוקי התקיפה ינועו בשילוב עם מסוקי סיור ולפי עיקרון זה מאורגן כוח המסוקים ברמות מקבילות לאלה של כוחות הקרקע: מחלקה (Platoon), פלוגה (Company), גדוד (Battalion). הגדוד הוא העוצבה הבסיסית העיקרית. בכל חטיבה מוטסת (ACCAB - Air Cavalry Combat Brigade) יש גדוד מסוקי תקיפה, שאינו חלק מהחטיבה המוטסת, אינו מוקצה לרמה הנמוכה מחטיבה בכוחות הקרקע, ופיקודית אינו כפוף לפיקוד קרקעי ברמה הנמוכה מרמת הדיביזיה. במחלקת מסוקי תקיפה

טבלת השוואה – מסוקי תקיפה בעולם

מספר מנועים	יד מהירות נסיקה מרבית (מ/דקה)	ג מהירות מרבית (ק"מ/שעה)	ב מהירות שיוט (ק"מ/שעה)	כושר נשיאה מחושב (ק"ג)	משקל המראה מרבי	משקל ריק (ק"ג)	א טווח (ק"מ), זמן, שהות, (שעה)	זמן כניסה לשירות מבצעי	לחמת לילה	מערכות טילים	דור	היצרן	המטוק
1	200		185	1060	2200	1140	480	-	בשירות מבצעי	4 טילים AS-11 או 4 טילים AS-12	I	אָרוספאטיאל (צרפת)	אלואט III
1	375	352	277	1413	4313	2900	574 (ש' 3)	-	אמצע 1975	8 טילים טאו	II	בָּל (ארה"ב)	AH-1Q קוברא
1	494	315	227	1597	4536	2939	507	+	תחילת 1977	8 טילים טאו	II	בָּל (ארה"ב)	AH-1S קוברא
2	332	333	333	1607	4535	2928	577		ראשית 1976	8 טילים טאו	II	בָּל (ארה"ב)	AH-1J קוברא
1	518	282	258	762	1360	598	482	-	תחילת 1978	4 טילים טאו	II	יז (ארה"ב)	500M-D ריפנדר
2	540	270	245	1180	2300	1120	575	-	תחילת 1979	6 טילים הוט (משוער)	II	MBB (גרמניה)	BO-105p
2	493	311	231	1035	2450	1415	565 (ש' 3)	-	תחילת 1977	4 טילים טאו	II	אגוסטה (איטליה)	A-109
1	540	310	264	890	1800	910	670	-	תחילת 1978 (משוער)	4 טילים הוט (ב' 341) 6 טילים הוט (ב' 342)	II	אָרוספאטיאל (צרפת) וסטלנר (בריטניה)	גאָל 342/341
2	468	323	284	1800	4130	2330	660 (ש' 3)	-	תחילת 1979	8 טילים טאו	II	וסטלנר (בריטניה)	לינקס W-G-13
2					משוער 3000 עד 4000			+	1987-1985 משוער	8-6 טילים הוט או טיל דור ג'	III	MBB (גרמניה) אָרוספאטיאל (צרפת)	PAH-2
2	1065	362	289	3764	8074	4310	578 (ש' 3)	+	1983	16 טילים הַלפּייר	III	יז (ארה"ב)	AH-64
2	600 (משוער)	300 (משוער)	280	1150	3550		480 (ש' 2)	+	אב-טיפוס 1982	8 טילים טאו	II	אגוסטה (איטליה)	A-129
2	800 (משוער)	315	276	1334	4300	2966	584	+		8 טילים הוט 8 טילים טאו	III	וסטלנר (בריטניה) VFW FOKKER (גרמניה)	P-227
2	530	310	295	3700	8400	4700	360 (ש' 2)		מבצעי	8 טילים סוואטר	II	ברה"מ	היינד Mi-24

א טווח כולק פנימי בגובה פני הים, בתנאים רגילים.
 ב מהירות שיוט במשקל המראה מרבי בגובה פני הים.
 ג מהירות מרבית במשקל המראה מרבי בגובה פני הים.
 ד נסיקה במשקל המראה מרבי.

הטנק — אנכרוניזם טכנולוגי

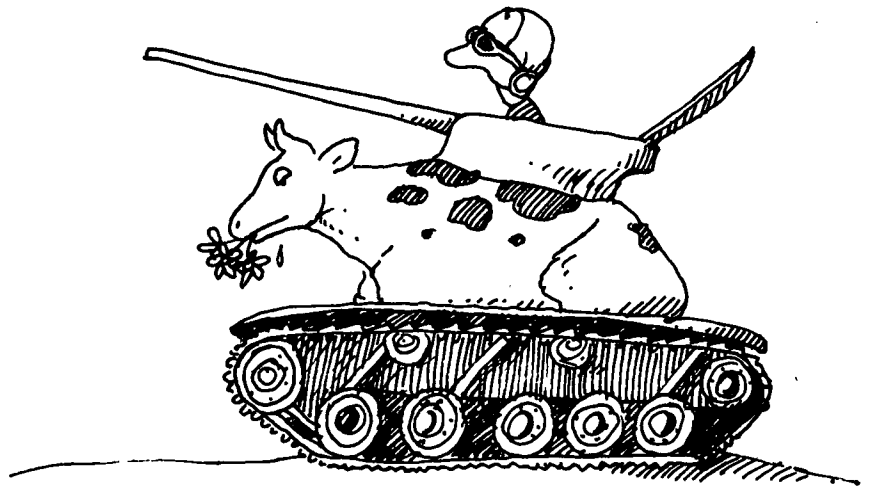
הטנק, מראשית ימיו ועד לשנים האחרונות, היה מענה נבון מאוד לאתגרי קרב היבשה. לא זו בלבד שכמערכת אוניברסלית היה לו "סל" יעיל ומאוזן של כישורים, אלא שאף ברוב תכונותיו הבודדות: בעצמת האש, בשרידות ובניידות היה לו יתרון על פני כל מערכת אלטרנטיבית. אולם נראה כי במציאות של שדה הקרב העתידי יהיה מוצדק לצמצם את משקלו היחסי של הטנק בין מרכיבי הכוח ואולי אף לאפיינו מחדש.

ניידות

ריבוי כוחות בירה ומכשול מאפק לאופק הם שני גורמים המגבילים את הניידות בקרב כבר היום. דובר בהם רבות ולא ידובר בהם כאן שוב. מכל מקום, בתחום זה לא צפויה הקלה, ועם זאת לא נראית באופק פריצת דרך בתחום אמצעי הגישור ופריצת שדות המכשולים.

שרידות

המקור העיקרי לירידה הצפויה בשרידותו של הטנק בקרב, הוא החימוש המונחה המדויק — חמ"מ (P.G.M.), הנשען על ההתקדמות הטכנולוגית בתחום החישה בכלל והספקטרום ועל העלייה בכושר עיבוד הנתונים בראש הביות. החמ"מ מעביר את הלחימה מעידן הירי העקיף הסטטיסטי אל עידן הירי העקיף הנקודתי, לשון אחר, אם לנקוט מינוח המקובל בזירה הימית, אל עידן ה"לחימה מעבר לאופק". במציאות, שבה שיגור החימוש נעשה מעבר לאופק, היינו מחוץ לטווח תותחי הטנקים ומחוץ לאזור הנצפה עליהם נקלע הטנק למצב של אין אונים: כושר ההתגוננות הפעילה שלו (השמדת המשגר) נטרל, וכושר ההתגוננות הסבילה (חמיקה, שיבוש, הטעיה) הוגבל מאוד. מגבלת כושר ההתגוננות הסבילה נובעת מהחתימות האופייניות הבולטות של הטנק (אופסית, תרמית, אקוסטית, מגנטית) שאליהן מונחה/מתביית החמ"מ. זאת ועוד, החמ"מ תוקף חלקים ממעטפת הטנק שנחשבו עד כה לבלתי פגיעים או, לפחות, לכאלה שניתן למנוע את הפגיעה בהם. בעזרת המסלולים העיליים של חלק ניכר מהחימוש המונחה המדויק תהיינה יותר פגיעות ב"תקרת" הטנק; יתר על כן, מאחר שמיקום המשגר איננו ידוע הרי תתרבנה גם הפגיעות בצדדים ומאחור. (בנקודה זו יש טעם לאזכר גם את התפתחותם של מוקשים נגד גחון הטנק. אלו יגרילו את ההסתברות והקטלניות של פגיעת מוקשים נ"ט). העלייה בפגיעות בטנקים יש לה יתר מאשר משמעות חשבונית. בגלל חוסר יכולתו של הטנק לפתור בעצמו חלק כל כך נכבד מבעיותיו, הוא מאבד את אחת מתכונותיו המרכזיות — עצמאותו, והטנקיסטים מאבדים את אחת מאמונותיהם הבסיסיות — שגורלם בידיהם. כאמור לחימוש-מונחה-

"פרות קדושות"

במבחן שדה הקרב העתידי

רס"נ ניצן

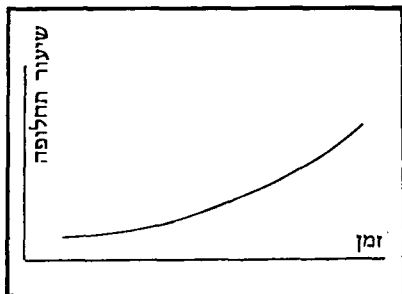
איכות אחרת מאשר לסכומם הפשוט.

כך או אחרת מתברר שמהפכות חזרו וטפחו על פניהם של האנשים בעלי מרב המידע ומיטב הכישורים. הטיעון המרכזי שברצוני להזכיר בדברים הבאים הוא, שהטכנולוגיה של אמצעי הלחימה עומדת לחולל מהפכה בשדה הקרב העתידי ואנו נמצאים בתהליך "ההתבשלות" של מהפכה זו.

ידיעת תכונותיהם העיקריות של אמצעי הלחימה שיהיו זמינים בעתיד תידהא רחוק היא נחלתם של אלה שיש להם עניין במלחמות ובאמצעי לחימה. למרות זאת, דומה שרק מעטים סבורים כי התפתחויות אלה יִשְׁנו מהותית את המציאות המוכרת של שדה הקרב. מכאן שיתכן כי בניין הכוח וארגונו — פיתוח אמצעי הלחימה ותורת הלחימה לקראת מלחמה עתידית — אינו נעשה כהלכה.

מהפכות, גם אם ניתן להצביע במדויק על היום והשעה בהם פרצו, "מתבשלות" בתהליך איטי ומורכב. הדבר נכון הן לגבי מהפכה חברתית והן לגבי מהפכות טכנולוגיות. חכמת ההיסטוריון, היא להראות, במבט לאחור, את הסיבות ואת התהליכים שהביאו למהפכה. לִמְקַרָא כתביהם של ההיסטוריונים מתברר שלכל מהפכה קדמו סימנים מעידים מובהקים; למרות זאת לא השכילו בני אותם ימים לזהות בעוד מועד כי מהפכה מתרגשת עליהם. קיימות תאוריות רבות הבאות להסיביר תופעה תמוהה זו, ביניהן: תאוריית "רעש-הרקע". לפיה, לאירועי סרק תהודה ונפח כאלה, שאינם מאפשרים להבחין בין הטפל לעיקר; תאוריה אחרת תולה את ההסבר בחוסר היכולת האנושית להבין את המשמעות המצטברת של מספר אירועים גם אם כל אירוע לכשעצמו מובן היטב, שכן ההשפעה הכוללת של האירועים יש לה

הופעל לראשונה בקרב מסוק נושא טילים נ"ט. יש להניח אפוא, שבשנים הקרובות נראה קצב שיפור מהיר מאוד במסוקי התקיפה. תיזה זו מקבלת משנה תוקף עם עיון בביטאונים זרים המצביעים על המגמה העולה מניסויים שנערכו בעולם בעשור האחרון.¹

ציור 2: השתנות "שיעור התחלופה" (רק"ם אויב מושמד לכל אבדן מסוק) בניסויים שנערכו בעולם.

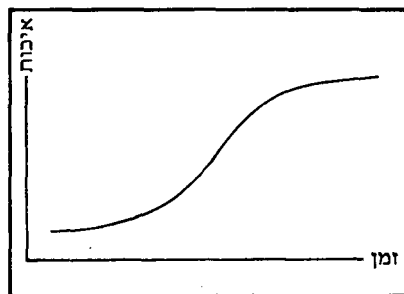
מסוק התקיפה בשדה הקרב הרוויח בהתקיים יחס גבוה של כוחות למרחב, קשה לממש את אחד מכללי המלחמה הראשונים יים, שהוא הבאת מרב הכוחות לידי ביטוי בעת ובעונה אחת ויצירת עדיפות מקומית. הזירה רוויה בכוחות עד מעבר לכושר הקיבול שלה, וגם אם ישנם כוחות בטלים, לא ניתן להביאם לידי ביטוי. המסוק הפועל בממד השלישי, יכול להתערב בקרב בירי ישיר או בציון מטרת לחימוש המשוגר מרחוק (stand off).

מתוך פרסומים זרים מתברר כי מדינות ערב, כמו גם הצבא הסובייטי, מצטיידות במסוקי תקיפה. עובדה זו העלתה בצבא ארה"ב את הצורך לראות את התשובה למסוק התקיפה במסוק התקיפה, ולגבש תפיסת תפעול של מסוקי יירוט.²

גורמי החמצה

שתי סיבות עיקריות עלולות להביא להיחמצת ההזדמנות להפיק ממסוק התקיפה את הפוטנציאל הגלום בו: מבנה הצבא והשפעת מדיניות המערב. מבנה הצבא גרם לכך שהאחריות לטיפול במסוקי התקיפה נמצאת בידי חיל האוויר, בשעה שההזדמנות לניצולם היא בקרב היבשה. יתר על כן, חילות היבשה צה"ל, שאינם כפופים לפי

יקרה מהמקובל לגבי מערכות המוניות בלחמת היבשה. קשה לנקוב במספרים ללא אפיון המסוק ומערכותיו. מכל מקום מדובר כמספר מיליוני דולרים. לדוגמה, יחס המחירים הצפוי בין טנק המערכה האמריקני של שנות ה-80 ה-XM-1 למסוק התקיפה האמריקני לאותו עשור AH-64 הוא 1:5. כידוע, אין משמעות לבחינת כראיות ההצטרף יידות באמצעי לחימה על בסיס מחירו בלבד. השיקול המכריע הוא "עלות-יחידה תפוקה".³ מאחר שההגדרה והמדירה של תפוקת אמצעי לחימה קשות מאוד, נוהגים, העוסקים בהערכה כמותית של יעילות מערכות לחימה, להשתמש במדרים מקוריים. בים אחד המדרים השכיחים הוא "שיעור תחלופה" (exchange ratio). שיעור התחלופה החזוי למסוקים, כפי שחושב בצבא ארה"ב על סמך ניסויים שנערכו בצבאות בריטניה, גרמניה וארה"ב הוא 1:20, כלומר, על כל אובדן של מסוק תקיפה מושמדים 20 כלי רכב משורינים בכוח שמנגר? חשוב לשים לב לנקודה הבאה: בשל ניירותם הגבוהה, המסוקים זמינים, בהתרעה קצרה יחסית, על פני מרחב גדול. כלומר, לא זו בלבד שלמסוקים יחס-תחלופה מרשים, אלא שניתן לממש אותו במקום ובזמן שערך הסגולי של שעת לחימה גבוה במיוחד. יתר על כן, הניידות מקטינה את "זמן-הבטלה" של המסוקים. היינו, ניתן להפיק ממסוקים יותר שעות לחימה מאשר מאמצעים אחרים שהנעתם מנקודה לנקודה ממושכת. מקדמי העלות/יעילות של אמצעי הלחימה הם דינאמיים, כלומר, משתנים על פני הזמן. הגורמים העיקריים להשתנות זו הם הטכנולוגיה ותורת הלחימה. מקובל לתאר את תהליך ההשתנות על-ידי עקומת S.

ציור מס' 1: עקומת S

עקומה זו מתארת תהליך שיפור על פני זמן שזה טבעו: בראשית חייו של אמצעי הלחימה מתרחש בו תהליך שיפור איטי. אח"כ מואץ תהליך זה, ולבסוף, עם הגיע המערכת לבגרות הוא שוב מואט. הטנק הוא מערכת לחימה בת עשרות שנים, ובמהלכן מוצה כבר עיקר הפוטנציאל שלו. הטנק מצוי בחלק העליון של עקומת ה-S, היינו, השינויים המתרחשים בו עם הזמן הם שוליים במהותם. מסוק התקיפה לעומתו, הוא בראשית דרכו (בחלקים התחתונים של עקומת ה-S). עדיין לא חלף עשור מאז

מדויק משוגר מעבר לאופק השפעה על הטנק הבודד, אולם בכך לא מתמצה הנושא. הרגלי הקיום של המסגרות בחסות המסתור והמחסה, שמעניקים פני השטח, מחייבים שינוי: מיקום חניונים, מפקדות, שטחי כינוס, פריסת גורמי שליטה, בקרה, ולוגיסטיקה – מחייבים תפיסה וגישה תפעולית חדשות.

אש

בשדה הקרב העתידי תיעלם עליונותו של תותח הטנק על פני אמצעי שיגור חימוש אחרים. כוונת הדברים לדיוק, לכושר החדירה וליכולת לרכז במהירות אש יחידתית יעילה.

עם התפתחותם של הראשים הקרביים, של אמצעי כינון החימוש, ושל אמצעי השליטה והבקרה, ועם הארכת טווחי השיגור ניתן יהיה להביא חימוש מגוון ויעיל במהירות, בדיוק ובכמויות גדולות בעזרת מטל"רים, מטוסים וטילים, וכל זאת מטווחים ארוכים מאלה של תותחי הטנקים.

שינוי קבועי ה"זמן-ומרחב"

דומה שאם רוצים למצות את המשמעות המצטברת של השינויים בשדה הקרב העתידי, נכון יהיה לטעון שבשדה הקרב העתידי יהיה צורך לפעול באילוצי זמן הדוקים יותר ועל פני מרחבים גדולים יותר. לא תוכא כאן רשימת אמצעי הלחימה שייצרו מציאות זו. די יהיה באזכור התחמים שבהם יתוספו או ישתנו כישורי המערכים הצבאיים הקיימים: עלייה בכמות המידע המודיעיני, ברמתו ובאיכותו; הכנסתם לשימוש של מערכות ממוחשבות שיתנו קבלת החלטות ממוכנת; בקרת אש בחוג סגור; טווחי שיגור חימוש ארוכים; מהירות בריכוז/פיצול/העתקת אש.

במציאות כזאת, העוצבה הניידת, שהטנק הוא עמוד השרדה שלה, היא איטית ומסורבלת מדי. ללא מציאת תחליף לטנק, שישלב את הניידות לקרב תהפוך האש למרכיב הדומיננטי בלחימה, ושדה הקרב יקלע לסיטואציה שאליה נקלע במלחמת העולם הראשונה: קיפאון, התשה, שחיקה והעדר הכרעה. קיימות שתי דרכי יציאה קונבנציונאליות והפיכת המסוק לחוט השרדה של העוצבה הניידת.

הדברים הבאים יעסקו באפשרות השנייה.

המסוק

למסוק כמה תכונות שמשמעותן רבה בשדה הקרב המודרני.

מהירות שיוט אפקטיבית – בשל מהירות השיוט "הנומינאלית" הגבוהה, ובשל האפשרות להתקדם ללא תלות בדרכים ובתוואי שטח אחרים, יש למסוק מהירות שיוט אפקטיבית גבוהה בסדר גודל מו של ה"רק"ם. זהו תנאי הכרחי ליכולת תפקוד בשדה הקרב באילוצי הזמן והמרחב של המחר.

עלות/יעילות – המסוק הוא מערכת לחימה

1. "יחידת תפוקה" במערכות לחימה היא, בדרך כלל, מטרה מושמדת.
2. על אף מגבלותיהם של המישובים הכמותיים, דומני שאין מנוס מליישם בתהליכי קבלת החלטות. המלחמה מורכבת מייחסי גומלין סבוכים מכדי שניתן יהיה לחזותם בעזרת אינטואיציה בלבד.
3. ראה: Armor ספט-אוק' 79, עמ' 22, וכן I.D.R., כרך 11, חוב' 8, עמ' 1247.
4. high intensity battlefield, עמ' 2. המאמר
5. ראה: Military Review 3/1979, עמ' 2. המאמר תורגם לעברית ופורסם ב"צקלון" מס' 5, נוב' 79.

על צוותי המילואים שלהם). כן נשיג רמת כוונות גבוהה יותר.

פילוסופיה של בניית מערכים צבאיים

תהליך ההתפתחות הרגיל של מערכים צבאיים מאופיין על ידי הפרש של שנים רבות בין הבשלת הטכנולוגיה לבין יישומה. התפתחות מערכים צבאיים כמו התפתחות

שיגיבו בפרקי זמן קצרים, על פני מרחבים גדולים ובעצמה רבה וכל זאת תוך פעילות מכינה שאינה יוצרת סימנים מסגירים.

אין צורך להיכנס לדיון מפורט על מרכיבי הכוח המחייבים התאמה, די בטענה העקרונית, כוללנית: **ספק רב אם יש לצבא מיליציוני יכולת קיום**. אפילו נניח, שניתן לקיים בצבא מיליציוני את הרמה המקצועית הנדרשת הרי משך הגיוס, יעיל ככל שיהיה, הוא איטי מדי. דבר זה הוא בעל חשיבות רבה. התרגלנו לראות בצה"ל צבא מיליציוני ואנו מתייחסים לעניין זה כאילו היה צור עליון או חוק טבעי. בדרך כלל נוטים להסביר את אופיו המיליציוני של צה"ל בגודל האוכלוסיה של מדינת ישראל. נימוק זה, שהיה יפה בשעתו, דומה שאינו תקף עוד. האמל"ח העתידי הוא עתיר הון, כלומר פחות "מפעיל" לכל לירה המושקעת בצידו. זאת ועוד: הלחימה והאמל"ח העתיריים מחייבים פחות יכולת פיזית ויותר יכולת אינטלקטואלית; בכך בטל הקושי האובייקטיבי בהעסקת נשים בתפקידי לחימה. מכאן ואילך הבעיה היא נורמטיבית וכבר היו דברים מעולם. ואם ישנם המבקשים לפסול על הסף, את בניין המערך לקראת סוף שנות ה-80 על בסיס מרכיב סדיר רחב, המצויד באמל"ח יקר ומתוחכם בנימוקים תקציביים, מוטב שישירו לב לפחות לשתי נקודות: יעילות הקיום (תחזוקה ואימונים) של מערך מילואים גדול היא יקרה מאוד; העלות הריאלית למשק בהפסדי תוצר כתוצאה משירות מילואים נרחב, נמדדת במיליארדי דים רבים, שאינם באים לידי ביטוי בתקציב הביטחון. העברת מקורות אלה לרשות מערכת הביטחון במקום ימי מילואים, איננה אלא טבעית.

אם נקבל את הטענות המוצגות בדיון עלות/יעילות של מסוק תקיפה שלעיל (יחסי

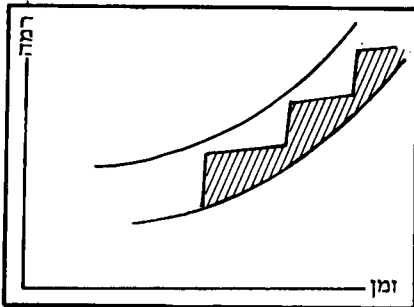
שעה למפקדת זרוע, שבויים כל אחד בידי הכלי שאותו הם מפעילים, ופטורים מאחר-יית לראייה כוללת של הקרב. מקור נוסף להחמצת ההזדמנות עלול להיות החיקוי של תורת ההפעלה, ושל אפיון מסוק התקיפה במדינות המערב. התנהגות כזאת תגרום להתעלמות מיכולתו של המסוק להיות מערכת המונית, תוקפנית ומכריעה בקרב היבשה. דימוי המלחמה הקונבנציונאלית, המקובל במדינות המערב, בנוי על התנגשות בין ברית ורשה למדינות נאט"ו בשטחה של אירופה. בגלל הכוחות הפועלים במשטרים הדמוקרטיים במדינות המערב, נקלעו חב"רות ברית נאט"ו להתנוונות רוח הלחימה הקולקטיבית, ולנחיתות ביחסי הכוחות הקונבנציונאליים. הם פיתחו הלך רוח, ותורת לחימה דפנסיביים. במסגרת זאת הם מייעדים למסוק התקיפה תפקידים הגנתיים מעיקרם, וכך גם מאופיינים על ידם המסוקים ומערכות העור שלהם.

בניין המערך לסוף שנות ה-80

כאמור, הטנק הוא אמצעי לחימה שאופיין על מנת לתפקד במציאות שדה-קרב, שקיפה קרוב. אולם במציאות של שדה הקרב העתידי חסרונותיו יתרונותיו יתמעטו. הטנק לא יוכל למלא בתמיד תפקיד כה מרכזי כפי שהוא ממלא כיום, אפילו יושקעו בו משאבים וטכנולוגיה ככל שניתן להעלות על הדעת, וזאת מאחר שמעצם מהותו אינו בנוי לררישות "זמן-מרחב" העתידיות. פתרון לבעיה שנוצרה עם "התיישנות" הטנק, ניתן במסוק התקיפה. אולם, בכך יש פתרון חלקי בלבד לבעיה. השתנות קבועי "הזמן-מרחב" מחייבת התאמה של המערך כולו.

במה דברים אמורים? ברמה העקרונית המופשטת נשארים יסודות הלחימה הקלסיים תקפים, אלא שמשעה שבאים ליישם במציאות של עוד עשור, יש לבצע התאמות חריפות במבנה המערך ובתודעה התפעולית של כל הרמות. ניתן להדגים זאת דרך תהליך "ריכוז-המאמץ".

בלחימה בת זמננו כרוך תהליך ריכוז הכוח בפעילות ממושכת ומסורבלת של תכנון ושל הנעת כוחות ובמקרים רבים, במיקום הכוחות באופן עוקב כהתאם להתפתחות הכרונולוגית הצפויה של הקרב. בשדה הקרב העתידי, הנשען על כושר חישוב ממוכן, מודיעין מלא וערכני, יכולת שליטה ובקרה משובחת, טווחי שיגור חימוש ארוכים ופלטפורמות בעלות מהירות שיוט גבוהה, יתקצר התכנון, והפעילות המקדימה את התקיפה תתמעט. לשון אחר, לצד המותקף לא תהיה, כמעט, התרעה לגבי מיקום התקיפה ועיתויה, ולתהליך "ריכוז המאמץ" יהיה בנוסף לממד הגאוגרפי (לאן מְרַבְּזים), ממד קריטי של זמן: ריכוז המאמץ ביחידת זמן קצרה, תזמון וסדרורו (queueing). ניתן לחזות אפוא מערכים צבאיים,

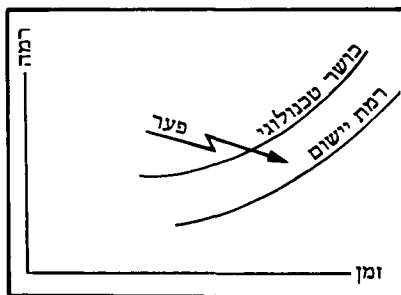

ציור מס' 4

טכנולוגית, נעשית באופן אוולוציוני ולא רבולוציוני (ראה ציור 3). נוצר, איפוא פער בין היכולת לבין מימושה מחד גיסא, ומאידך גיסא, בכל נקודת זמן המערך אינו קוהרנטי, יש בו מערכות מדורות שונים. "פער-דורות" זה בין מערכות שונות של אותו מערך, יש לו חיסרון כפול: מחד גיסא מערכתו החדשה שות הן בעלות כישורים לא מנוצלים: הן "חרישות-מדי", ומאידך גיסא, המערכות החרישות אינן "חרישות-מספיק" שהרי אפיון נעשה בתוך מערך מיושן. לדוגמה, כל מכ"ם איכון ארטילרי שנצטייד בו היום יספק יותר מידע ליחידת זמן, ממה שנוכל לנצל ללא מערכות החלטה, שליטה ובקרה ממוכנות, עם זאת, ודאי לא נצטייד במכ"ם איכון ארטילרי טוב כפי שניתן היה, מאחר שממילא לא ניתן להשתמש ברוב תפוקתו. יש לשנות אם כן את האופי האולוציוני של פיתוח מערכים צבאיים, ובכך לקבל יותר ביצועים בכל נקודת זמן. (ראה השטח המקוקו בציור מס' 4)

ניצול ההזדמנויות הטכנולוגיות ובניית מערך חדיש במהירות וביעילות מחייב יותר מאשר הצטיידות בחומרה (hardware) המתאימה. הוא מחייב התאמות מושגיות וארגוניות קיצוניות. לא מעט מהמערכות החדשות חוצות את התחומים הארגוניים הקיימים. מערכות שעל פי שיטת תפעולן הטכני, טבעי שיהיו בידי חייל פלוני בעוד שעל פי האפקטים שלהן בשדה הקרב מוטב שיהיו בידי חייל אלמוני. מסוק התקיפה, אם המדובר בתפעולו הטכני, מוטב שיופעל ע"י חיל האוויר. אם מדובר בתפעולו הטקטי מוטב שיופעל ע"י זרוע היבשה. אם מדובר בטילים ניט בידי עקף הרי שמוטב שיופעלו ע"י חש"ג? חת"מ?

(הסוף בעמוד 56)

ציור מס' 3

השמדה של 1:20 יחס עלות רכישה של (5:1) הרי לדוגמה רכישת מסוק במקום עשרה טנקים תיתן: חיסכון של 50 אחוזים בעלות הרכישה; המרה של ארבעים טנקים-טים בשני טייסים; הכפלה של העצמה וחיסכון בעלות האימון והתחזוקה (אינטואיטיבית נראה לנו שזול יותר לאמן צוות סדיר אחד ולתחזק את מסוקו מאשר עשרה טנקים

בכל עשור מאז 1950 נופלים משטרים מלוכניים פרוי-מערביים ומפנים את מקומם לממשלים ריפובליקניים, שבדרך כלל הפכו עוינים לארה"ב ולמערב. כך נפלו המשטרים המלוכניים במצרים ובעירק בשנות החמישים, כך נפל המשטר המלוכני בלוב ב-1968, וב-1978-1979 חזרה התופעה עם נפילת משטר השאה באיראן. בכל עשור מאז 1950 התערבה ברה"מ ישירות ובכוח צבאי במדינות ריבוניות: ב-1956 בהונגריה, ב-1968 בצ'כוסלובקיה, ובאילו כדי לשמור על המסורת, פלשה זו בימים האחרונים של 1979 לאפגניסטן.

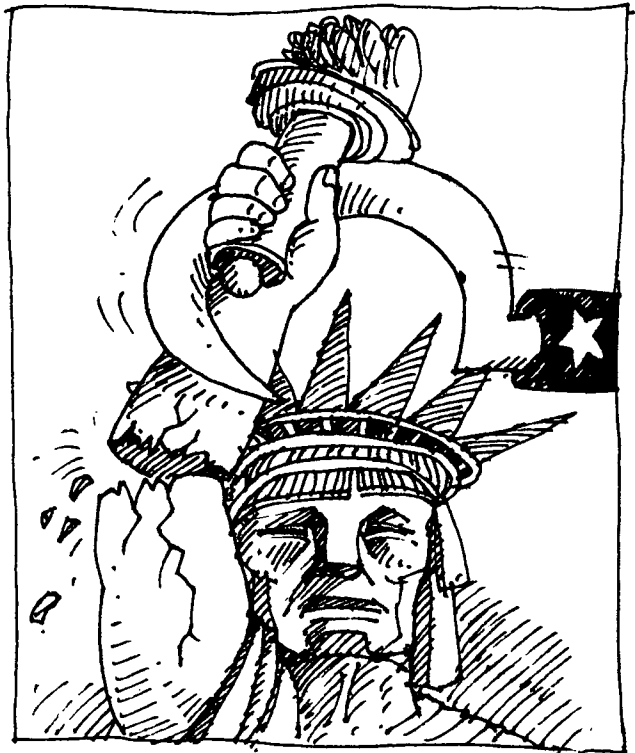
גם במערכת הפוליטית הפנימית של ארה"ב נקבעה כמעט מסורת, לפיה נשיאים דמוקרטים הנבשלים בהערכת הסיכונים בזירה הבין-לאומית, מגיבים תחילה בהיסוס ובחולשה, ולאחר מכן — בעצמה רבה, המסבכת אותם ללא תקנה, והמביאה במקומם, בעקבות זאת, נשיאים ריפובליקנים לבית הלבן, כשאלה נאלצים ראשית דבר להלץ את ארה"ב מהבוץ. כך היה בעת משברי קוריאה וויאט-נאם, וכך גם עתה. יושב נשיא דמוקרטי בבית הלבן, ודפוסי העבר כאילו חוזרים על עצמם. האם זוהי מקריות גרידא, או שמא ישנם גורמים בהתנהגות המעצמות ובנסיבות האזוריות שדואגים לשמור על מחזוריות כמעט קבועה של האירועים שהוזכרו לעיל?

התיזה המרכזית של מאמר זה קובעת, שאירועים כמו נפילת השאה באיראן והפלישה הסובייטית לאפגאן-ניסטן אכן אינם מקריים, אלא קשורים בתהליכים מרכזיים שהתנהלו הן בזירה הבין-לאומית והן בזירה הפנים-אמריקנית. כדי לברר סוגיה זו נפתח בהקבלה בין מדיניות מעצמות-העל במצבים דומים לאלה שהתרחשו במפרץ הפרסי בשנה האחרונה. הקבלה זו עשויה לתת בידינו את קצה החבל הדרוש להבנת מגמות המעצמות, מניעיהן ודרכי פעולתן.

מדיניות ארה"ב באיראן מול מדיניות ברה"מ באפגאניסטן

מעמדה של ארה"ב באיראן תחת שלטון השאה היה דומה למצבה של ברה"מ באפגאניסטן תחת שלטונם של טאראקי ואמין. באיראן נבעו בקיעים במשטר השאה הפרו-מערבי, והוא נאלץ להתמודד עם קנאי דת מבפנים ומבחוץ ועם תסיסה חברתית נרחבת. באפגאניסטן נוצר מצב דומה, כאשר המשטר הפרו-סובייטי של טאראקי נאלץ להתמודד עם מרידה מוסלמית שבטית, שהפכה במשך הזמן למלחמת אזרחים שלמה. טאראקי הופל על-ידי האפיוולה אמין שהיה פחות פרו-סובייטי ויותר לאומני מקודמו, אך למרות זאת לא הצליח גם הוא לרכא את המרידה המוסלמית, ואף שלטונו עמד בסכנה. שני משטרים בעלי נאמנות, האחד לארה"ב והשני לברה"מ, עמדו אפוא בסכנת התמוטטות כחוצאה מלחצים של קנאים מוסלמים קיצוניים. המעצמות נחרו בדרכים שונות, כמעט מנוגדות, לטפל בסכנות הללו.

ארה"ב החליטה להפעיל על השאה לחץ נוסף. היא יעצה לו לנהוג במתינות, לשמור בקפדנות על זכויות האזרח, ולאפשר ליריבים פוליטיים לפעול בחופש יחסי; דהיינו — להפגין, לשבות ולשבש את אשיות הכלכלה והחברה. כאשר נאלץ השאה להיענות ללחץ זה, וממשלו נחלש עוד יותר, העדיפה ארה"ב לעמוד מן הצד. גרוע מכך,

שְׂעִמָה

בְּסִימָן חֶשְׁבֵר

האסטרטגיה האמריקנית

והשלכותיה

במזרח התיכון

ד"ר איתן גלבוני

גם המאמינים ביותר בחד-פעמיותם, בייחודם ובמקרה-יותם של אירועים היסטוריים, אינם יכולים להתייחס בשוויון נפש להתרחשויות שפקדו את הזירה הבין-לאומית והאזורית בשנה האחרונה. במחזוריות עשורית מפתיעה נופל שוב משטר מלוכני פרו-מערבי, נשנית התערבות צבאית סובייטית ישירה במדינה זרה, ובבית הלבן שוב יושב נציג של המפלגה הדמוקרטית, שזו לה כבר מסורת להסתבך ללא תקנה ביחסים בין-לאומיים.

* מאמר זה מבוסס על הרצאת המחבר ביום עיון לסגל קחצ"ר בנושא מדיניות החוץ של ארה"ב.

אחרים, שהתרחשו במחצית השנייה של שנות השבעים, ועל סמך ניתוח הכוחות, העמדות והאווירה ששררו באותה תקופה בזירה הפנים-אמריקנית.

אמינות ההרתעה האמריקנית בעידן הדטאנט

את הזירה הבינ-מעצמתית של שנות השבעים אפיינה מגמה, אמיתית או מדומה, של דטאנט, שהיה אמור להחליף את המלחמה הקרה.³ הדטאנט היה שנוי במחלוקת מראשיתו, ולא מעט מדינאים וחוקרים הזהירו מפני האשליות והציפיות שהוא יכול לעורר. הדטאנט התבטא למעשה בהודעה משותפת שפרסמו שתי המעצמות בתום ועידת פסגה בין ניקסון לברז'נייב שנערכה במוסקבה ב-1972, ואשר במהלכה נחתם הסכם סאל"ט-1 היסטורי. בהתאם להודעה המשותפת הסכימו שתי המעצמות לנהוג בריסון ולהימנע מהשגת יתרונות חד-צדדיים. הדטאנט היה בעיקרו מסגרת של אווירה ואמון, מתינות וריסון, ושל שיתוף פעולה מסוים בתחומי הכלכלה, החברה, הטכנולוגיה והתיירות.⁴ אולם מסגרת זו עדיין הותירה חופש פעולה לשתי המעצמות, ואכן, נראה ששתיהן פירשו אותן בצורות שונות, שהתאימו לאינטרסים ולציפיות שלהן. ארה"ב פירשה את הדטאנט באופן הרבה יותר רחב, וציפתה ממנו להרבה יותר ממה שברה"מ הייתה מעוניינת או יכולה לתת.⁵

מגבלות הדטאנט הובהרו כבר במהלך מלחמת יום הכיפורים, כאשר שתי המעצמות נכנסו לעימות חריף, שבמהלכו הוכרזו אף כוננויות גרעיניות. מגבלות חמורות יותר באו לידי ביטוי בהמשך, כאשר לברה"מ ניתנו כמה הזדמנויות טובות להשיג יתרונות אסטרטגיים גם במערכת הדטאנט. התוצאות הברורות של הזדמנויות אלה שימשו לברה"מ מעין אור ירוק להמשיך במשחק, ואולי אף לשנות את כלליו באופן העשוי להעניק לה יתרונות אסטרטגיים משמעותיים.

אחת מהזדמנויות אלה הייתה מלחמת האזרחים באנגולה (1975). ברה"מ תמכה בתנועה קומוניסטית פרו-סובייטית על-ידי מתן סיוע בנשק, בציוד וב-6,000 חיילים קובניים. ארה"ב כילה לנצל הזדמנות זו כדי לצאת מהתופעה המכונה "הטראומה של ויאט-נאם", אולם על-פי החלטת הקונגרס, ובניגוד לעמדת ממשל פורד, נמנעה ארה"ב מתמיכה מקבילה בתנועות הפרו-מערביות, אשר כשלו למרות הסיוע שקיבלו מסין וממערב אירופה. כך זכתה ברה"מ בניצחון מוחץ בפניה אסטרטגית רבת חשיבות באפריקה.⁶ יתר על כן, פרשת אנגולה יצרה חידוש באסטרטגיה הסובייטית — "מלחמה באמצעות שליח", דרך פעולה שנוצלה מאוחר יותר גם במקומות אחרים. לעומת זאת הוכיחה ארה"ב, שאין היא מסוגלת להתמודד עם אסטרטגיה כזו.

שלוש שנים מאוחר יותר פרץ סכסוך בין סומלי לבין המשטר הפרו-סובייטי החדש באתיופיה. ברה"מ לא הצליחה לפשר בין שתי בעלות בריתה, ובכך הוכיחה חולשה דיפלומטית: אך משפרצה מלחמה בין שתי מדינות אלה, בניגוד לרצונה, לא היססה להתייצב בעצמה רבה לצדה של אתיופיה המותקפת. גם במקרה זה נשלח ציוד רב, יועצים וחיללים קובניים, שלבסוף הכריעו את הכף לטובת אתיופיה. ברה"מ הפסידה אמנם את השקעותיה בסומלי וכן את הנמל החשוב ברברה, אך הוכיחה לעומת זאת תקיפות ותמיכה בבעלת בריתה נתקפת, מול אדישות וחוסר אונים של ארה"ב.⁷

ההתרחשויות באיראן מהוות חוליה נוספת באבדן ההרתעה האמריקנית. המדיניות האמריקנית במשבר זה הובהרה לעיל, אולם יש להוסיף, שבעלות בריתה של ארה"ב במפרץ הפרסי ובמזה"ת ציפו, כי זו תנקוט בצעדים תקיפים ומשמעותיים לבלימת התמוטטות משטר השאה. צעדים אלה לא ננקטו, וגם בעת שנתבררה מידת עוינותו של תומיני ארה"ב ולבעלות בריתה הערביות, הסתפקה ארה"ב בהזות כמה נושאות מטוסים ובביקור של טייסת F-15 בערב-הסעודית. אלה היו כמובן אמצעים דחוקים, שהבליטו עוד יותר את החולשה

בשעה קריטית קבע נשיא ארה"ב בפומבי, שסיכויי השאה להחזיק מעמד אינם טובים, אמירה זו חיזקה כמובן את מתנגדי השאה, וחיזרה את נפילתו. לבסוף, לכשהתברר שהאלטרנטיבה למשטר תומיני יכולה להיות רק הפיכה צבאית, עשתה ארה"ב ככל יכולתה כדי למנוע אותה.¹

כאמור נצבה ברה"מ בשלהי 1979 בפני בעיה דומה. המרידה המוסלמית התחילה באפגאניסטן זמן קצר לאחר הפיכת טאראקי (אפריל 1978). המורדים השתלטו בהדרגה על חלק גדול מהפרובינציות של אפגאניסטן (22 מתוך 28), וניתקו למעשה את הבירה כאבול מחלקי הארץ האחרים. ברה"מ קיוותה, שהזרמת כמויות גדולות של נשק לצבא האפגאני תאפשר לו לדכא את המרידה, אך הצבא נכשל, בין היתר בשל עריקה רבת ממדים. לקראת סוף 1979 מנה הצבא הנאמן לממשלה 50 אלף איש בלבד מתוך 150 אלף. צבא זה לא יכל להגן על המשטר הפרו-סובייטי, ובפני ברה"מ עמדה אפוא הבררה — להניח למוסלמים להשתלט על אפגאניסטן, ובכך למוטט את האחיזה הסובייטית, או להתערב בכוח צבאי, לדכא את המרד, ולהפוך את אפגאניסטן לגרורה סובייטית. ברה"מ החליטה כידוע לנהוג במדיניות תקיפה, והכריעה לטובת השימוש בכוח צבאי.

השוואת התנהגות שתי המעצמות במצבים הדומים האמורים, מורה על מדיניות אמריקנית רכה, נבוכה, חסרת אונים ומשלימה עם מהלך המאורעות, לעומת מדיניות סובייטית תקיפה, נמרצת והחלטית. מלכתחילה היה ברור למנהיגי שתי המעצמות, שלמדיניותן במצבים אלה יהיו השלכות מרחיקות לכת על מעמדם ואמינותם בזירה הבינ-לאומית והאזורית. ארה"ב אולי הניחה, שתוכל למצוא שפה משותפת עם משטרו של תומיני, אולם באותה מידה הייתה זו צריכה להביא בחשבון את תוצאות מדיניותה הרכה לגבי אמינותה בקרב מדינות כמו סעודיה ונסיכויות המפרץ הפרסי.

גם לברה"מ היה ברור, שהפלישה הצבאית לאפגאניסטן תעורר תגובות חריפות, לא רק מצד ארה"ב ואירופה המערבית, אלא גם מצד מדינות מוסלמיות ומדינות רבות המגדירות עצמן כמדינות העולם השלישי. ברה"מ בוודאי הניחה, שהפלישה תגרום לפעולות גמול אמריקניות, כמו נסיגה מהסכם סאל"ט-2 ואמברגו על משלוחי חיטה וייצוא טכנולוגיה מתקדמת, וכן לפגיעה בדימוי שהיא ניסתה לעצב לעצמה בשנות השבעים כמדינה שוחרת שלום, המעוניינת בשיתוף פעולה הדוק עם העולם הקפיטליסטי המתחרה. ברה"מ החליטה כנראה, שהיתרונות הצפויים מהפלישה עולים על חסרונותיה, ולכן החליטה לבצע אותה. במסגרת מאמר זה אין מקום ואף צורך לדון בהרחבה במניעי הסובייטים ובשיקוליהם להתערב צבאית באפגאניסטן, אולם אין כל ספק, שלגבי שיקול קריטי אחד — תגובה צבאית אפשרית של ארה"ב — לא היו לברה"מ הרבה ספקות.

מעצבי מדיניות החוץ של מעצמות-העל צריכים לשקול בכל החלטה העוסקת בשימוש ישיר בכוח צבאי את התגובה האפשרית של המעצמה השנייה,² משום שאם קיימת הסתברות גבוהה לכך שהמעצמה השנייה תנקוט גם היא בפעולה צבאית עלולה להיווצר סכנה חמורה של עימות גרעיני בין שתי המעצמות, מצב אשר אליו אין אלה מעוניינות כמובן להגיע. ארה"ב, לדוגמה, שקלה בוודאי את האפשרות להשתמש בכוח צבאי לשחרור בני הערובה שלה באיראן, או כדי להפעיל לחץ על תומיני ומרעיו: ויש להניח שהתגובה הסובייטית למהלך כזה הייתה בין הגורמים החשובים שהובאו בחשבון. הוא הדין לגבי ברה"מ. אין ספק ששילטי הקרמלין שקלו את התגובה הצפויה של ארה"ב לפלישה לאפגאניסטן והגיעו למסקנה, שארה"ב לא תגיב בכוח, ולכן לא תיווצר למעשה סכנה של עימות בין שתי המעצמות. ניתן אפוא לקבוע, שההרתעה האמריקנית נגד התערבות צבאית סובייטית ישירה לא פעלה במקרה זה. הסובייטים יכלו אמנם להעריך שכך יהיה המצב, על סמך התנהגות ארה"ב באירועי-עימות

האמריקנית, שהרי אין כל משמעות להזות כוחות, אם אין נכונות ורצון להפעילם, ונכונות כזו חסרה במשבר האיראני. המדיניות הפושרת של ארה"ב כלפי משטר השאה, שנחשב לאחד מבעלי הכרית החשובים ביותר של ארה"ב ("שוטר המפרץ הפרסי"), חיזקה בוודאי את הערכת הקרמלין, לפיה אכן מהווה ארה"ב "נמר של נייר".

ברה"מ נצלה הזדמנות נוספת, לבחינת מעמדה ונכונותה של ארה"ב להיאבק על אינטרסיה, בפרוץ הסכסוך בין ויאט-נאם לבין קמבודיה וסין. בתחילת 1979 פלשה ויאט-נאם לקמבודיה בסיועה של ברה"מ ובברכתה. ברה"מ תמכה בפלישה זו, הן משום שהייתה בה פגיעה ממשית בבעלת ברית של סין, והן משום שזו הייתה הזדמנות טובה להגיב על נרמול היחסים, שהושג זמן קצר לפני כן, בין ארה"ב לבין סין. הלקח של אירוע זה היה כקודמיו: ארה"ב, בעלת הזיכרונות הכאובים מחלק זה של העולם, הסתפקה בדברי גינוי לברה"מ ובדברי עידוד לסין, וזאת לנוכח שרשרת אירועים שאימה לשנות את מאזן הכוחות הבינ-מעצמתי בדרום-מזרח אסיה.

פגיעה חמורה יותר באמינות האמריקנית, וביכולת ושינגטון לעמוד באתגרים הבינ-לאומיים, התרחשה בספטמבר 1979, כשלתע גילתה ארה"ב בקובה חטיבה קרבית סובייטית (כ-2,500 חיילי). הגילוי גרם למשבר ולסערת רוחות מובנים בסנט, לאור הרגישות האמריקנית לכל מה שנעשה בקובה מאז מהפכת קאסטרו ומשבר הטילים המסוכן של אוקטובר 1962, ומאז המעורבות הצבאית הקובנית באפריקה ובמזרח-ת, אשר בוצעה בשליחות מוסקבה. קרטור הזהיר את ברה"מ מפני התוצאות החמורות של נוכחות החטיבה בקובה, ותבע את פינויה המידי, אך הסערה הגדולה הסתיימה בקול דממה דקה. הסובייטים לא פינו את החטיבה, וארה"ב לא נקטה בשום אמצעים. באירוע זה ניתן למעשה האות לשינוי בכללי המשחק הבינ-מעצמתי, שבא לידי ביטוי מובהק יותר בפלישה הסובייטית לאפגאניסטן.

מאז מלחמת העולם השנייה הושגה בין המעצמות הסכמה שבשתיקה על כללי משחק הנוגעים למעמדן ולזכויותיהן באזורים מסוימים, שהוגדרו כאזורי השפעה מוכרים. ארה"ב הסכימה למעשה להימנע מכל פעילות ומכל תגובה ממשית למעשיה של ברה"מ באירופה המזרחית, ולכן לא תמכה בתנועות התנגדות שקמו לברה"מ בארצות הגוש המזרחי, והסתפקה בגינוי מילולי של ההתערבויות הצבאיות הסובייטיות בגרמניה המזרחית, בהונגריה ובצ'כוסלובקיה. במקביל הסכימה ברה"מ להימנע למעשה מפעילות בארצות אמריקה הלטינית. הימנעות זו החזיקה מעמד רק עד אוקטובר 1962, כאשר פרץ משבר הטילים, ושתי המעצמות ניצבו לפני סכנה של עימות גרעיני. ארה"ב נאלצה להגיב בעצמה ובחריפות כדי לשמור על עקרונות אזורי ההשפעה. ואכן, למרות שבקובה המשיך להתקיים משטר קומוניסטי פרו-סובייטי, נאלצה ברה"מ לסגת מול נחישות ההחלטה וההסגר הימי שהטיל קנדי על קובה. ההשלמה של קרטור עם הנוכחות הצבאית הסובייטית בקובה, ולו המצומצמת ביותר, לאחר שהוא עצמו הגדירה כחמורה, שינתה למעשה את כללי המשחק הבינ-מעצמתי של שתי המעצמות ושטשה במקצת את האבחנה ששררה מאז מלחמת העולם השנייה, בין אזורי השפעה של המעצמות לבין אזורים שאינם כאלה. בנובמבר 1979 פרץ משבר בני הערובה מקרב עובדי השגרירות האמריקנית בטהן, על רקע בואו של השאה המודח לטיפול רפואי בארה"ב. המשבר לווה בהכרזות קיצוניות וחריפות נגד קרטור וארה"ב. עצם תפיסת בני הערובה היה בבחינת התגרות חמורה בארה"ב, שכן מדובר בתפיסת דיפלומטים בשטח אקס-טריטוריאלי, בברכת הממשל ובעידודו. איראן נסתה לטחוט את ארה"ב ולהשיג את הסגרת השאה, סחיטה שלא היה לה כל סיכוי להצלחה. אבל שוב התגלתה ארה"ב חלשה וחסרת אונים. החולשה התגלתה בעיקר בהיעדר יזמה תקיפה ובפנייה לאו"ם, לבית המשפט הבינ-לאומי ולגורמים שלישיים אחרים כדי להשיג הסדר. בני הערובה עונו והושפלו, אך אחת משתי המעצמות הגדולות כתבל לא יכלה לעשות מאומה למענם. על רקע

פיחות נמשך והולך זה של האמינות והיכולת האמריקנית, המתרחש באירועים צפופים ובקצב מהיר, באה הפלישה לאפגאניסטן.

בפלישה זו יש משום הפרה גסה בולטת לא רק של הדטאנט, אלא גם של כללי המשחק הבינ-מעצמתי שנשמרו כאמור על-ידי המעצמות מאז מלחמת העולם השנייה. הייתה זו הפעם הראשונה מאז 1945 שברה"מ הפעילה את כוחותיה המזוינים כדי לכפות משטר קומוניסטי על מדינה זרה, שלא הייתה קודם לכן בתחום שליטתה או השפעתה. בפלישה זו נוצר תקדים, שלפיו כל משטר במדינה הנחשבת כמצויה בתחום ההשפעה של ברה"מ (כמו סוריה, עיראק או דרום-תימן), עלול להביא להתערבות צבאית ישירה מצד הקרמלין, כל אימת שתעמד בו ההשפעה הסובייטית בפני סכנת התמוטטות. ממסקנה זו ברור, שבפלישה לאפגאניסטן מצוי האתגר החמור והקשה ביותר שארה"ב ידעה אולי מאז משבר הטילים בקובה.

ניתוח קצר זה של אירועי-עמדות חשובים, שהתרחשו בחמש השנים האחרונות, מורה על מדיניות אמריקנית רכה ועל אולת יד וחוסר אונים, שהביאו לפיחותים חמורים באמינותה של ארה"ב וביכולתה להגן על האינטרסים שלה ושל בעלות בריתה. ארה"ב איבדה את כוח ההרתעה שלה נגד פעילות צבאית ישירה או עקיפה של ברה"מ ונגד ניסיונות הקרמלין לשנות במסגרת הדטאנט את כללי המשחק הבינ-מעצמתי. השאלה היא כמובן, מה הן הסיבות העיקריות לאולת היד, והתשובה לכך מצויה כמעט כולה בזירה הפנים-אמריקנית, שעברה בעשור האחרון שינויים משמעותיים לא מעטים.

הנכונות האמריקנית להתייצב מול אתגרים בין-לאומיים

ללא עצמה אין אמינות, ולארה"ב יש כידוע הרבה עצמה צבאית וכלכלית. אולם עצמה איננה מורכבת אך ורק מכמויות של טנקים, טילים, מטוסים ותל"ג. עצמה מורכבת גם מיסודות אחרים, כמו קיום מטרות אסטרטגיות ברורות, ורצון ונכונות להפעיל עצמה כדי להגן על אינטרסים חיוניים⁸. ואכן, בדיוק בשני מרכיבים אלה מצויים לדעתי מוקדי החולשה האמריקנית בזירה הבינ-לאומית.

ברצון ובנכונות האמריקנית להשתמש בכוח צבאי חלו תמורות משמעותיות בעשר השנים האחרונות, וזאת כמובן על רקע מחיר ההתערבות בויאט-נאם. דעת הקהל בארה"ב, שבשנות החמישים ובתחילת שנות השישים תמכה כמעט ללא סייגים באופציות הצבאיות, נסוגה בשנות השבעים לשלילה כמעט עקרונית של השימוש בכוח⁹. עובדה זו נשארה בתוקפה גם נוכח אירוע כה חמור ומשפיל כמו תפיסת בני הערובה באיראן. סקר דעת קהל, שנערך בנושא זה שישה שבועות לאחר האירוע, גילה תמיכה (63%) בשימוש בכוח, רק אם ייפגעו בני הערובה¹⁰. מספר זעום של אמריקנים (16%) תומך בשימוש בכוח ובפעולת גמול נגד איראן אחר פתרון משבר בני הערובה, בה בשעה שהרוב הגדול (75%) מתנגד לכך.

תוצאות אלה עולות בקנה אחד עם התמיכה הכללית שניתנה לקרטור בעקבות משבר בני הערובה. לפני המשבר הייתה הפופולריות שלו בשפל המדרגה, והוא פיגר משמעותית אחרי קנדי בכל המשאלים שנערכו לבחירות המוקדמות לנשיאות. בעיצומו של משבר בני הערובה חלה לפתע עלייה ניכרת בפופולריות של קרטור, בה בשעה שבפופולריותו של קנדי חלה ירידה בשיעור ניכר. כלומר, המדיניות החמורה והרכה שקרטור הפגין במשבר בני הערובה, אשר הוציאה מכלל אפשרות שימוש בכוח צבאי, זכתה לתמיכה ניכרת בדעת הקהל. ממשל קרטור הורה אמנם על ריכוז צי במפרץ הפרסי, אשר כוח האש שלו עולה על כל כלי השיט המלחמתיים שהשתתפו במלחמת העולם

* תוצר לאומי גלמי: מושג בכלכלה המייצג את סך-כל הסחורות והשירותים בערך השוק שמדינה מייצרת בפרק זמן נתון.

השנייה, אולם אם היה מפעיל את הכוח הזה, בלא שייפגעו קודם לכן בני הערובה, היה זוכה לביקורת נוקבת מצד דעת הקהל.

דעת הקהל איננה מתפתחת בחלל ריק; היא ניתנת לעיצוב ולהכוונה, ונשיא ארה"ב הוא כמובן הגורם בעל היכולת הרבה ביותר לעצב את דעת הקהל שלו. אולם לשם כך יש כמובן צורך ביכולת מנהיגות. הבעיה היא שבחירת קרטר האלמוני וחסר הניסיון לנשיאות ב-1977 סגרה מעגל מעניין ביחסי הנשיא ודעת הקהל. אחרי המעורבות הכושלת בדרום-מזרח אסיה, שהאחריות לה הוטלה על כתפי ג'ונסון, ואחרי הנשיאות החזקה של ניקסון ופרשת ווטרגייט, הגיע הציבור האמריקני למסקנה, שיש להושיב בבית הלבן אישיות יותר חלשה, שתהיה תלויה יותר בציבור, בקונגרס ובדעת הקהל. באופן זה קיווה הציבור למנוע מהנשיא אפשרות לנצל לרעה את העצמה האמריקנית, וליטול על עצמו יזמות מרחיקות לכת הן בענייני פנים והן בענייני חוץ. בחירתו של קרטר לא הייתה מתאפשרת ללא מסקנה זו, והוא אמנם הצדיק אותה, ביכולת המנהיגות החלשה שגילה בחקופת כהונתו.

האירועים המסעירים שהתרחשו לאחר מלחמת העולם השנייה ביוון, בתורכיה, בקוריאה, בברלין, בסואץ ובלבנון הכריחו נשיאים כמו טרומן ואייזנהואר לנקוט מדיניות תקיפה ומהירה, וזו הדגימה היטב את הנכונות האמריקנית להגיב בכוח לאתגרים. משבר הטילים בקובה ב-1962 אירע בין היתר, משום שכרוש'צ'וב הניח בטעות, שלקנדי הצעיר לא תהיה אותה נכונות לנקוט בעמדה תקיפה נגד ברה"מ, אם זו תציב טילי התקפה בקובה.¹¹ השיטה הישנה של התערבות צבאית מהירה לא פעלה בוואט-נאם, ומאו החלה ההידרדרות בנכונות הציבור האמריקני ומנהיגותו להשתמש בכוח. ניכסון מצא תחליפים למשבר כאמצעי להפגנת הנכונות האמריקנית. הפנייה שלו לסין והדטאנט יצרו לפחות דימוי של מאוני כוח חדשים בעולם. פורד וקרטר לא הצליחו כבר למצוא תחליפים כאלה. דימויו של קרטר בארה"ב ומחוצה לה, היה מלכתחילה של נשיא פאסיבי, חלש, וחסר ניסיון והבנה; דימוי אשר הומין אולי מבחנים קשים במיוחד.

בין דעת הקהל לנשיאות עומד הקונגרס האמריקני, שגם הוא השתנה בעשר השנים האחרונות.¹² לאור התחזקות הנשיאות והחלטותיה להתערב צבאית בקוריאה, בלבנון, בדרום-מזרח אסיה ובאמריקה הלטינית (וזאת תוך עקיפת הסמכות החוקתית של הקונגרס להכריז מלחמה), החליט הקונגרס לפעול נמרצות להגבלת חופש הפעולה של הנשיא בענייני החוץ. פעולות אלה באו לידי ביטוי הן בחקיקה עקרונית והן בהתערבות הקונגרס בעיצוב המדיניות לגבי נושאים ספציפיים. כך, לדוגמה, קיבל הקונגרס ב-1973 חוק המגביל את סמכות הנשיא לפתוח במעורבות צבאית. על-פי חוק זה, הידוע בשם "חוק סמכויות המלחמה", רשאי הנשיא להורות על פעולות צבאיות בלי אישור הקונגרס במשך 60 יום, ורק בתגובה למשברים ולאירועים בלתי צפויים. תקופה זו ניתנת להארכה ב-30 יום נוספים. מעבר לתקופה זו חייב הקונגרס לאשר כל פעילות צבאית אמריקנית מחוץ לגבולות ארה"ב.

כאמור ניסה הקונגרס להתערב גם בניהול השוטף של ענייני החוץ. למרות התנגדות עזה מצד הבית הלבן, הטיל הקונגרס אמברגו על משלוחי נשק לתורכיה (אחרי פלישתה לקפריסין), התנה קלות בסחר לברה"מ בפתיחת שערים להגירה יהודית (תיקון ג'קסון), אסר על הממשל לסייע לכוחות הפרו-מערביים במלחמת האזרחים באנגולה, והתנגד למכירת 14 סוללות טילי "הוק" לירדן. כמורכ חובי הממשל לקבל את אישור הקונגרס לכל מכירת נשק בשווי שמעל ל-25 מיליון דולר.

צירוף מיוחד זה של דעת קהל תקיפה, אך שוללת עקרונית את השימוש בכוח, קונגרס חזק המטיל מגבלות ואילוצים על הנשיאות, ונשיא חסר ניסיון ובעל כושר מנהיגות חלש, גרם לכרסום מתמיד באמינות ההרתעה האמריקנית, ומכאן גם לניסיונות השונים של ברה"מ להשיג יתרונות על פני ארה"ב בהתחרות הבין-מעצמתית.

מוסר וכוח באסטרטגיה של קרטר

ממשל קרטר ניסה לעצב תכנים ודגשים חדשים למדיניות החוץ וה-ביטחון של ארה"ב. גם הדגשים והתכנים הללו היו יכולים לעודד את ברה"מ לנקוט במדיניות נוקשה של ניצול הזדמנויות בזירה הבין-לאומית. תפיסת העולם של קרטר גובשה בסוף שנות ה-60 ובחחילה שנות ה-70, כאשר האוריינטציה של פוליטיקת הכוח והגמול והתיאוריות הגיאוגרפיות התערערו בעקבות ההתרחשויות בדרום-מזרח אסיה. נוסף לכך יש לציין, שאת שיעוריו הראשונים בענייני חוץ, קיבל קרטר, עוד לפני שהציג את מועמדותו לנשיאות, מידי בוז'ינסקי במסגרת "הוועדה התלת-צדדית" (Trilateral Commission). ועדה זו הדגישה את הצורך בשיתוף פעולה בין ארה"ב לבין אירופה המערבית ויפן, אבל לא נגד ברה"מ וגרורותיה, אלא נגד המדינות המתפתחות והמדינות המפיקות נפט. בוז'ינסקי וחבריו העריכו, שמוקד העימות בזירה הבין-לאומית עובר מהציר מזרח-מערב ומתכנים אידיאולוגיים לציר דרום-צפון ולתכנים כלכליים וחברתיים.¹³ הערכה זו, שאומצה על-ידי קרטר, אכן הביאה להסטת הדגש במדיניות החוץ האמריקנית מברה"מ לעולם השלישי והרביעי.¹⁴

קרטר ניסה להגיע למדינות המתפתחות על-ידי מגעים וקשרים עם גורמים קיצוניים שחורים באפריקה, (בעיקר באמצעות יאנג, שגריר ארה"ב באו"ם לשעבר) עם אש"ף והפלשתניים ועם קובה וויאט-נאם. הוא ניסח מטרות למדיניות החוץ האמריקנית שהיו מרחיקות לכת, ושחצו ללא אבחנה בין אזורים שונים. מטרות אלה כללו מאבק לשמירת זכויות האדם, פיתוח מדינות נחשלות, ריסון מירוץ החימוש ומניעת התפוצה של נשק גרעיני. היו אלה אולי כוונות טובות, אבל הססת הדיפלומטיה האמריקנית מהיחסים עם ברה"מ, שכוונתה העיקרית הייתה צמצום ההתחרות בין המעצמות והגברת שיתוף הפעולה, התעלמה מהתפיסות האסטרטגיות והבסיסיות של ברה"מ, ולכן הביאה בדיוק לתוצאות הפוכות.

גם עקרונות מוסריים שיחקו תפקיד חשוב באסטרטגיה של קרטר, ובמובן של כוח מניע ולא של כסות. כבר בנאום ההכרזה שלו הוא הדגיש את דבקו בעליונות עקרונות המוסר על עקרונות הכוח. בנאום חשוב אחר, שנשא במאי 1977 באוניברסיטת נוטרדאם ושבו חשף את יסודות מדינותו, הבטיח קרטר מדיניות חוץ שתתבסס על הגינות, ערכים ואופטימיות בחזון ההיסטורי של ארה"ב. בהתייחסו לאיום של ההתפשטות הסובייטית הוא דיבר יותר כמטיף דתי מאשר כמדינאי, וטען בנאיביות רבה, שארה"ב פשוט צריכה לשכנע את ברה"מ, שהיא לא יכולה לכפות משטר מהסוג שלה על מדינות אחרות. בעמדתו זו חזר קרטר ליסודות מסורתיים בפוליטיקה האמריקנית שנבעו ממשנתו המדינית של לוק, ושגרסו שניתן לקיים הבנה ושיתוף פעולה גם בגיוגל של היחסים הבין-לאומיים, כל עוד מתנהגות המדינות בתבונה ובריסון.¹⁵ אלא שתנאי זה לא התקיים במחצית השנייה של שנות השבעים, ועיצוב מדיניות על סמך קיומו משיג שוב תוצאות הפוכות.

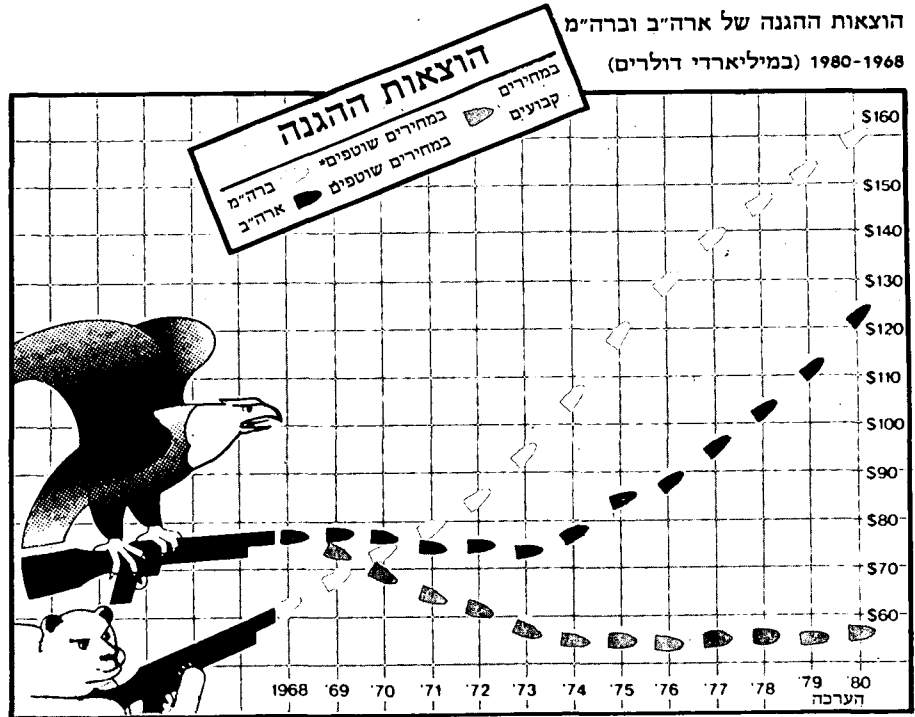
הפנייה לציר צפון-דרום ולמוסר השפיעה על הכוח הצבאי הממשי והפוטנציאלי של ארה"ב. תקציבי ההגנה האמריקניים הוקפאו בשנים האחרונות עד לשנה התקציבית האחרונה. תרשים מס' 1 מדגים היטב את הפערים שהלכו וגדלו בין ההקצבות האמריקניות והסובייטיות לצורכי הגנה.

פער בהקצבות פירושו גם פער ממשי במאון החימוש.¹⁶ לוח מס' 1 מורה על פער גדול שנוצר בין שתי המעצמות במאון החימוש הקונבנציונלי. פער זה הוא תוצאה של הבדלים גדולים בייצור. בשנים האחרונות ייצרה ברה"מ בערך פי שניים נשק קונבנציונלי מאשר ארה"ב.

במצב של תיקו גרעיני זהו מאון שמעודד אצל הצד החזק יותר מדיניות חוץ אגרסיבית. כאן גם נסגר המעגל בין היעדר נכונות ורצון להשתמש בעצמה והנחות מוטעות לגבי העמדות והמניעים של ברה"מ בזירה

הוצאות ההגנה של ארה"ב וברה"מ

(במיליארדי דולרים) 1980-1968

* הוצאות ההגנה הסובייטיות חושבו במחירים אמריקניים על-פי הערכות ממשלת ארה"ב.

תרשים מס' 1 ("TIME" 29.10.79): הפערים שהלכו וגדלו בין ההקצבות האמריקניות (הנשר) לסובייטיות (הדוב) מאז 1968

פרומערביות. אולם בעוד שארה"ב ביקשה להגן על מאחזיה אלה באמצעות השגת הסכם כולל בסכסוך הישראלי-ערבי, העדיפה ברה"מ, בכורח הנסיבות של דחיקתה ממצרים ומחליכי המשא ומתן לשלום או מתוך בחירה, להתרכז באזור המפרץ הפרסי עצמו.¹⁷ היא ניצלה הזדמנויות שונות כדי לבנות ולחזק מעין "זרוע" המורכבת מבעלי ברית, שניתן יהיה להפעילה בכוא הזמן כדי להשיג השפעה או אפילו שליטה בערב הסעודית, בנסיכויות המפרץ ובאיראן. עיון במפה מראה באופן ברור את הזרוע הסובייטית, המתחילה באפגאניסטן, עוברת דרך דרום-תימן ואתיופיה ומסתיימת בלוב.¹⁸

הזרוע האמורה נתמכת על-ידי חוליות המורכבות מסוריה ועירק, אלא שיחסי ברה"מ עם המדינות הללו אינם יציבים. הזרוע הסובייטית במפרץ הפרסי מקנה לברה"מ יתרונות אסטרטגיים ומשמעותיים, וניתן לנצל אותה, במיוחד לאחר ההתבססות באפגאניסטן, לשם רכישת נכסים נוספים. ברה"מ תוכל ללחוץ ישירות על איראן ועל פאקיסטן; בעקיפין, דרך דרום-תימן, על צפון-תימן, סעודיה ועומאן; ודרך אתיופיה על סומאלי וסודן. (ראה במפה) פעילות סובייטית לאורך הקוים הללו באזור המפרץ הפרסי, עלולה כמוכך להכריע את ארה"ב ואת אירופה המערבית התלויות באספקת נפט מאזור זה. מכאן נובעת החשיבות הרבה הנובעת לפלישה הסובייטית לאפגאניסטן, הן מבחינת התקדים של התערבות סובייטית ישירה, המזומנת כביכול על-ידי גורמי הפיכה, והן מבחינת קיצור המרחקים ובניית הנוכחות הדרושה לפעילות תקיפה.

לנוכח איום זה ניתן היה להניח שיחול שינוי במדיניות האמריקנית כלפי הסכסוך הישראלי-ערבי הן מבחינת מיקומו בסדר העדיפויות והן מבחינת הגישה לדרכי פתרונו. אך בשלב זה לפחות לא נראה שחל שינוי כזה. מאז עליית קרטל לשלטון העריכה ארה"ב, שהסכסוך הישראלי-ערבי הוא הבעיה העיקרית במזה"ת והמקור העיקרי לאי היציבות הרבה ששוררת בו; שניתן לפתור את הסכסוך הזה רק באמצעות הסדר כולל; ושהבעיה הפלשתינית היא המכשול העיקרי בדרך להשגת הסדר כולל. הערכה זו מעוגנת ברעיונות שפיתח

הבין-לאומית, לבין הקצאות מוקפאות לתקציבי חימוש ואדישות כלפי הפועים ההולכים וגדלים במאזן החימוש הקונבנציונלי. מעגל זה מסביר היטב מדוע התמהמהה ארה"ב בבניית כוח משימה להתערבות צבאית אפשרית במפרץ הפרסי, ומדוע היא נכשלה בהקמת מערכת בסיסים להגנת האינטרסים שלה באזורנו. הבעיה העיקרית באסטרטגיה האמריקנית לא היתה אפוא בעיה של יכולת, אלא בעיה של נכונות להשתמש בכוח, ותפיסות אסטרטגיות המקטינות בערך הכוח כמכשיר להשגת יעדים פוליטיים. עובדה היא, שבעקבות

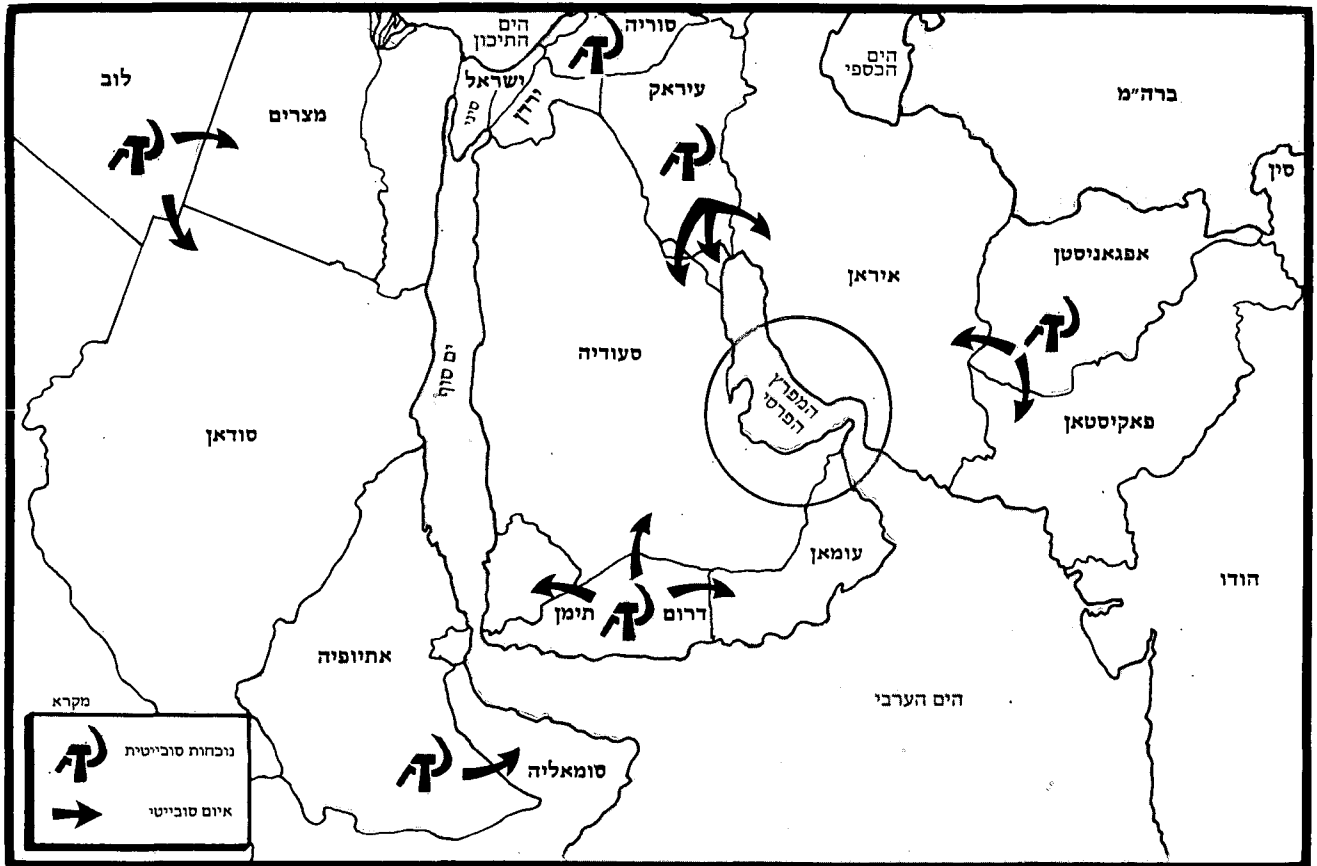
לוח מס' 1: מאזן החימוש הקונבנציונלי הבין-מעצמתי 1979

תחום	ארה"ב	ברה"מ
חיילים	2,022,000	3,658,000
תקציב להגנה (במיליוני דולרים)	123	162
מטוסי קרב	4,164	4,350
טנקים	12,000	50,000
ארטילריה	18,000	40,700
אניות מערכה עיקריות	260	523

האירועים באיראן ובאפגאניסטן, משנה ממשל קרטל את יחסו לכו צבאי. קרטל החליט על הגדלה ריאלית של תקציב ההגנה בשיעור של 5% לשנה, על האצת בניית כוח לפריסה מהירה (Rapid Deployment Force — R.D.F.) בן 100 אלף חייל, ועל הקמת מערכת בסיסים, ואולי אף בריחות הגנה במזה"ת. פעולות אלה מעוררות שאלות לגבי מדיניותה של ארה"ב במזה"ת ככלל ובסכסוך הישראלי-ערבי בפרט.

השלכות מזרח תיכוניות

כארה"ב העריכה אף ברה"מ, שהמוקד החשוב ביותר במזה"ת אחרי 1973 נמצא בסעודיה, באיראן ובנסיכויות המפרץ הפרסי, שהיו כולן

מרחב הנפט של המפרץ הפרסי והמזה"ת. הזרוע האסטרטגית הסובייטית הולכת ונוצרת על-ידי תפיסת מאחזים במדינות שבמרחב - מהשוליים החיצוניים אל עבר מרכזו המסומן בעיגול.

הן בעיני אש"ף והן בעיני מדינות חזית הסירוב. מכל מקום, ארה"ב פעלה על סמך ההנחה, ששיפור היחסים עם סעודיה וכינון הציר קהיר-ריאד תלוי בהשגת הסדר כולל ופתרון הבעיה הפלשתינית. חשיבותו של הציר הסעודי-מצרי גברה עוד יותר לאחר נפילת הצלע השלישית שלו - טהרן, ואחרי הפלישה הסובייטית לאפגאניסטן. ארה"ב מעוניינת להשיב לאתגר הסובייטי על-ידי בניית נוכחות חדשה באזור ועל-ידי מתן הגנה טובה ויעילה יותר לבנות בריתה העיקריות, ובראשן סעודיה. זה היה הרקע לשיתוף הפעולה הצבאי שנוצר בין ארה"ב לבין מצרים, הן בתחום השימוש בבסיס חיל האוויר המצרי בקינא לצורכי טיסות ביון, והן בהסכמים לאספקת נשק ובכלל זאת מטוסים. גם ישראל הציעה לארה"ב שימוש בבסיסים לצורכי בלימת ברה"מ, אבל וושינגטון העדיפה את מצרים, וזאת מחוץ שיקולים שכבר פורטו בדו"ח הוועדה לענייני חוץ של הסנט שפורסם באפריל 1979.²³ הדו"ח חייב שימוש פוטנציאלי בבסיסים מצריים וכן בבסיס מאסירה בעומן, בבסיס ברברה בסומאלי, ובבסיס מומבסא בקניה. לעומת זאת שולל הדו"ח שימוש בבסיסים ישראליים או הקמת בסיס אמריקני בישראל, וזאת מחמישה טעמים: (א) שימוש בבסיסים ישראליים יוכל להתפרש כתמיכה בישראל נגד מדינות ערב, או כאיום אמריקני על הערבים. (ב) שימוש בבסיסים ישראליים יפגע ביכולת ארה"ב לתפקד כמתווך במשא ומתן. (ג) הקמת בסיס אמריקני בישראל חשמש מטרה להתקפה במקרה של מלחמה חדשה בין ישראל לערבים. (ד) מדינות ערביות שהתנגדו עד כה להענקת בסיסים לברה"מ עשויות להסכים לכך, כדי לאזן את הנוכחות האמריקנית. (ה) שימוש בבסיסים ישראליים עלול לשבש את יחסי ארה"ב עם מדינות ערביות פרו-ערביות.

הערכת הסנט ותרומה למעשה בתקופה האחרונה, מחזירים את יחסי

בו"זינסקי עוד לפני שהתמנה לתפקיד יועץ הנשיא לביטחון לאומי,¹⁹ וב"תכנית ברוקינגס" שבו"זינסקי היה אחד מאדריכליה העיקריים. תכנית זו קבעה שפתרון כולל של הסכסוך הישראלי-ערבי ובכלל זה של הבעיה הפלשתינית הוא חיוני למימוש כל האינטרסים האמריקניים במזה"ת, וכי כישלון השגתו עלול לבטל את כל הישגי ארה"ב באזור מאז מלחמת יום הכיפורים.

תפיסת ההסדר הכולל כמפתח-קסם להשגת מקסימליזציה של כל האינטרסים ההיסטוריים של ארה"ב במזה"ת, חזרה פעם אחר פעם בהצהרות של מעצבי המדיניות בושינגטון ובדברים שנכתבו ונאמרו על-ידי מדינאים לשעבר, פרשנים וחוקרים.²⁰ גם בעבר עוררה תפיסה זו תהיות מרובות. כך לדוגמה, אין להנחה, לפיה יביא הסדר כולל לדחיקת ברה"מ מהאזור ולייצובו כל בסיס במציאות. הוא הדין לגבי הנחה נוספת, הקושרת את פתרון משבר האנרגיה בפתרון הבעיה הפלשתינית.²¹ ההנחות שעמדו ביסוד תפיסת ההסדר הכולל לא היו נכונות בעבר, והן בוודאי לא נכונות עתה, נוכח האירועים במפרץ הפרסי. השאלה היא אפוא, מדוע דבקה עדיין ארה"ב בעמדתה זו? עוד בעת ניסיונות החתירה הראשונים של ברה"מ בקרן אפריקה ובמפרץ הפרסי תכננה ארה"ב לבלום צעדים אלה על-ידי הקמת הציר קהיר-ריאד-טהרן. במסגרת זו נחתמה, לדוגמה, במאי 1978 עסקת המטוסים המשולשת הגדולה, שמטרתה הייתה לצייד את מצרים וסעודיה בנשק אמריקני חדש.²² הידוק הציר המצרי-סעודי וביסוסו נראה בעיני האמריקנים כמותנה בפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ובכלל זה פתרון הבעיה הפלשתינית. סעודיה חיזקה את הראייה הזו, בהצהירה מדי פעם על תמיכתה בנסיגה ישראלית מכל השטחים ובהקמת מדינה פלשתינית. אין שום ביטחון שסעודיה אמנם מעוניינת במדינה פלשתינית, ויתכן שהצהרותיה נועדות רק להשגת דימוי טוב

5. Dimitry Simes, "Detente Russian Style," *Foreign Policy* 32 (Fall, 1978), 47-62; Graham Vernon, "Controlled Conflict: Soviet Perceptions of Peaceful Coexistence," 23 *Orbis* (Summer, 1979), 271-297.

6. Gerald Bender, "Angola, The Cubans and American Activities," *Foreign Policy* 31 (Summer, 1978), 3-31.

7. Peter Vanneman and Martin James, "Soviet Intervention in the Horn of Africa: Intentions and Implications," *Policy Review* (Summer, 1978), 15-36; John Spencer, *Ethiopia, The Horn of Africa and U.S. Policy*, (Institute For Foreign Policy Analysis, 1977).

8. Ray Cline, *Assessing World Power, A Calculus of Strategic Drift*, (Washington, D.C.: Center For Strategic and International Studies, 1975).

9. John Rielly (ed.), *American Public Opinion and U.S. Foreign Policy* (Chicago: Chicago Council on Foreign Relations, 1979); Herbert Spiro, *A New Foreign Policy Consensus?* (Washington, D.C.: Center For Strategic and International Studies, 1979).

10. תוצאות הסקר התפרסמו בשבועון טיים, 7 בינואר, 1980, עמ' 11.

11. ראה: אלי אבל, טילים בקובה, (ת"א: מערכות, 1968).

12. על מעורבותו של הקונגרס בעיצוב מדיניות החוץ ראה: Alton Frye, *Responsible Congress: The Politics of National Security*, (N. Y.: McGraw-Hill, 1975).

13. ציר צפון-דרום מתייחס למערכת היחסים בין חצי הכדור הצפוני המפותח לחצי הכדור הדרומי הבלתי מפותח. ראה זביגנייב בז'ינסקי, *מחקרים ביחסים בינלאומיים*, (ת"א: ספרית הפועלים, 1977), עמ' 99-100, 117-143.

14. חלוקת הזירה הבינלאומית לשלושה עולמות (קפיטליסטי, קומוניסטי ומתפתח), שהייתה מקובלת הן בהלכה והן במעשה הבינלאומי, הפכה בשנים האחרונות לאנכרוניסט. לכן מקובל היום להבחין בין ארבעה או אפילו חמישה עולמות. העולם הראשון כולל את מדינות הדמוקרטיה המערבית. העולם השני כולל את המדינות הקומוניסטיות. העולם השלישי כולל רק מדינות מתפתחות הקרובות מאוד בעצמת כלכלתן לרמת המדינות המפותחות, דוגמת ברזיל וטייוואן, ומדינות מתפתחות כמו סעודיה, אינדונזיה וניגריה. העשירות במשאבים טבעיים. העולם הרביעי כולל את יתר המדינות המתפתחות שמצבן קשה יחסית. לחלוקה זו אפשר לדעת להוסיף סטגוריה נוספת, עולם חמישי, הכולל מדינות נחשלות ו"קבצניות", שלמעשה אין להן שום סיכוי להגיע בעתיד הנראה לעין לרמה של מדינה מפותחת.

15. Roger Masters, "The Lockean Tradition in American Foreign Policy," in J. Farrell and A. Smith, (eds.), *Theory and Reality in International Relations*, (N. Y.: Columbia University Press, 1967), 69-93.

16. John Collins, *American and Soviet Military* (Washington, D. C.: Center For Strategic and International Studies, 1978).

17. David Price, "Moscow and The Persian Gulf," *Problems of Communism*, Vol XXVIII (March-April, 1979), 1-13.

18. Theodore Eliot, "Afgahnistan after the 1978 Revolution," *Strategic Review* (Spring, 1979), 57-62.

19. זביגנייב בז'ינסקי, "מעבר לשלבים: הצעות פעולה", ב-*מחקרים ביחסים בינלאומיים*, שם, עמ' 100-111.

20. John Cooley, "Iran, The Palestinians, and The Gulf," *Foreign Affairs* (Summer, 1979), 1017-1034; George Ball, "How To Save Israel In Spite of Herself," *Foreign Affairs* 55 (April, 1977), 453-471.

21. Elie Kedourie, "After The Treaty," *The New Republic*, (April 7, 1979), 17-18.; "Misreading the Middle East," *Commentary*, (July 1979), 33-38.

22. ראה: איתן גלבוע, "אנטומיה של עיסקת המטוסים", סקירה חרדית, 6 יוני, 1978, עמ' 17-26.

23. U. S. Foreign Policy Objectives and Overseas Installations, U. S. Senate, Committee on Foreign Relations, U. S. Government Printing Office, April, 1979.

24. John Badeau, *The American Approach To The Arab World*, (N. Y.: Harper and Row, 1968).

25. Adam Ulam, "U. S. Soviet Relations: Unhappy Coexistence," *Foreign Affairs* 57, No. 3, (1978-79), 555-571.

ארה"ב-ישראל אחורנית לתקופה שבה התפרשה ידידות עם ישראל כמכשול לכינון יחסים טובים עם מדינות ערב.²⁴ זו אולי בדיוק הסיבה לחתירתה של ארה"ב להסכם כולל בסכסוך הישראלי-ערבי. ארה"ב מבינה בודאי את חשיבות שילובה של ישראל במערך הגנה אסטרטגי חדש במזרח. מבחינתה היה עדיף ליצור חזית מצרית-ישראלית-סודית שתוכל לבלום ביעילות את ברה"מ, אולם הקמת חזית כזו מותנית לדעתה בהשגת הסדר כולל. הבעיה היא, שהשגת הסדר כולל, המחייב פתרון הבעיה הפלשתינית, לא נראה אפשרי בשלב זה, ולא ברור כלל אם אכן יכול הוא לחזק חזית ערבית-ישראלית נגד ברה"מ. הוא יכול דווקא לשחרר אנרגיה המופנית כרגע כלפי ישראל לליבוי סכסוכים חבוים פנימיים או בין-ערביים במזרח. לטווח הקצר הבעיה העיקרית של ארה"ב היא לא הבעיה הפלשתינית, אלא שיקום אמנותה בקרב בעלות בריתה במפרץ הפרסי ובקרב אפריקה; וספק אם שיקום כזה ניתן לביצוע ללא שותפות ישראל.

סיכום

קשה להניח שיש לברה"מ תכנית מפורטת להשתלטות על המזרח והמפרץ הפרסי, אך ברור שהיא מנצלת הזדמנויות כדי לקדם יעד זה. הסנטור ג'קסון המשיל פעם את ברה"מ לגנב ההולך במסדרונות מלונות ומנסה את הדלתות, וכשהוא נתקל בדלת לא נעולה הוא נכנס ומבצע את זממו. משל זה הולם את ההתנהגות הסובייטית בחמש השנים האחרונות. ברה"מ ניצלה היטב את האמונה האמריקנית, שהניחה כי דלתותיה מובטחות במנעול הדטאנט.²⁵ סקירת המהלכים הבינלאומיים מורה על חולשה ואולת יד של ארה"ב, וסקירת הזירה הפנימית מסבירה את מקורות חולשה זו. בעיצומו של משבר בני הערובה הצהיר קרט, שארה"ב יצאה מהטראומה של ויאטנאם. על יציאה כזו לא מספיק להכריז, יש להוכיח אותה במעשים. ארה"ב חסרה היום בדיוק מה שברה"מ השיגה בפלישה לאפגאניסטן – אמנות, החלטיות ותקיפות בהגנה על אינטרסים חיוניים. הבעיה העיקרית של ארה"ב איננה טמונה בעצמה צבאית וכלכלית, אלא ברצון ובנכונות להשתמש בעצמה זו בצורה יעילה, כתבונה ובאחריות. זהו האחגר החשוב ביותר הניצב לפני ארה"ב בפרשת הדרכים הנוכחית של מעמדה כמעצמה בזירה הבינלאומית.

1. להערכות שונות של המדיניות האמריקנית כלפי משבר השאה ראה: "The U.S. and Iran's Revolution", 34 *Foreign Policy*, (Spring, 1979), 3-34; Herman Nickel, "The U.S. Failure In Iran," *Fortune*, (12 March, 1979), 94-106; James Bill, "Iran and The Crisis of 78," *Foreign Affairs* 57 (winter, 1978-79), 323-342.

2. לניתוחים תיאורטיים של "התערבות צבאית" ראה: Ellen Stern, (ed.), *The Limits of Military Intervention*, (Beverly Hills; California: Sage, 1977).

לסקירה שיטתית של שימוש באיום צבאי עלידי ארה"ב כאמצעי להשגת יעדים פוליטיים מאז מלחמת העולם השנייה ראה: Barry Blechman, *Force Without War: U.S. Armed Forces As A Political Instrument*, (Washington, D.C.: The Brookings Institutions, 1978).

3. ראה: Coral Bell, *The Diplomacy of Detente: The Kissinger Era*, (N. Y.: St. Martin's 1977); Walter Laquer, "The Psychology of Appeasement," *Commentary*, (October, 1978), 44-50; Helmut Sonnenfeldt, "Russia, America and Detente," *Foreign Affairs* 56 (January, 1978), 275-294.

וכמוכן את הפרקים המחיימים בזיכרונותיו של הנרי קיסינג'ר: Henry Kissinger, *White House Years*, (Boston; Little, Brown, 1979).

4. ראה: Tad Szulc, *The Illusions of Peace: Foreign Policy in the Nixon Years*, (N. Y.: Viking, 1978).

אספקטים צבאיים במדיניות ממשל קרט תדמית מול מציאות

סגן עורך הוֹכְמָן

האנרגיה. אכן, נראה כי הנשיא האמריקני לא הגזים כלל בחיבור תדמיתו. שלוש שנים לאחר עלייתו לנשיאות מצטייר ממשל קרט בעיני רבים כממשל חלש וחובבני, אשר בזבז את האשראי הרב שניתן לו.

מצבו הבלתי מזהיר של הנשיא קשור קודם כל באי-יכולתו להתמודד בהצלחה עם בעיותיה הכלכליות החמורות של ארצו, קרי — משבר האנרגיה והאינפלציה. לכך יש להוסיף משברים בנושאי חוץ, אשר פגעו באמינות הממשל האמריקני וביוקרתו. בנושא החוץ הוטחה נגד הנשיא ביקורת קשה על אולת-יד בטיפול במשברים אזוריים ובמדיניות ההתעצמות האסטרטגית מול ברה"מ. בתחום האזורי בולט במיוחד הכישלון האמריקני באיראן. בשלביה הראשונים של המהפכה והתערערות מעמדו של השאה נקטה ארה"ב מדיניות הססנית ובלתי אפקטיבית. מדיניות זו יצרה רושם של נסיגה אמריקנית ממחויבות כלפי ביטחונם של משטרים ידידותיים, והעלתה ספקות לגבי מידת נחישותה של ארה"ב לעמוד מול האתגר הסובייטי. רושם דומה, של היעדר תגובה הולמת, עולה מן המדיניות האמריקנית נוכח ההתבססות הסובייטית באתיופיה ובאפגניסטן.

בתחום מאזן הכוחות הגרעיני מול ברה"מ מצביעים מבקרים של ממשל קרט על ויתורים אמריקניים מרחיקי לכת בהסכם על צמצום החימוש הגרעיני (סאל"ט-2) שנחתם בין ארה"ב וברה"מ בינוני 1979. ויתורים אלה, טוענים שוללי ההסכם, יביאו תוך כמה שנים לנחיתות אסטרטגית מול ברה"מ, ויאפשרו לאחרונה להפעיל מדיניות של סחיטה פוליטית כנגד ארה"ב. באותו הקשר רבה הביקורת נגד החלטותיו של הנשיא, שלא לפתח את המפציץ האסטרטגי מדגם B-1 ואת פצצת הנויטרון.

כוח ההתערבות — ביסוס היכולת הצבאית במישור האזורי

נושא הקמתו של כוח ההתערבות באזורי משבר שונים בעולם, ובמפרץ הפרסי בפרט, מהווה במידה רבה אכן-בוהן לנכונותה של ארה"ב, לעשות שימוש בכוח צבאי להגנת אינטרסה התינוניים. תכניות חירום להתערבות צבאית במזה"ת נדונו בקרב מקבלי ההחלטות בארה"ב מאז 1973, עובדה שקיבלה גם ביטוי פומבי נרחב. המדובר בעיקר בתכניות להגנה על מקורות הנפט האמריקניים במפרץ הפרסי בפני אפשרות תפיסתם על ידי גורם עויץ והפסקת זרימת הנפט לארה"ב, לבעלות בריחה באירופה וליפן.

מאז נפילתו של ממשל השאה באיראן קיבל נושא הבטחת מקורות הנפט חשיבות עליונה בעיני הממשל האמריקני. ראשי הממשל יצאו

בעיני רבים מצטייר ממשל קרט כממשל שאין לסמוך על מחויבותו, ממשל שאינו נחפז לבוא לעזרת בעלי בריתו, והמגלה אולת-יד בשמירה על כוחה הצבאי של ארה"ב מול ברה"מ. האכן מוצדקת תדמית זו? בחינה מדוקדקת יותר של פני הדברים מוכיחה במקרים רבים את ההפך. בצד הכישלונות והויתורים, לכאורה, פועל הממשל לביסוס יכולתה הצבאית של ארה"ב הן במישור האזורי והן במישור האסטרטגי, לעיתים אף תוך כדי שינוי תפיסות מסורתיות.

להלן ננסה לתאר אספקטים מרכזיים במדיניות הצבאית של ארה"ב, בהם באה לידי ביטוי מגמה של התעצמות ושינוי תפיסות. במישור האזורי נתמקד בנושא הקמת כוח ההתערבות האמריקני, אשר המזה"ת הינו יעדו המוצהר העיקרי, ואילו בתחום האסטרטגי נתאר את השינוי בתפיסה האמריקנית בנוגע להרתעה הגרעינית, מדיניות ההתעצמות הגרעינית והמגמה לחיזוק ברית נאט"ו.

"ממשל חלש וחובבני"

"אדוני הנשיא, אינך מנהיג אומה זו, אתה רק מנהל את ממשלתה!" — במלים אלה סיכם הנשיא קרט את הביקורת שהוטחה כלפיו בעת ההתייעצויות הממושכות שקיים בקמפ-דיוויד (יולי 79), טרם פנייתו הדרמטית לעם האמריקני להתלכד סביב מנהיגותו למלחמה במשבר

הצורך יוטסו מארה"ב לאותם אזורים. (הטסת נחתים ללא ציוד יכולה להיעשות במטוסים אזרחיים). כל קבוצה בת חמש ספינות תוכל לשרת דיביזיית נחתים בת 6,500 איש. חלק גדול מההקצבה הכספית ייוחד לצידון של ספינות אלה.

לדברי האחראי על התכנון בחיל הנחתים, גנרל קאליי, מטרת התכנית היא, ליצור, לקראת אמצע שנות ה-80, יכולת התערבות מהירה באזורי משבר של כוח נחתים בן 45,000 איש אשר יקבל אספקה מלאה מהספינות ויפעל עצמאית לפחות 30 יום. על-פי התכנית תפותח עד 1983 יכולת התערבות שתמנה 16,500 איש.

השינוי בקונצפציה

ארה"ב מעולם לא פסלה על הסף אפשרות התערבות אמריקנית צב-אית במפרץ הפרסי. עם זאת מהווים המהלכים שתוארו לעיל תולדה של התקופה שלאחר השאה, ותוצאה של שינוי מובהק בקונצפציה. לאחר נפילת איראן עברה למעשה מן העולם "דוקטרינת ניקסון", אשר על פיה שאפה ארה"ב לטפח את יחסיה המדיניים והצבאיים עם מדינות, אשר תשמשנה "שוטרים אזרחיים" המופקדים על הגנת האינטרסים האמריקניים באזורים שונים בעולם. הסתלקות השאה, שהיה אחראי בראייה זו לביטחון המפרץ הפרסי, חיבה את מקבלי ההחלטות בווינגטון לנסח מחדש את עקרונות השמירה על האינטרס האמריקני החיוני במפרץ הפרסי, תוך מתן דגש רב יותר ליכולת האמריקנית העצמאית להגן על אינטרס זה.

יש להדגיש, כי מדובר בראש ובראשונה בשינוי פסיכולוגי. פעולות כמו הקמת כוח התערבות ותגבור הנוכחות הימית האמריקנית באוקיינוס ההודי ובמפרץ הפרסי יוצרות אקלים פסיכולוגי מתאים להכנת דעת הקהל האמריקנית להתערבות אפשרית, לחיזוק ביטחונם העצמי של משטרים ידידותיים (בעיקר סעודיה), ולהרחעת גורמים עוינים. בכך יש משום צעד חשוב להשגת המטרה, ללא צורך במימוש הכוונה המוצהרת (התערבות פיזית). במקביל: במידה שאכן יאולץ הממשל להפעיל כוח צבאי, הרי לרשותו תשתית מתאימה והכנה הולמת של דעת הקהל.

התערבות — מתי?

היכולת לתאר מצב שיחייב התערבות צבאית קשורה בהבנת ההגדרה האמריקנית למונח "אינטרס חיוני". הקושי באפיונו המדויק של מונח זה בולט מאוד בהתייחסותו של מזכיר ההגנה, בראון, לנושא בחודש יולי האחרון: "ארה"ב מוכנה עתה להשתמש בכוח צבאי להגנת אינטרסיה החיוניים, אך ארה"ב מגדירה באורח מצומצם יותר אינטרסים אלה באזורים שונים בעולם". אשר למפרץ הפרסי, אמר

חיילי הריביויה המוטסת ה-82 באימונים

בהכרזות פומביות בדבר נכונותה של ארה"ב להתערבות צבאית באזור המפרץ הפרסי (ובאזורים אחרים בעולם), במידה שלדעתם יועמד אינטרס חיוני אמריקני בסכנה. במקביל הודיע הממשל על הקמתו של כוח התערבות צבאי אמריקני בהיקף 110,000 איש.

הקמת כוח ההתערבות הינה רק מרכיב אחד של הגברת יכולת ההתערבות האמריקנית באזור המפרץ הפרסי. עוד קודם ההודעות על הקמתו של הכוח, תגברה ארה"ב, לזמן מה, את כוחה הימי באוקיינוס ההודי, באמצעות נישאות המטוסים "קונסטליישן" ו"מידווי" אשר שוגרו לאזור זה כשהן מלוות בכוח משימה. כן הודיעו ראשי הממשל, כי נשקלת אפשרות הקמתו של צי חמישי שיפעל בקביעות באוקיינוס ההודי. הכוונה לבסס את הנוכחות הימית האמריקנית באוקיינוס ההודי, מהווה תפנית ברורה ממדיניות מוצהרת של הנשיא קרטנר בדבר חתירה לדה-מיליטריזציה מלאה של האוקיינוס ההודי. ספק אם אמנם תמומש ההחלטה במלואה, וזאת בשל בעיות לוגיסטיות הכרוכות בהקמת צי נוסף, אך עצם הכוונה מלמדת על נחישותה של ווינגטון להגן על אינטרסים חיוניים, ומהווה אלמנט הרתעה ממדרגה ראשונה.

הרכב הכוח

לדברי ראשי הצבא האמריקני יושלם ארגונו של כוח ההתערבות לקר-את תחילת השנה הבאה. כצעד ארגוני ראשון לקראת כינון הכוח, הוקם בדצמבר 1979 צוות משימה בין-זרועי לתכנון פריסה מהירה של כוחות נחתים וצבא היבשה באזורי משבר. צוות זה יפעל בבסיס חיל האוויר "מקדיל" שבפלורידה, וישתתפו בו קצינים מצבא היבשה, הנחתים, הצי וחיל האוויר. הכוח יורכב מיחידות קיימות, כאשר ייחודו יהיה בפיקוד צבאי אחד, יבילות אוויר מכסימלית ומערכת אימונים ייעודית להתערבות מהירה בעיקר במוזה"ת. בסיסו יהיה בארה"ב, ובמרכזו יעמדו הדיביזייה המוטסת ה-82 המוצבת דרך קבע בפורט-בראג שבצפון קארוליינה, המונה 15,200 איש, והדיביזייה המוטסת ה-101 שבפורט קאמבאל (קנטקי) המונה 17,900 איש. דיביזיות אלה הינן קלות (ללא טנקים וארטילריה כבדה) ומיועדות להנחית מכה ראשונית ומהירה.

לדעת המתכננים בפנטגון ניתן לבנות את הכוח תוך התבססות על חוספת 4-5 דיביזיות של המארינס וחיל היבשה בצירוף כוח תובלה וסיוע אווירי מתאים, ובליווי כוח ימי של נישאת מטוסים אחת או שתיים, אשר על סיפון כל אחת 25 מטוסים. הבעיה העיקרית הניצבת בפני מקימי הכוח הינה אמצעי התובלה האווירית. עיקר נטל הטסת הכוח יפול על יחידת התובלה האסטרטגית של חיל האוויר, שלרשותה 70 מטוסי תובלה ענקיים מדגם C-5 (גאלקסיי), 234 מטוסי תובלה קטנים יותר מדגם C-141, וכן כמה מאות מטוסי תדלוק (KC-135). על מנת להעביר דיביזיה אחת מארה"ב למזה"ת יש צורך ביכולת הובלה אווירית השווה לזו של 920 מטוסי C-141. ברור אפוא כי על העברת הכוח לאזור ההתערבות להיעשות בשלבים, תוך הבטחת יכולתו של כוח קטן יחסית ומאומן היטב להשתלט על היעד ולהחזיק מעמד עד הגעת התגבורת. כך לדוגמה התברר בתרגילים שערכה הדיביזייה המוטסת ה-82, כי ניתן להעביר 200 איש מצפון קארוליינה לתורכיה ב-35 שעות, 1,200 איש — ב-48 שעות, 3,000 איש — ב-82 שעות, ודיביזיה שלמה (15,200 איש) — ב-264 שעות.

המגמה לחיזוק כוח התובלה האווירי של ארה"ב והיכולת הלוגיסטית של כוח ההתערבות באה לידי ביטוי ברור בתקציב האמריקני המתוכנן לשנת הכספים 1981. בתקציב זה נכללות הקצבות ניכרות (בהיקף 10 מיליארד דולר) לצידו של כוח ההתערבות. במסגרת התכנית ייוצרו 50 מטוסי תובלה ענקיים חדישים מדגם C-10 (יורש הגאלקסיי). מטוסים אלה יהיו מסוגלים לשאת למרחקים ארוכים במיוחד טנקים, ציוד צבאי כבד ואספקה מאסיבית. כן תיבנינה 16 ספינות אספקה גדולות (אשר תמוקמנה בנקודות אסטרטגיות שונות בעולם) מצוידות בטנקים, תחמושת, ארטילריה, דלק ומוון, לצורכי הנחתים, אשר בעת

המוכיר, כי ארה"ב משתדלת לסייע למדינות באזור לשפר את יכולתן הביטחונית, אך סירב לתאר חסרית להתערבות אמריקנית. השאלה היא אם כן: איזה מצב ייתפס על ידי הממשל כפגיעה בלתי נסבלת ב"אינטרס החיוני". הפסקה לאורך זמן בזרימת הנפט מן המפרץ הפרסי, תיתפס קרוב לוודאי כמחייבת התערבות צבאית. הפרובלמטי-קה הינה במצבים פחות ברורים, כאשר האיום אמנם מוחשי, אך זרימת הנפט עדיין לא נפגעה חמורות. (לדוגמה: שינוי משטר בסעודיה, כאשר המשטר החדש רדיקלי ועוין, אך ממשיך להזרים נפט למערב). בתפיסת ארה"ב באה אפוא התערבות צבאית בחשבון, קודם כל כנגד איום חיצוני מצד ברה"מ או מדינות באזור הנתמכות על ידה. במקרה כזה אין מקום לספק באשר לתגובות הממשל. איום פנימי, לעומת זאת, נתפס במסגרת שונה לחלוטין. נראה כי במקרה כזה תהסס ארה"ב להתערב. סביר אף כי לא גובשה בממשל הנחיה חד משמעית בנושא זה.

פתרונות ביניים

התערבות צבאית הינה בבחינת אמצעי חירום אחרון. עד למהלך כזה בוחן הממשל, ואף מבצע, מהלכים אלטרנטיביים ומקדימים:

א. חיזוקם הצבאי של מדינות פרו-מערביות באזור ובראשן סעודיה. (בראייה כזו מציג הממשל את עסקת הנשק האחרונה עם סעודיה, בסך 1.2 מיליארד דולר, המכוונת לחיזוק המשמר הלאומי הסעודי כאמצעי לחיזוק המשטר.)

ב. הקמתו של צי חמישי באוקיינוס ההודי, או לפחות יצירת נוכחות קבועה של כוח ימי סביב נושאת מטוסים בים הערבי ובצפון מערב האוקיינוס ההודי.

ג. הקמת פיקוד צבאי חדש למוזה"ת. (לפי שעה נמצא המזה"ת באחריות המפקדה האמריקנית באירופה). לרשות הפיקוד המזרח תיכוני לא יעמדו אמנם כוחות לוחמים, אך אלה יועברו תחת אחריותו בתקופת משבר.

ד. הרחבתם ותגבורם של בסיסים ימיים באזור, כולל הרחבה משמעותית של בסיס דיגו גארסיה באוקיינוס ההודי והסכמים לקבלת שירותי צי ממדינות כעומאן ובחריין.

ה. הרחבתם ומיסודם של התייעצויות ותרגילים צבאיים משותפים אמריקניים-סעודיים.

ו. הרחבתם של בסיסים צבאיים בסעודיה, כדי שיוכלו לקלוט, במקרה הצורך, גייסות וציוד אמריקניים.

ז. הסכם עם סעודיה להקמת מחסני חירום אמריקניים במדינה זו. יש להדגיש, כי השינוי בתפיסה האמריקנית הינו פחות בנושא הרצון להתערבות, ויותר בנושא הקמת התשתית הצבאית ויצירת האקלים הפסיכולוגי להתערבות. הדגש בכל מקרה הינו על יצירת יכולת צבאית אמריקנית עצמאית להתערבות, וזאת בניגוד לתפיסת "השוטר האזורי". עם זאת ברור לארה"ב, כי הקמת בסיסים צבאיים אמריקניים במדינות האזור תיתקל בביקורת קשה, ורק תוסף סיכונים פנימיים למשטרים הפרו-מערביים. לפיכך מבסס הממשל את התשתית הצבאית של ארה"ב במוזה"ת על כוחות התערבות מהירה "מעבר לאופק" (כגון כוח התערבות וצי חמישי באוקיינוס ההודי) תוך חיזוק הקשרים הצבאיים בין ארה"ב ובעלות בריתה באזור.

מדיניות החימוש — מפנה בתחום האסטרטגי

על מנת להבין את מהותה של מדיניות החימוש האסטרטגי של ארה"ב, יש לעמוד על תפיסת ממשל קרטור את הסכם סאל"ט-2. הסכם זה להגבלת החימוש האסטרטגי, עליו חתמו קרטור וברו"נייב ביוני 79 בוינה, נדון עתה בסנט האמריקני, ויקבל תוקף חוקי רק אם יזכה לרוב של שני שלישים מחברי הבית. ממשל קרטור רואה בהסכם זה אלמנט בסיסי ביציבות העולמית, אך עם זאת מודע הוא לעובדה, שההסכם איננו מפסיק את מרוץ החימוש הגרעיני, אלא רק מגבילו, ומאפשר

לשתי המעצמות לשלוט בו. מבקרי ההסכם טוענים, כי הסכם זה יאפשר לברה"מ להגיע תוך מספר שנים לעליונות אסטרטגית על ארה"ב. לדעתם יש לפתוח במאמץ עליון לבניית מערכות נשק חדישות יותר, על מנת למנוע הפרת המאזן האסטרטגי וסחטנות פוליטית סובייטית. לעומתם גורס הממשל, כי ההסכם מתיר לארה"ב להמשיך במימוש תכניות הפיתוח האסטרטגיות החיוניות, ובעיקר פיתוח מערכת טילים בין-יבשתית ניידת (ה-MX), גורם העשוי להבטיח את שמירת מאזן הכוחות הבין-מעצמתי.

הוויכוח הפנימי על הסכם סאל"ט הוסט אפוא במידה רבה למאבק על גודל ההקצבות לפיתוח מערכות נשק אסטרטגיות במסגרת ההסכם. בעקבות הערכתיו ובלחץ חוגים שונים אשר תמיכתם בסאל"ט חיונית לאישור ההסכם (כגון אישי צבא בכירים שעמדתם משפיעה רבות על עמדת סנטורים שונים, וסנטורים בכירים הנחשבים למומחים בנושאי הגנה), מקציב הממשל סכומים עצומים לפיתוח מערכות נשק כאלה ולהגדלת התקציב הצבאי בכלל.

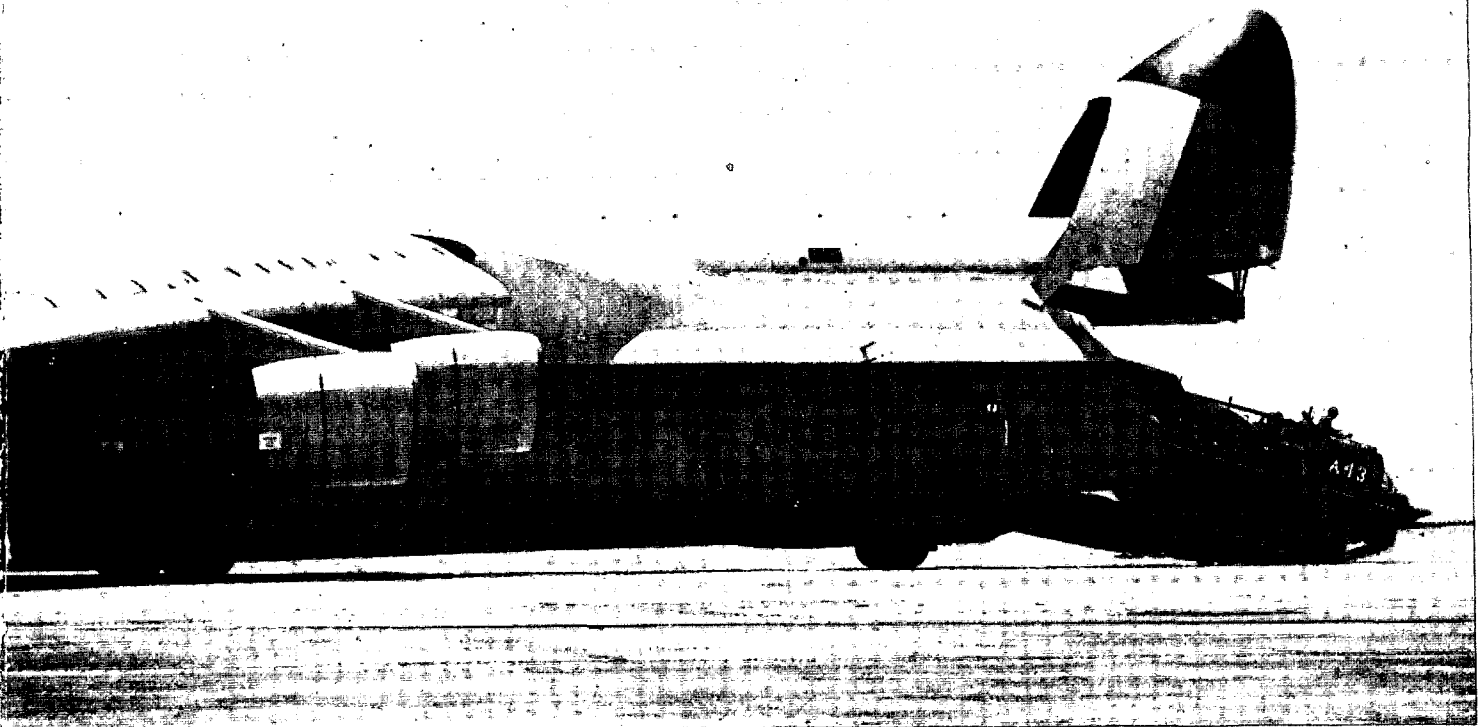
פיתוח מערכת ה-MX: המדובר בראש ובראשונה בהקצבה ראשונית בסך 33 מיליארד דולר לפריסתם של 200 טילים ניידים בין-יבשתיים מדגם MX. מערכת זו מיועדת להחליף את מערכת הטילים הבין-יבשתיים מדגם "מיניטמן", אשר לדעת מומחים רבים תהיה פגיעה לטילים הסובייטיים לקראת אמצע שנות ה-80. שיטת הפריסה של טילי ה-MX (שיטת מסלול המרוץ) מיועדת למנוע מהסובייטיים לאתר במדויק את מקום הטילים. בהתאם לשיטה זו יוצבו טילי ה-MX בדרום-מערב ארה"ב על מערכת היקפית של דרכים, ויונעו על גבי רכב הובלה ושיגור. בעת משבר או מלחמה יוכלו כלי הרכב להיכנס למקלטים מוכנים מבתון, ובכך למנוע מן הסובייטיים לאתרם ולהשמידם.

חיזוק נאט"ו

מדיניותו של ממשל קרטור בשאלת ביטחון אירופה הועמדה פעמים רבות בביקורת חריפה הן בארה"ב והן באירופה. לטענת המבקרים עומדים כוחות נאט"ו בנחיתות קונבנציונלית בולטת מול כוחות ברית ורשה באירופה. יותר מכך, לדעתם לא נמצאה תשובה הולמת לאיום הגרעיני הסובייטי על אירופה, הנובע בעיקרו מהטילים הסובייטיים לטווח בינוני מדגם SS-20, המסוגלים להגיע לכל מטרה באירופה, ואשר עליהם לא חלה כל הגבלה בהסכם סאל"ט-2, המתייחס אך ורק לאמל"ח אסטרטגי בין-יבשתי.

כך לדוגמה נתקלה החלטתו של הנשיא קרטור (אמצע 1978) שלא לפתח, בשלב זה, את פצצת הנויטרון (שנחשבה לתשובה מסוימת לבעיית הנחיתות הקונבנציונלית של כוחות נאט"ו) בביקורת חריפה ביותר. בעיקר ראוי לציון נאומו האחרון של קיסינג'ר בכנס בין-לאומי שנערך בבריסל, בו הדגיש, כי על האירופים לעשות יותר למען ביטחונם, שכן מחויבותה של ארה"ב להגנת אירופה מפני הסובייטיים שוב איננה בבחינת מובן מאליו. הפיחות שחל בהרתעה הגרעינית האמריקנית מול ברה"מ, אשר עתיד אף לגבור בשנות ה-80, עלול, להערכת קיסינג'ר, לפתות את ברה"מ לתקוף באירופה. במקרה כזה תעדיף ארה"ב, לדעתו, לוותר על אירופה, ובלבד שלא להיכנס לעימות גרעיני כולל עם ברה"מ.

נשאלת אפוא השאלה, באיזו מידה אכן מוצדקת הביקורת? נראה כי לפחות חלקה קשור דווקא במדיניות אירופה עצמן. הגדלת התקציב הצבאי איננה מעוררת כל התלהבות במדינות מערב-אירופה. יתרה מזאת, נושא הצבת טילים גרעיניים לטווח בינוני באירופה עורר ויכוח חריף ביותר בין בעלות הברית האירופיות בנוגע למיקום הטילים. מדינות כגון הולנד ובלגיה מתנגדות להצבתם בשטחן, מחשש להפיכתן למטרה מרכזית של הטילים הסובייטיים, ולערעור יחסים עם ברה"מ. יש להדגיש, כי כל המדינות החברות בנאט"ו תומכות בגלוי ובאורח מלא בהסכם סאל"ט-2, למרות שהסכם זה איננו מגביל פיתוח נשק

מטוס C-5 של יחידת התובלה האסטרטגית האמריקנית

מיליון דולר. סכום זה כלל אמנם גידול ריאלי של שלושה אחוזים, אך עתה שוקל הממשל, בלחץ הצבא וחוגים שונים בקונגרס, הגדלה נוספת של התקציב.

נושא אחר הראוי לציון הוא הפעולה לחיזוק האגף הדרומי של נאט"ו. הסרת האמברגו האמריקני על אספקת ציוד צבאי לתורכיה בראשית 79 (אמברגו אשר הוטל עליה בשל פלישתה לקפריסין ב-1974), הביאה לשיפור ניכר ביחסי ארה"ב-תורכיה, ובעקבות זאת נפתחו מחדש הבסיסים האמריקניים בתורכיה (שנסגרו על ידי התורכים בעקבות הטלת האמברגו). חודשה אספקת נשק אמריקני לתורכיה, ובימים אלה נדון הסכם הגנה ושיתוף פעולה ביטחוני אמריקני-תורכי. ההסכם נועד להעמיד את הנוכחות הצבאית האמריקנית על בסיס חוקי וקבוע, ולהסדיר את שאלת הסיוע הצבאי האמריקני למדינה זו. אין ספק שהתפתחות זו, פרי יוזמתו של ממשל קרט, תרמה לחיזוק האגף הדרומי החלש של נאט"ו.

נושא חיזוק נאט"ו והמחויבות הצבאית האמריקנית לאירופה הינו אפוא אלמנט קבוע ומרכזי במדיניות הצבאית האמריקנית. לכך נוסף ממד אקטואלי חשוב, והוא הצורך האמריקני בפעולות לחיזוק מערך ההגנה האירופי, על מנת לגייס תמיכה נוספת בהסכם סאל"ט-2 בתוך ארה"ב. ממשל קרט איננו נסוג אפוא ממחויבותו לאירופה. כאן ראוי אולי להביא את דברי שר ההגנה בראון (20.9.79) בהגיבו על אזהרות קיסנינג'ר: "הרשו לי להדגיש בכירור בפני אירופה ובפני אנשים מסוימים בארה"ב: ארה"ב מחויבת לביטחונה ולשלמותה של מערב-אירופה, לא רק בשל האינטרס שלה באירופה עצמה, אלא גם בשל היות אירופה אינטרס חיוני של ארה"ב."

השינוי בתפיסת ההרתעה הגרעינית

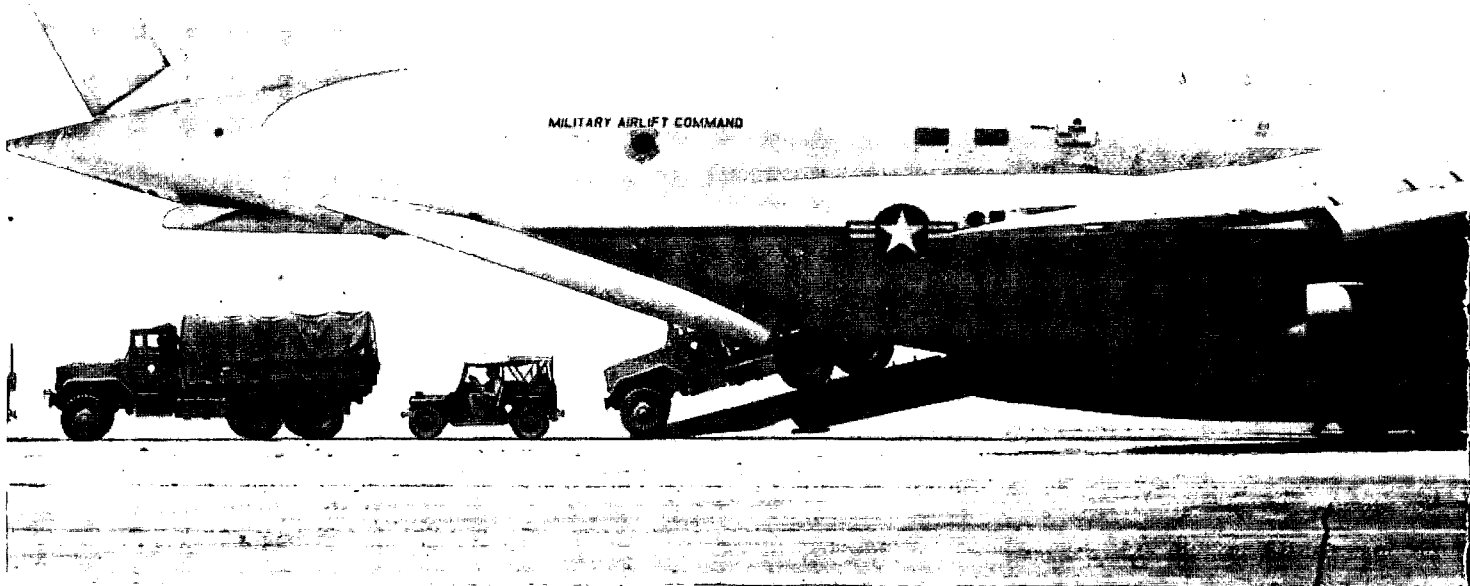
הפעולות לפיתוח מערכות נשק אסטרטגיות בין-יבשתיות, הצבת טילים בעלי טווח בינוני באירופה וחיזוק היכולת הצבאית הקונבנציונלית, אינן תגובה מקרית או היענות ללחץ חוגים ניצייים, למה שנראה כהתעצמות סובייטית. פעולות אלה קשורות באורח ברור בשינוי היסודי שחולל ממשל קרט בתפיסת ההרתעה הגרעינית האמריקנית מול ברה"מ.

גרעיני לטווח בינוני המאיים על אירופה. (נושא זה עתיד להידון בשיחות על הסכם סאל"ט-3). על רקע זה פועל ממשל קרט לביטוס מחויבותו לביטחונה של אירופה. בתחילת אוגוסט 1979 נמסר, כי ארה"ב הגישה לבעלות בריתה באירופה הצעה לפריסת כמה מאות טילים גרעיניים לטווח בינוני במרכז אירופה. המדובר בפיתוח גרסה משופרת של טילי "פרשינג" המוצבים כיום באירופה, וכן פיתוח דגם נוסף של טילי שיוט לטווח בינוני. טווח שני הדגמים הללו יעלה על אלף מייל, דבר שיעניק לארה"ב, לראשונה, יכולת להנחית מעל אדמת אירופה מכה גרעינית על מטרות בברה"מ. (בסוף שנות ה-50 הוצבו אמנם טילים בעלי טווח בינוני בתורכיה ובבריטניה, אך הם פונו על ידי ממשל קנדי, בהתאם להסכם עם הסובייטים בעקבות משבר קובה ב-1962).

ב-12 בנובמבר 79 הוחלט בכנס שרי החוץ וההגנה של נאט"ו בבריסל, להתחיל במימוש ההצעה האמריקנית. ההחלטה נתקבלה בעיקר בלחץ אמריקני-גרמני, למרות הסתייגות מצד הולנד ובלגיה והתנגדות מצד דנמרק ונורבגיה. על-פי התכנית יוקצבו 4 מיליארד דולר להרכבה ופריסה של 108 טילי "פרשינג-2" ו-464 טילי שיוט "טומהוק" בגרמניה המערבית, בריטניה, איטליה ובלגיה. הפרלמנט ההולנדי סירב לאשר את השתתפותה של הולנד בתכנית, ואילו בלגיה אישרה את החלטת הברית, להתחיל בייצור מערכות הנשק, אך קבעה, כי תבחן את סוגיית הצבתם של הטילים בשטחיה רק בעוד חצי שנה, לאור ההתקדמות שתושג בשיחות עם ברה"מ להגבלת הנשק הגרעיני באירופה. חלקה של בלגיה בתכנית החימוש מתבטא בהצבת 48 טילי שיוט מדגם "טומהוק" בשטחה. נושא הגנת אירופה מפני טילי ה-SS20 הסובייטיים איננו אפוא בעיה של נכונות אמריקנית, אלא קודם כל בעיה של הסכמה אירופית.

נוסף לפעולות בתחום ההתעצמות הגרעינית באירופה, עומד הממשל בהבטחתו למדינות נאט"ו לגידול שנתי ריאלי של התקציב הצבאי האמריקני בשלושה אחוזים (על כך סוכם בכנס שרי ההגנה של הברית בושינגטון ב-1978), דבר העולה בקנה אחד עם האינטרס האירופי לחיזוק כוחה הצבאי של ארה"ב. הצעת התקציב הצבאי האמריקני לשנת הכספים 1980 (המתחילה ב-1 באוקטובר) עמדה על 122.7

00462

מההכרה, ששוב לא ניתן למנוע מלחמה גרעינית באמצעות ה"נפנוף" האימנטי בהרס הוודאי העלול לבוא בעקבותיה. ההתעצמות הגרעינית הסובייטית עלולה לפתוח את ברה"מ להפעיל סחטנות פוליטית וצבאית, מתוך הרגשה כי ביכולתה לנצח במלחמה גרעינית. על ארה"ב ליצור אפוא יכולת מקבילה לניצחון במלחמה כזו, על מנת לשמור על מאזן הרתעה אפקטיבי. התוצאה המעשית — מאמץ מוגבר להתעצמות גרעינית.

סיכום

במאמר זה דונו אספקטים מרכזיים במדיניות ההתעצמות הצבאית של ממשל קרט. המסקנה העולה מן הדברים הינה, כי דווקא בתחום הצבאי פועל הממשל, הן מכוח הערכותיו והן מכוח לחצים פנימיים, בכיוון התעצמות. בעייתה העיקרית של המדיניות הצבאית האמריקנית (כמו גם זו של נשיאות קרט בכללה) הינה תדמיתה החלשה והבלתי החלטית.

בשל קוצר היריעה לא התייחסנו במסגרת זו לפעולות נוספות של ממשל קרט בתחום הצבאי, ביניהן: השעיית החלטתו לפנות את 32 אלף החיילים האמריקניים המוצבים בקוריאה; חיזוק משמעותי של הקשרים הצבאיים עם יפן, אוסטרליה וניו-זילנד; פעולות לחיזוק תאילנד; והצהרה בדבר האינטרס האמריקני בביטחונה של סין.

אין ספק כי המשברים האחרונים במדיניות החוץ האמריקנית, קרי — תפיסת השגרירות האמריקנית בטהרן והפלישה הסובייטית לאפגניסטן (אשר לא ברור בעת כתיבת שורות אלו כיצד יסתיימו), מחזקים את טענות מבקריו של ממשל קרט. משברים אלה ממחישים בבירור את מידת היחלשותה של ההרתעה האמריקנית בשנים האחרונות. אך דווקא מסיבה זו עשויים מאורעות אלו לשמש מאיץ נוסף למדיניות ההתעצמות הצבאית שתוארה לעיל. לקחי הפרשה האיראנית והאפגאנית מדרבנים את הממשל האמריקני, כבר עתה, להעניק מידה של דחיפות ואינטנסיביות לתכניות ההתעצמות הקונבנציונלית של ארה"ב, ובעיקר בתחום פיתוח יכולת ההתערבות. במקביל יצרו משברים אלה מידה רבה של נכונות בדעת הקהל האמריקנית ובקונגרס לאישור תקציבים גבוהים יותר לתכניות ההתעצמות הגרעינית של ארה"ב, כמרכיב עיקרי, מאן ומרחיע מול המדיניות הסובייטית.

נושא ההרתעה הגרעינית קשור בשתי תפיסות מנוגדות. התפיסה הראשונה כרוכה במידה רבה בשמו של שר ההגנה לשעבר רוברט מקנאמרה, וידועה בכינויה MAD (ראשי תיבות "השמדה הדדית בטוחה"). על-פי תפיסה זו נובע מאזן הכוחות הגרעיני היציב מן העובדה, שבידי שתי המעצמות יכולת להנחית מכה גרעינית על זולתה, גם לאחר ספיגת מכה ראשונה, כאשר סיכומו של העימות הינו הרס מוחלט של שני הצדדים. זהו אפוא גורם ההרתעה המוחלט, המונע כל הדררות לעימות גרעיני. לשון אחרת: שני הצדדים יודעים כי לא ניתן לנצח במלחמה גרעינית, לכן אינם יוזמים מלחמה כזו או מאיימים בה. האסכולה השנייה גורסת, כי ניתן לנצח במלחמה גרעינית, גם אם במחיר כבד מאוד של אבדות; ומכאן שיש להתכונן מבחינה מעשית למלחמה גרעינית, גם אם זו לא תפרוץ לעולם. (תוך התעצמות אסטרטגית, הכוונת חלק מהיכולת הגרעינית כנגד מטרות צבאיות גרעיניות של היריב, הכנת תכניות להתגוננות אורחית וכיו"ב.)

נראה כי תחת ממשל קרט מתרחש שינוי מהותי בתפיסת ההרתעה האמריקנית מן האסכולה הראשונה לשנייה. שינוי זה, הבא בעקבות ויכוח ממושך בין כעשרים שנה המתנהל בקרב מומחי ההגנה אמריקניים, נובע קודם כל מן ההכרה, כי בתנאי השוויון האסטרטגי שנוצר בין ארה"ב לברה"מ (ולדעת אחרים: הנחיתות האמריקנית המסתמנת) שוב אין בכוחה של קונצפציה ה-MAD להרתיע את ברה"מ. מכאן שעל ארה"ב לפתח את יכולתה האסטרטגית כערוכה לניצחון במלחמה גרעינית, וזאת בהנחה שבכך תושג ההרתעה, ולא מתוך כוונה לפתוח במלחמה כזו. יצוין, כי תפיסה זו היא המונחת זה כבר ביסוד ההתעצמות הגרעינית של ברה"מ.

שינוי התפיסה אינו רק תיאורטי; בראש ובראשונה נושא שינוי זה משמעות מעשית. פיתוח יכולת אסטרטגית לניצחון במלחמה גרעינית מכתוב הכוונת חלק מן המאמץ האסטרטגי לפגיעה במטרות צבאיות סובייטיות (להבדיל מהפניית כל המאמצים לפגיעה בערים הסובייטיות). שינוי כזה בתחום המטרות מחייב, בין היתר, מעבר לאמצעי שיגור מדויקים יותר. מעבר לכך מכתובה תפיסה זו הגדלה ניכרת בהקצבות לפיתוח אמל"ח אסטרטגי, וזו אחת הסיבות המרכזיות לפיתוח מערכות כמו טילי ה-MX. השינוי המדובר נובע כאמור

הים התיכון לצי הסובייטי-

שדה ציד או בור קבר ?

פאולו פנוני

אחיזה סובייטית בים התיכון — שלבים בהתגשמותה של שאיפה

במשך כל המאה ה-19 שאפה רוסיה הצארית לבסס את עצמה כמ- עצמה ים תיכונית, אולם מאמצייה להשיג יעד זה הושמו לעל משתי סיבות: שליטתה של האימפריה העות'מאנית במצרי הבוספורוס והדרדנלים והתנגדותן העקבית של בריטניה וצרפת להתפשטות רוסית זו.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה הסירו אמנם בריטניה וצרפת את התנגדותן להשתלטותה של רוסיה על אזור המצרים, משום שזו האחרונה לחמה לצדן, אולם הבולשביקים, שתפסו את השלטון במדינה ב-1917, חתמו על שלום נפרד עם גרמניה, ובכך גם ויתרו על המצרים. בשנים שלאחר המהפכה עסקה ברה"מ בעיקר בבעיות פנים, ונמנעה מלפזר את מאמצייה בהרפתקאות שמחוץ לגבולה; יתר-על-כן, יש להניח, שאף אם הייתה מעוניינת לפעול בכיוון זה, לא היה הדבר עולה בידה עקב חולשתו הרבה של צייה.

מצב עניינים זה השתנה תכלית השינוי עם תום מלחמת העולם השנייה, ממנה יצאה ברה"מ כמעצמה עולמית. שינוי קיצוני זה במעמדה הביא בין היתר, להתעניינותה המחודשת באגן הים התיכון, מפנה שעל רקעו יש להבין את מאמצייה להשיג בסיסים ימיים בסיציליה, ואת תמיכתה

כיום יש להתחשב בנוכחות הימית הסובייטית בים התיכון בכל הערכת מצב פוליטית ואסטרטגית הנוגעת לזירת המזרח התיכון. יחד עם זאת יש להודות, שבשנים האחרונות ניכרה מגמה להגזים ביכולתו המבצעית של הצי הסובייטי בזירת הים התיכון — מגמה אשר דומה כי נבעה יותר משיקולים פוליטיים או תקציביים (של ציים ששאפו להגדיל חלקם בתקציבי הביטחון), מאשר מהערכת מצב טקטית ואסטרטגית מפוכחת.

במוקד מאמר זה ניצבת השאלה: האכן מהווה הכוח הימי הסובייטי בים התיכון יריב שקול או אף עדיף לכוח המשולב של הצי השישי האמריקני וצויהן של מדינות נאט"ו? ננסה לענות על שאלה זו בעקיפין, באמצעות סקירת הבעיות אשר עמן צפויים הסובייטים להתמודד במקרה שתפרוץ מלחמה.

* מומחה בנושא הצי הסובייטי. פורסם ב: AVIATION & MARINE INTERNATIONAL - December 1978. אין מאמר זה משקף אלא את עמדת המחבר. המערכת נכונה לפרסם השגות ענייניות שתתייחסנה לנושא הנדון.

מפה מס' 1

על משימתם של המטוסים ומכשירי הֶרְדָּאר מקלה העובדה, שכל כוח סובייטי הנע מערבה חייב לעבור דרך מצרי סיציליה, כאשר לפני הכוח המצליח להתגבר על מכשול זה, עוד נכון הקושי לעבור גם במותניים הצרים של הים התיכון, הנמצאים בין סרדיניה ותוניסיה. מכאן ניתן להסיק, שהמשימה לתקוף את נושאות המטוסים האמריקניות לא תוטל על אניות השטח הסובייטיות, אלא, קרוב לוודאי, על הצוללות הסובייטיות. אולם גם במקרה כזה יעמדו המתכננים הסובייטים בפני בעיות קשות.

ברשותה של ברה"מ רק צוללות מועטות עליהן ניתן להטיל משימה שכזו. מאחר שצוללות גרעיניות נושאות טילים בליסטיים (SSBN) יופנו ודאי למשימות חשובות יותר, לא יונתרו בידי הסובייטים אלא צוללות דיזל וצוללות המונעות בכוח גרעיני. לצוללות הדיזל אין כל סיכוי לבצע משימת תקיפה בהצלחה. צוללות מסוג "רומאו" לא תוכלנה בשום פנים להתקרב לנושאת מטוסים אמריקנית עד כדי טווח יעיל של הטורפדות שלהן. כמו־כן אין להניח, שהסובייטים יעשו שימוש למשימה זו בצוללות הגרעיניות (SSN) מדגמי "ויקטור" ו"נובמבר" ישכן הן יופעלו אך ורק נגד הצוללות הגרעיניות האמריקניות נושאות הטילים הבליסטיים.

נותרו אפוא רק שני דגמי צוללות גרעיניות, אשר עליהן עשויים הסובייטים להטיל משימה זו — "אָקוּ" ו"צ'רלי". צוללות אלה מצוידות בטילים גרעיניים לטווח בינוני, אולם לצוללת "אקו" יכולת הישרדות קטנה, משום שביכולתה לשגר את טילי היסעים שלה מסוג "SS-N3-שדוק" רק כשהיא נמצאת על פני המים. זו מגרעת חמורה, המאפילה על איכותם הגבוהה של טיליה, המצטיינים בטווח בן 170 מילין. לצי הסובייטי יש אמנם 28 צוללות מדגם "אקו" ו־16 צוללות מדגם "ג'וליאַט" (המונעות במנועי דיזל) אך השאלה היא: האם מהווה אבדן צוללת אחת או יותר מדגם "אקו" מחיר שכדאי לשלמו עבור הטבעתה האפשרית של נושאת מטוסים.

תיאורטית, יש לצוללות המודרניות למדי מדגם "צ'רלי" סיכוי טוב יותר לתקוף בהצלחה נושאות מטוסים, מאשר לצוללות המיושנות יותר מדגם "אקו". לצוללות מדגם "צ'רלי" מאפיינים אחדים העושים אותן לכוח איכותי יוצא דופן במסגרת הצי הסובייטי. עם אלה ניתן למנות: יכולת שיוט תת־מימית במהירות העולה על 25 קשר, מנוע שקט ביותר, ומעל לכל — יכולת לשגר את טילי "SS-N7" בעת צלילה. על־פי הסברה מגיע טווח טילים אלה ל־27 מילין, טווח מרשים למדי בהתחשב ביכולתה של הצוללת להתקרב ליעדה עד טווח שיגור הטילים בלי שתתגלה, ובלי שתאלץ לעלות על פני המים כדי לבצע את הירי.

למרות התנאים הפיזיקליים והכימיים המיוחדים השוררים בים התיכון, המקשים על הפעלת צוללות, ולמרות העובדה שבמקרה של מלחמה יפעיל המערב כלי טיס רבים ללחמה נגד צוללות (ביכולתו של הצי

במרד הקומוניסטי ביוון ובכינונה של מדינה יהודית בארץ ישראל. לפני מלחמת העולם השנייה הוכשלו כל מאמצי ברה"מ לבסס את נוכחותה בים התיכון על־ידי מדינות המערב האירופיות, אולם לאחר הייתה זו ארה"ב, ולא בריטניה, שמילאה את התפקיד המרכזי בסיכול ההתפשטות הרוסית דרומה. נוכחותה של ארה"ב בים התיכון, שהחלה במלחמת העולם השנייה, התעצמה בסוף שנות ה־40, משהודתה בריטניה שאין בכוחה לשמור על האינטרסים של המערב באזור זה, וביקשה מארה"ב, שזו תיטול על עצמה מחויבות לשמירתם.

הישגיו של המערב לא החזיקו מעמד זמן רב, ובראשית שנות ה־60 ניתן היה להבחין בהתחזקות נוכחותה הימית של ברה"מ בים התיכון, למרות אירציופותה. שני גורמים הביאו לתמורה זו: התעצמותו של הצי הסובייטי והראדיקליזציה בעולם הערבי, שהביאה להתקרבותן של מדינות כמצרים וסוריה לגוש המזרחי. בשלב זה מלאו שני התנאים שמנעו עד אז את הפיכתה של ברה"מ למעצמה ימית בים התיכון: צי מודרני ובסיסים ימיים קבועים.

מלחמת ששת הימים, שבמהלכה ריכזו האמריקנים כוח ימי חזק באגן המזרחי של הים התיכון, הוכיחה לסובייטים, שאין הם יכולים עוד להסתפק בנוכחות בלתי קבועה באזור, אם רוצים הם לשמור על מעמדם בקרב מדינות החסות שלהם ובעקבות זאת מיהרו אלה ליצור כוח קבע בים התיכון. מאז עברו אמנם על הצי הסובייטי בים התיכון תנודות מבחינת סדר גודלו, בין היתר כתוצאה משינויים בנסיבות הפוליטיות באזור, אולם שוב לא התהווה מצב של אי־נוכחות סובייטית כלשהי בים זה.

נעבור עתה לסקירת הבעיות בהן צפוי הצי הסובייטי להיתקל לכשתפרוץ מלחמה בים התיכון.

האיום האווירי מצד נושאות המטוסים

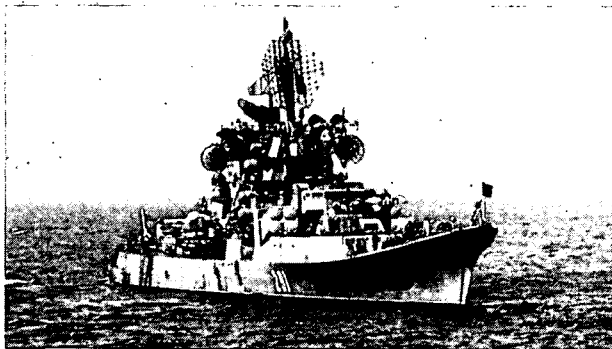
האיום החמור ביותר נשקף לצי הסובייטי ממטוסיו של המערב, הן אלה שעל נושאות מטוסים והן אלה המוצבים בבסיסי אוויר על היבשה.

אנו נדון רק ביכולתן המבצעית של שתי נושאות המטוסים של הצי השישי, שכן צרפת (המדינה היחידה שלרשותה נושאות מטוסים) עשויה להחליט להפעיל את כוחה זה באוקיינוס האטלנטי או במשימות שאינן קשורות לפעילות נגד הצי הסובייטי, כגון ליווי שיירות.

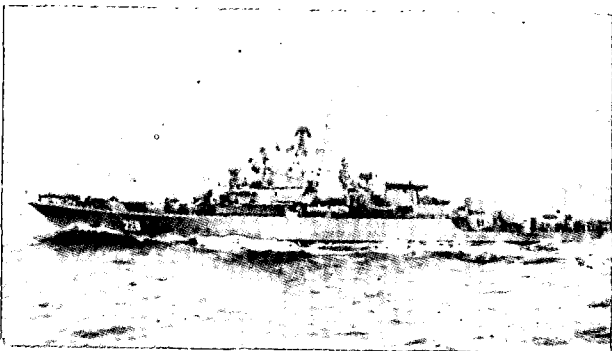
הסברה הכללית היא, שעם פרוץ מלחמה ייסוגו נושאות המטוסים האמריקניות לאגן המערבי של הים התיכון, כדי שיוכלו להתגונן בפני האיום הנשקף להן מאניות השטח הסובייטיות. אין זה סביר שמפקדי הצי הסובייטי ישלחו משחתות טילים מסוג "קרטסה" או "קונדה" מערבה נגד מטרות אלה, העוללות לפגוע בהן מטווח העולה בהרבה על הטווח המרבי של טילי היסעים הסובייטיים, שהוא ככל הנראה כ־300 מילין. הפעלת משחתות טילים נגד נושאות מטוסים תהיה מעשה התאבדות או טירוף שאין להעלותו כלל על הדעת.

מפה מס' 1 מראה, שנושאת מטוסים אמריקנית המתמקמת באזור האיים הבלאריים, יכולה לפגוע בכל אנייה סובייטית העוברת את כף בלנקו (צפון תוניסיה מול סרדיניה), באמצעות כל סוג מטוס המוצב עליה.

יש להדגיש, שמאז מערכת קוראליסי לא אֶפְשֶׁר הצי האמריקני לאויבים להתקרב לאניותיו לטווח שלמטה מ־100-150 מילין. (להוציא המערכה במצר לִיטָה שהיא בבחינת יוצא מן הכלל.) ואכן, ניתן לבטל כליל את האפשרות שאנייה סובייטית כלשהי תצליח להתקרב עד כדי 150 מילין מכוח משימה אמריקני. (הוא הטווח האופטימלי של טילי היסעים הסובייטיים.) כל אנייה סובייטית הקרבה לאניות האמריקניות בטווח זה צפויה להתגלות מיד על־ידי מטוסי סיור, המוצבים על נושאות המטוסים ובבסיסים היבשתיים, וכן על־ידי מכשירי רָדָאר, המוצבים על האניות ולאורך החופים.

משחתת טילים מדגם "קרסטטה-2"

משחתת טילים מדגם "קריבק"

התיכון. כבר הזכרנו מקצת קשיים אלה, הנעוצים באוקיינוגרפיה המיוחדת של הים התיכון, אך נוסף לכך יש להדגיש, שממדיו המצומצמים של ים זה מכבידים על פעולותיהן של צוללות גדולות, כפי שהוכח כבר בירור במהלך מלחמת העולם השנייה. בין השנים 1940-1943 איבדו הבריטים מספר רב של צוללות בעלות טווח ארוך, משום שהתקשו מאוד להסתירן. ניתן אמנם לטעון, שמאז מלחמת העולם השנייה השתפרו הצוללות לבלי הכר, וכי קשה יותר לאתרן כיום מאשר בעבר, אולם על כך ניתן להשיב, שהציוד לגילוי צוללות התקדם אף הוא: ואם עלה בידי המשחתות האיטלקיות לגלות צוללות באותם ימים, עת עמדו לרשותן רק הידרופונים פשוטים, הרי אין שום סיבה מדוע לא ניתן יהיה לאתר ולהשמיד צוללות "טנגו" באמצעות סונאר, מכשירי גילוי מגנטיים המותקנים במטוסים (MAD) וכיו"ב. קשה מאוד לחזות מראש, כיצד יתנהלו המבצעים ההתקפיים של הצוללות המערביות נגד אניות המלחמה הסובייטיות. אמנם "ייתכן" שאין לאניות הסובייטיות הגנה טובה מפני צוללות כלאניות המערביות, אך יש לזכור, שנאט"ו עשויה לתת למשימה של ליווי שיירות עדיפות עליונה, ולהקצות לשם כך את רוב הצוללות הקונבנציונאליות שלה ושל בעלי ברית אחרים של המערב. מכאן שעלול להיווצר מצב, בו לא תהיה השמדת הצי הסובייטי בים התיכון משימתן הראשונה במעלה של צוללות נאט"ו.

האיום של אניות השטח

אמנם די בשילוב של מטוסים וצוללות כדי לגרום לסובייטים צרות צרורות, אולם אל אלה יש לצרף את אניות השטח המערביות, אשר תשולבנה אף הן במבצעים נגד הצי הסובייטי, וכך תחמרנה במידה ניכרת את האיום הנשקף לו.

זמן רב עבר עד שהמערב בכלל ומדינות מערב אירופה בפרט עמדו על חשיבותם של טילי ים-ים בוירה הימית המודרנית; אולם בעודם מפגרים בנושא פיתוח טילים לטווח ארוך, קצרו אלה הישגים מצוינים בתחום התכנון והייצור של טילים לטווח קצר וכינוני.

שלצוללות הגרעיניות האמריקניות תהינה ודאי משימות אחרות בעת מלחמה.

נוסף לצוללות המיושנות מתקופת מלחמת העולם השנייה, יש כיום למדינות נאט"ו השוכנות לחוף הים התיכון (תורכיה, איטליה, צרפת ויוון, אשר אליהן יש לצרף אף את הציים של ישראל וספרד, הקשורות באופן הדוק למערב) 33 צוללות מודרניות. 11 צוללות נוספות הוזמנו על-ידי מדינות אלה, ובכנייתן של חלק מהן כבר הוחל.

צוללות אלה אינן חמושות בטיילים, אולם צרפת מפתחת עבור הצוללות הגרעיניות שלה טילים שאפשר יהיה לירותם מתחת למים נגד מטרות שטח, מתוך כוונה לחמש בהם גם את הצוללות הקונבנציונאליות המונעות בדיוול. את שאר המדינות ניתן לצייד תוך זמן קצר בטיילי "הרפון" אמריקניים. משמעותן של שתי ענבות אלה היא, שהצוללות המודרניות עשויות לשמש איום מוחשי לספינות הסובייטיות, במיוחד נוכח יכולתן המוגבלת לנהל לחמה בצוללות.

האניות היחידות היכולות לספק הגנה יעילה מפני צוללות הן אלה מדגם "קריב" ו"מוסקבה" המצוידות במסוקי "קאמוב-קא-25", "הורמן" ו"מי-8 הייז" ללחמה בצוללות. אין אלה הדגמים היחידים הנושאים מסוקים, שכן במשך 10-15 השנים האחרונות נבנו כל האניות הסובייטיות באורח שיוכלו לשאת מסוקים, אולם ספק אם תוכלנה אלו מדגם "קרסטטה" או "קארא" להפעיל את מסוקי ה"הורמן" שלהן ללחמה בצוללות, שכן אלה דרושים להן כתחנות ממסר להנחיית הטיילים ארוכי הטווח הנורים מהן.

ביכולתו של הצי הסובייטי להפעיל נגד הצוללות לא רק מסוקים, כי אם גם טילים מונחים ובלתי מונחים, (הטיילים הבלתי מונחים הם בעצם פצצות עומק משופרות). ידוע בוודאות ששתי הסיירות נושאות המסוקים מדגם "מוסקבה" מצוידות בטיילים כאלה, ויש הטוענים שמצוידות בהם אף חמש אניות מדגם "קאשין" וארבע אניות משופצות מדגם "קילדין". לדברי מקורות שונים, נושאות האניות משני דגמים אלה טילים נגד צוללות ולא נגד אניות, כפי שסברו בתחילה. אולם הערכה זו מוטלת בספק, בייחוד אם מביאים בחשבון את גודלם הרב של משגרי טילים אלה ואי היכולת המוחלטת לטענם מחדש. למרות שהמיניאטוריציה לא הגיעה בברה"מ לרמה המערבית, דבר העשוי להסביר את גודלם של הטיילים יש לזכור שטיל "פראס", המוצב על סיירות "מוסקבה" דומה בממדיו לטיילים מערביים, כך שקשה למצוא היגיון בהצבתם של טילים נגד צוללות כה גדולים על "קאשין" ו"קילדין", אשר שופצו חמש שנים לאחר שהטיילים הסובייטיים הראשונים ללחמה בצוללות הוכנסו לשירות. לו היו הסובייטים מצביים טילים כה גדולים נגד צוללות היה זה בבחינת צעד אחורנית. מכאן שגודלם הרב של הטיילים מצביע על כך שהמדובר ככל הנראה בטיילים נגד אניות שטח.

המידע אודות הטיילים המונחים הסובייטיים ללחמה בצוללות הינו, כאמור, לא רב אולם בכל מקרה, כלי נשקן העיקריים של האניות הסובייטיות נגד צוללות אינם הטיילים המונחים, כי אם טילים בלתי מונחים בקוטר 250 ו-300 מ"מ וטורפדות בקוטר 533 מ"מ, אשר לכולם מגרעת אחת חמורה — ניתן להפעילם בייעילות רק לאחר שצוללת האויב חושפת את עצמה.

לכאורה, ניתן לראות את הצוללת ככלי נשק יעיל נגד צוללות אויב, אולם למעשה קשה להעלות על הדעת, שהסובייטים יטילו על צוללותיהם להילחם בצוללות המערביות, וזאת מכמה טעמים: ראשית, הצוללות הסובייטיות הטובות ביותר עבור משימה מעין זו הן אלה הגרעיניות, אולם היא זה בזבוז משוע להפעילן אך ורק נגד צוללות כמו "טוטי" (תוצרת איטליה) או "דגם 209" (תוצרת גרמניה). אפשרות אחרת היא, להטיל על צוללות דיוול רגילות את המשימה להשמיד צוללות מערביות. ניתן אמנם להפעיל לצורך זה צוללות מדגם "פוקסטרט", "רומאו", ו"ויסקי", ומעל לכל צוללות "טנגו" מודרניות, אולם אלה תתקלנה בקשיים ובמגבלות חמורים במימי הים

הטילים של נאט"ו נגד הצי הסובייטי לא תפגע ביעד המרכזי של המערב — ליווי שיירות ולחמה בצוללות.

יש להתריע מפני המגמה לראות בטיל ים-ים חרופת פלא חדשה. תהיה זו אשליה חמורה לחשוב, שדי בהתקפה מהירה של ספינות טילים כדי להשמיד את הצי הסובייטי בים התיכון. לטילי ים-ים מגבלות משלהם הגורעות מקטלגיותם. לדוגמה, במלחמת יום הכיפורים היה שיעור ההחטאות של טילים אלה גבוה מאוד. למרות כל זאת, יש לראות במגוון הרחב של אניות וטילים, העומדים לרשות המערב בים התיכון, כוח אופנסיבי ודפנסיבי חזק, העשוי לסייע לפעולות המבצעיות של המטוסים והצוללות.

לוגיסטיקה

הפעלתו של כוח ימי גדול במימי הים התיכון מחייבת מערכת לוגיסטיקה טובה. האכן יש ביכולתו של הצי הסובייטי לקיים רכבת ימית שתוכל לתספק את אניות המלחמה שלו בעת פעולות מלחמתיות אינטנסיביות?

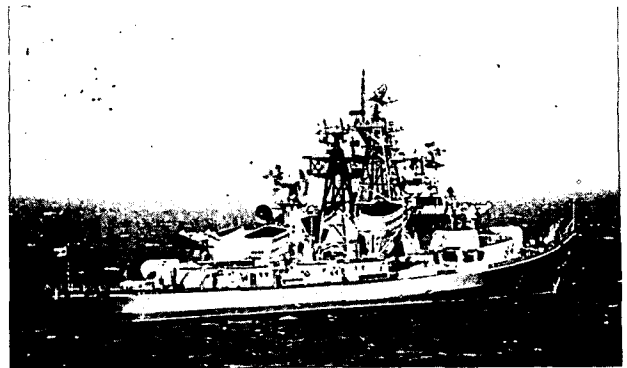
התשובה הכללית לשאלה זו הינה שלילית. תשובה זו נובעת לא רק מכך שלצי הסובייטי אין בעצם בסיסים בים התיכון, מהם יוכל לתספק את עצמו בעתות מלחמה (קיימת סבירות נמוכה ביותר שתימצא מדינה לחוף הים התיכון שתעניק שירותי צי לסובייטים בעתות מלחמה), אלא מתבססת גם על העובדה, שלצי הסובייטי מעט מדי אניות עזר. אפילו יצליחו אניות אלה לתספק את הצי הלוחם פעם אחת, אין להן סיכוי לחזור על פעולה זו, כאשר סיכוייהן להישרד קלושים כבר למן השעות הראשונות של המלחמה.

אולם חולשתו של כוח העזר אינה הבעיה היחידה שהצי הסובייטי טרם התגבר עליה. מזה זמן רב מדובר על כך, שהסובייטים מארגנים כוחות סער אמפיביים במסגרת הצי שלהם. היו מי שראו בכך הוכחה נוספת ליכולתו של הצי הסובייטי לאיים על חופים המרוחקים מאד מבריה"מ אולם אין באיום זה ממש, ובפרט לא בזירת הים התיכון. לעיל הדגשנו את חולשתו הרבה של הצי הסובייטי בים התיכון, הנובעת מהיעדר סיוע אווירי נאות. קשה להעלות על הדעת, שהסובייטים יבצעו התקפה אמפיבית, מבלי שיוכלו להבטיח לעצמם סיוע אווירי מעל לאזור הפלישה. גם אם יחליטו הסובייטים על ביצועה של פעולה כזאת, תהיה זו בהכרח בהיקף קטן מכדי שיהיה לה סיכוי כלשהו להצליח. לחיל הים הסובייטי יש אמנם צי גדול למדי של ספינות נחיתה (אשר ל-84 מהן כושר מעמס מרבי העולה על 1,000 טון). אולם רק חלק קטן מהן ניתן יהיה להפעיל בים התיכון, שכן אין זה סביר שהסובייטים ירכזו צי נחתות לפני פרוץ מעשי האיבה, ולאחר שהמלחמה כבר תחיל לא תהיה להן אפשרות לפעול ללא סיוע אווירי.

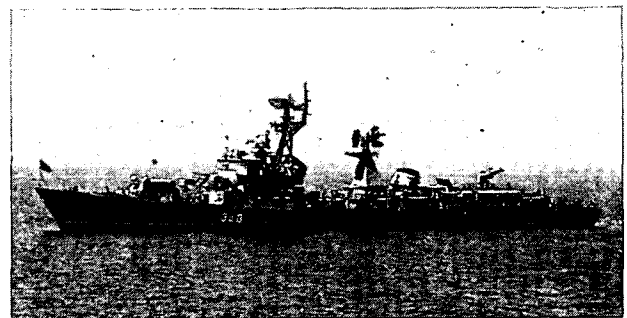
שיקולים נוספים

הצגת הדברים שלנו נטחה אולי להיות חד-צדדית, שכן עסקנו בקשיים בהם צפוי להיתקל דווקא הצי הסובייטי. למרות זאת מהווה מאמר זה תרומה חשובה, שכן הוא מאפשר לקבוע מהן האפשרויות המבצעיות הריאליות של הכוח הימי הסובייטי בים התיכון.

אם נשווה אניות סובייטיות למקבילותיהן המערביות בנות אותו גיל, נגיע למסקנה, שככלל עדיפות הסובייטיות, משום שהן נושאות יותר כלי נשק ומהירות בכ"כ קשר מאלה המערביות. אולם יתרון איכותי זה של האניות הסובייטיות מאבד כלייל את משמעותו, אם בודקים כיצד יש בכונת כל אחד מן הצדדים להפעיל את כוחו הימי. לדוגמה: העובדה שלאנייה מדגם "קרסטה" יש יותר טילים ותותחים מאשר לאנייה מדגם "וירג'יניה", ושהיא אף עולה עליה במהירותה — אינה רלוונטית כלל, שכן "קרסטה" מיועדת לפעול לבדה, או לכל היותר בשיתוף עם מספר קטן של אניות מדגמים זהים, בעוד ש"וירג'יניה" הנה חלק אינטגרלי מכוח משימה, אשר מטוסיו, המוצבים על נושאות

משחתת טילים מדגם "קשין"

משחתת טילים מדגם "קוטלוב"

ציי יוון, ישראל, איטליה ותורכיה מצוידים עתה ב-254 משגרים בודדים לטילי ים-ים. משגרים אלה מתחלקים באורח הבא: 32 לטילי "אקסוסאט", 44 לטילי "גבריאל", 24 לטילי "הרפון", 52 לטילי "אוטומט" ו-36 לטילי "פנגוין". ארבע מדינות אלה מתכננות להוסיף לעצמן 172 משגרים, כאשר 16 מהם מיועדים לטילי "אקסוסאט", 44 לטילי "גבריאל", 24 לטילי "הרפון", 52 לטילי "אוטומט" ו-36 לטילי "פנגוין". משגרים אלה יותקנו על אניות חדשות או משופצות. מכאן, שלארבע מדינות אלה, החברות בנאט"ו או ידידותיות כלפיה, יהיו תוך זמן קצר לא פחות מ-426 משגרים לטילי ים-ים, אשר ירכזו במזרח הים התיכון ובמרכזו. בעצמה זו לא הכללנו את הצי הצרפתי, שכן לא ברור כמה מאניותיו נושאות הטילים יועברו לזירה האטלנטית.

נוסף לנתונים אלה, שהם כמותיים גרידא, יש להביא בחשבון גם מרכיבים איכותיים, היכולים לחרוץ גורלה של מערכה, בה עלולים שני הצדדים להפיל טילי ים-ים. טווח הטילים הסובייטיים עולה על טווח הטילים המערביים, אולם מצד שני שום אדמירל רוסי לא יפעיל משחתת מדגם "קרסטה" נגד ספינות טילים מערביות, בעוד שמפקדים מערביים יעשו דווקא ככל יכולתם להביא להתמודדות מעין זו. במקרה שאכן ייווצר מגע בין הכוחות היריבים, תהווה העדיפות המספרית של נאט"ו במשגרים פיצוי לטווח המצומצם יותר של טיליהם. נוסף לכך יש לציין, כי למערב יכולת טובה יותר לספוג אבדות מאשר לצי הסובייטי. אם תצליח, לדוגמה, יוון להסב נזקים לסירת סובייטית תוך איבוד ארבע ספינות טילים יהיה בכך משום הישג, מאחר שאבדה בשיעור כזה תפחית רק 5.63% מפותנציאל הטילים של נאט"ו, בעוד שכל פגיעה באנייה סובייטית היא משמעותית ביותר, בהתחשב בעובדה, שלסובייטים אין בסיסים שבהם יכולים הם לשפץ את אניותיהם. יתר-על-כן, כל התקפה על אניות סובייטיות תאלץ אותן להגיב, ובכך ניתן יהיה למנוע מכלי נשק קטלניים אלה לפעול נגד מטרתן כראיות הרבה יותר. לבסוף עלינו לזכור, שהפעלת רוב אניות

צוללת מדגם "צירלי"

הסובייטי. מכאן שיכולתו המבצעית של הצי הסובייטי בים התיכון היא למעשה אפסית.

תוחלת החיים של אניות המלחמה הסובייטיות בים התיכון תהיה כאמור קצרה ביותר, והאבדות שהן יצליחו לגרום לצי המערב — לא יהיה בהן בשום מקרה כדי לפצות על ההרס המוחלט שייגרם לצי הים תיכוני של הסובייטים. כדי להימנע משואה כמעט דאית עשויה ברה"מ להחליט על הסגת אניותיה לים השחור, והפעלתן רק בעת שהנסיבות תהיינה נוחות יותר. זו אופציה אפשרית אך לא סבירה, שכן גלומים בה יתרונות גדולים למערב, ששוב לא יצטרך לחשוש ממתקפה של אניות השטח הסובייטיות, ויוכל אפוא לרכז את כל משאביו למלחמה בצוללות. חשוב להבין, שבמקרה שהסובייטים ירכזו את צייהם בים השחור, יעבור זמן רב עד שיוכלו לשוב למימי הים התיכון, גם אם יעלה בידם להשתלט על הדרדנלים במהירות, שכן אין להעלות על

הדעת שמצרים כה אסטרטגיים לא ימוקשו בצפיפות ובשתייתיות. לסיכום: מסקנתנו צריכה להיות, שקשה לקבוע כיצד יפעלו הסובייטים בים התיכון. האם יחליטו להרוס את כוחם תוך מאמץ עקר להסב אבדות למערב? האם יחליטו לבצע נסיגה אסטרטגית שתהיה בבחינת ניצחון גדול לנאט"ו? האם יבחרו בדרך ביניים, בה יקריבו כמה אניות ויסיגו את השאר, או שמה יפעילו רק את אותן צוללות ואניות שטח שישוהו במקרה במימי הים התיכון עם פרוץ הקרבות?

על שאלות אלה אין אנו יכולים לענות, שכן אין אנו מכירים את תכניות המלחמה של הצי הסובייטי. אולם דבר אחד ודאי: הים התיכון, שהוא ים שלו בעתות שלום ירחוש סכנות אין ספור בעתות מלחמה — סכנות עליהן לא יוכל להתגבר אפילו צי מודרני כשל ברה"מ.

מטוסים, הופכים אותו לכוח לחימה ימי משולב בעל אפשרויות פעולה מצוינות הן בתחום האופנסיבי והן בתחום הדפנסיבי. קשה לנבא אם תוטלנה על הצי הסובייטי בים התיכון משימות אופנסיביות, ואם כן — איזו צורה ילבשו. ברגע שתפרוץ מלחמה תותקפנה האניות הסובייטיות מן האוויר. המערב לא יתקשה לבצע זאת, שכן הוא עוקב ללא הרף אחר כל אנייה סובייטית הפועלת בים התיכון באמצעות מטוסים ואניות. מיקומן של האניות הסובייטיות ידוע תמיד למפקדי נאט"ו, כך שביכולתם להנחית את המכה הראשונה בלא שהיות מיד עם פרוץ מעשי האיבה.

נניח שעלה בידי האניות הסובייטיות להינצל ממכה זו, וביכולתן לבצע פעולות אופנסיביות נגד כוחות נאט"ו — באיזה יעד יבחרו הסובייטים? סביר להניח, שעדיפות ראשונה במעלה יתנו אלה להשמדת נושאות המטוסים של ארה"ב, ואילו בעדיפות שנייה ישאפו לפגוע בשיט המערבי. יש להדגיש שהזכרת משימה זו של פגיעה בשיט המערבי היא ספקולציה נועזת ביותר, שכן ספק אם שבוע לאחר פרוץ הקרבות יישארו לסובייטים אניות, עליהן יוכלו להטיל משימות מעין אלה. אין להניח שהשיירות המערביות הראשונות תצאנה לדרך לפני חלוף שבוע לקרבות, ועד אז, כאמור, תוטבענה רוב האניות הסובייטיות. עוד פחות סביר להניח, שהסובייטים יצליחו להשמיד את נושאות המטוסים האמריקניות, שכן, כפי שצינו, לאניותיהם סיכויים מועטים להתקרב ליעדם זה כדי טווח הפעלה יעיל של טיליהן.

מה יחליטו אפוא הסובייטים לעשות לאור סיכויים קודרים אלה? ייתכן שהם יחליטו לא לסכך את צי השטח שלהם בקרבות, אלא לשמור אותו עד לאחר שצוללותיהם תוצאנה מכלל פעולה את נושאות המטוסים האמריקניות, וכוחות היבשה שלהם ישתלטו על שדות תעופה ביוון ובתורכיה. משדות תעופה אלה יוכלו הסובייטים להעניק לצי שלהם חיפוי לטווח בינוני.

גם אפשרות זו אין לקבל ללא בחינה מדוקדקת, שכן היא מבוססת על צירוף מקרים אידאלי, שספק אם יתגשם במציאות. הסובייטים זקוקים ליותר משמץ של מזל, כדי שיוכלו לשמור על כוחם הימי מפני הרס, וברבעת להשיג את השמדתן של נושאות המטוסים האמריקניות וכיבושם של שדות תעופה ביוון ובתורכיה. ניתן אמנם לטעון, שהרוסים כבר הוכיחו, שביכולתם לכבוש מדינה פן לילה, אולם פעולה מסוג זה לא תתאפשר לגבי יוון או תורכיה. שורה של גורמים הקלו על הרוסים להשתלט על צ'כוסלובקיה: ידיעה מושלמת של כל התכניות הצבאיות של הצ'כוסלובקים, הכרת השטח, והיעדר כל ניסיון צ'כוסלובקי להגייב. מובן שתנאי אחרון זה לא יתמלא במקרה של עימות עם המערב.

לאחרונה מדובר רבות על עליונותם של כוחות היבשה של ברה"מ, היכולים, כביכול, למוטט תוך זמן קצר ביותר את כוחות נאט"ו. לדעתנו לוקה הערכה זו בפשטנות יתר ובנטייה להגזים בכוחה של ברית ורשה, ככל הנראה עקב שיקולים פוליטיים. לדוגמה, רבים נוטים להדגיש את עליונותו של המזרח בטנקים, אולם השוואה מספרית מראה, שלעומת 18 אלף טנקים שיש למערב במרכז אירופה ובדרומה, יש לברית ורשה מערבית להרי אורל 37 אלף טנקים. עליונות של 1 ל-2 ודאי שאינה חמורה עד כדי כך שתצדיק את זעקות השבר המושמעות מגורמים מסוימים במערב. אם נוסף לכך ניקח בחשבון, שהטנקים המזרחיים עתידים להיתקל בשטח קשה, וכי מולם יתיצבו כלי נשק אנטי-טנקיים מערביים מודרניים, הרי שקשה להניח שברה"מ תכריע את המערב כפי שהכריעה את צ'כוסלובקיה.

אם לא יצליחו הסובייטים להשתלט על שדות התעופה החיוניים, לא יוותר לצי הסובייטי בים התיכון כל סיכוי להישרד. האיום האווירי המערבי עתיד להיות מחוסם כמעט בלתי חדיר עבור אניות הצי הסובייטי, וגורם מרכזי לאבדות כבדות. הצוללות וספינות הטילים המערביות תהוונה, בשילוב עם הממד האווירי, סיכון חמור נוסף לצי

ההיררכיה של צורכי בני אדם בנויה על צרכים בסיסיים ועל צרכים גבוהים. עם הראשונים נמנים לדוגמה המזון, הלבוש, המגורים והביטחון הפיזי; ועם האחרונים – השאיפה לעצמה, לאחריות, להתפתחות אישית, להגשמה עצמית, להתמודדות עם אתגרים חברתיים, לאומיים וכיו"ב.

אי סיפוקם של הצרכים הבסיסיים מונע בדרך כלל מבני אדם להגיע לכלל סיפוק הצרכים ברמה הגבוהה יותר, ומכאן ההכרח להבטיח את התנאים הבסיסיים המינימליים. משכורות נאותות, תנאי מגורים, הטבות ותמריצים הניתנים לאנשי צבא הקבע באים להבטיח תנאים אלה, אך אין לראות בהם כשלעצמם אלא צעד ראשון והכרחי, העולה בקנה אחד עם תרבות החיים והגורמות הנהוגות כיום בשטח זה בחברה הישראלית, אשר מבחינה זו אין צה"ל אלא בבואתה.

שינוי שיטת הקידום עשוי להיות אחד האמצעים המרכזיים להגברת ההתנדבות לקבע.

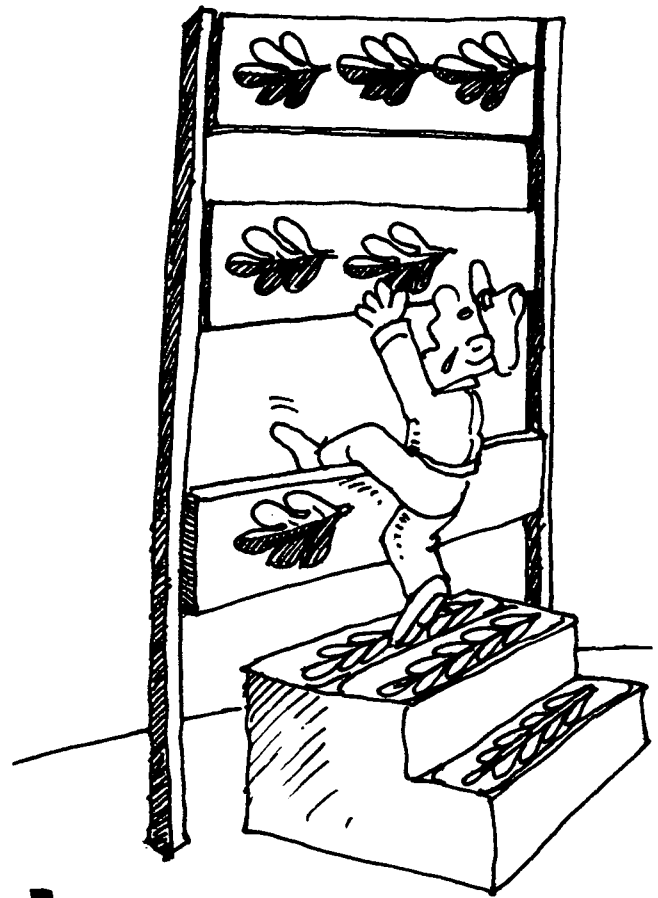
שיטת הקידום

בארגונים מתקדמים הגיעו זה כבר למסקנה, שיש לקשור את הקידום בכישורי העובד וברמת ביצועיו, ובכך להקנות לארגון כוח משיכה המכוון בראש וראשונה לטובים ולמוכשרים שבין עובדיו. בצה"ל קיים סולם היררכי רחב ומגוון, הנובע מעצם הצבא ומהותו, אך ברגע שנקבע כי הקריטריון המרכזי והכמעט בלעדי לקידום בדרגות ובתפקידים הינו הפז"ם (דהיינו ותק), הרי מצטמצמים ומתבטלים אפשרויות מגוונות להשתמש בנושא הקידום כגורם מדרבן להעלאת איכות הביצוע בקרב מחפשי האתגר והמוכשרים שבחבורה. אמנם ברמות מסוימות קיימים תפקידים המחייבים בשלות וניסיון מינימליים, אשר אינם נקנים בדרך כלל אלא בעקבות גיל וותק, אולם אין להפליג בערך הפז"ם, ואין מקום להציבו באופן אוטומטי כתנאי ראשון ועיקרי לקידום. יש לבנות מערכת קריטריונים לקידום, אשר במסגרתה יהיה לכל אחד מהקריטריונים ניקוד בהתאם לערכו, ושרק עם צבירת מכסת נקודות מינימלית ניתן יהיה לעבור לתפקיד ולדרגה הבאים בהיררכיה.

הטבלה הבאה מציגה דוגמה לשורה של קריטריונים אפשריים לצורך קביעת הקידום:

ניקוד מרבי בשנה	מספר המדרגות בשנה	ניקוד מרבי	הקריטריונים
20	2	10	יתרת שירות השכלה (פורמלית, אקדמית)
20	2	10	גיל
10	1	10	ותק בצה"ל
10	1	10	ותק בתפקיד
15	1	15	קשת תפקידים קודמים
10	1	10	ציוני סיום קורסים
45	3	15	סיכומי ראיון (רלוונטיים)
30	2	15	חוות-דעת המפקד
20	2	10	מספר האנשים שחתמו קבע בהשפעתו
30	3	10	מספר נפקדויות/עריקויות ביחידה
40	4	10	מספר תאונות ביחידה

יש לציין כי במסגרת התכנית האמורה זוכים הגיל, הוותק והניסיון ל-45 נקודות! ושהניקוד המבסימלי, אליו ניתן להגיע בתום שנה הינו 260 נקודות. אם יוחלט לדוגמה, כי לצורך מעבר מתפקיד סמ"פ למ"פ נחוצות 250 נקודות, ניתן יהיה להבטיח שרק יחידה סגולה יקודמו בפרק זמן של למטה משנה, ואם ייקבע כי לתפקיד מג"ד ודרגת סא"ל יש לצבור מינימום של 750 נקודות נוספות, הרי שניתן יהיה להתחיל בתפקיד מג"ד רק לאחר שיחלפו ארבע שנים מתחילת השירות בתפקיד מ"פ.

על הגברת הנכונות לשירות קבע

סרן משה אבן-חן

ההתנדבות לשירות קבע הינה אחת הבעיות המציקות של צה"ל. המכנה המשותף הבולט בכלל הפעולות השונות הננקטות על-ידי צה"ל כמענה לבעיה זו הוא – ניסיון להפוך את צה"ל לגוף בעל כוח משיכה חומרי. עבור ארגון השואף להקנות לעצמו אופי אטרקטיבי מהווים אמנם הגורמים החומריים תנאי הכרחי – אך לא בלעדי. להלן נעשה ניסיון להצביע על מספר אמצעים נוספים אשר אימוצם עשוי לקדם את הנכונות לשירות קבע.

זכאי שוב לתמריצים כעבור 9-10 שנים מיום חתימתו הראשונה. לעומת זאת, לא יקבל החותם לפרקי זמן קצרים תמריצים אלא לאחר 3-4 שנים, עם צבירת מסכת נקודות, ובכך ייגרע חלקו מהחוחם לפרקי זמן ממושכים.

גורמים הדוחים אנשים משירות קבע

"מתקפה" חומרית המבוססת על תמריצים ומענקים היא כאמור תנאי הכרחי אך לא מספיק להגברת ההתנדבות לקבע. ככל שעולה הרמה האישית של האנשים, כן עולה אצלם משקל "הצרכים הגבוהים" והמניעים הפנימיים להתאמץ למען משהו בעל משמעות שמעבר לחומריות הפשוטה. בין המניעים הפנימיים האלה אנו מוצאים: שאיפה לעצמאות ואחריות, רצון להרגיש ולדעת שהפעילות והעיסוק הינם בעלי חשיבות, רצון להשתתף לקבוצת איכות, שאיפה לפיתוח האישיות וכן הלאה.

בחינה מדויקת של התפקידים בצה"ל מגלה שמרבית צרכים פנימיים אלה יכולים לבוא על סיפוקם במסגרת מילוי תפקידי קצונה שונים, ומכאן נשאלת אפוא השאלה מדוע לא "מסתערים" הטובים ביותר על צה"ל, למרות קיומם של תנאים אלה.

מענה לשאלה זו ניתן, להערכתנו, למצוא בקיומם של מספר גורמים דומיננטיים במסגרת צה"ל:

א. להט העשייה והפעילות בצבא מחייבים התפשרות מתמדת על חשבון השאיפה לפרפקציוניזם, שאיפה המאפיינת חלק ניכר מאותם "טובים שבחבורה". ההתפשרות אצל אנשים אלה כרוכה במאבק מתמיד, שבסופו של דבר שוחק ודוחה אותם מן המערכת, או גורם להם להסתגל ולהיפך לבינונים. למרות הגידול העצום שחל בצה"ל בשנים האחרונות – ואולי בגללו – ממשיך לרווח בו הסגנון של "נוהל קרב חפוז" והתארגנות "תוך כדי תנועה". יש שדעתם נוחה מתכנונים והתארגנויות מאולתרים כאלה, אך יש שאינם פוסקים מלהיאבק בסגנון זה עד ההכרעה שאחריה – כניעה או פרישה.

ב. הגידול המהיר וההתפשרות עם האלתור והביצוע הלא-שלם מטפחים, כאמור, בינוניות וקונפורמיות, ובעקבות זאת נמשכים למסגרת הצבא דווקא אנשים בינוניים וקונפורמיים, תהליך הגורם לדחיית אלה המחפשים השתייכות לקבוצות איכות.

ג. להבדיל מכל ארגון אחר נודע הצבא כארגון המחייב מסגרות ונוהלים ברורים ונוקשים, כולל אמצעים חדים לקיום מסגרות ונוהלים אלה. לדוגמה: באף ארגון לא יעלה על הדעת "לתפוס" עובד שביצע עבירת תנועה כלשהי ולהחרים את רכבו לאלתר למשך שבוע ימים. באף ארגון לא ייאסר עובד – גם לא ליום אחד – על כל שנתפס בלתי מסופר או בלי כומתה במבצע "מלביש". מסגרת מאיימת מעין זו, אשר מבחינות רבות הכרחית בארגון הצבאי, דוחה חלק מן "הטובים", כאשר עומדת לרשותם ברירה אחרת.

ד. בעקבות הגידול המהיר של המסגרות קודמו לעבר עמדות מפתח חשובות מספר רב של אנשים בלתי מתאימים ובלתי בשלים מבחינת תחום יחסי-אנוש. תיקונו של גורם רחייה דומיננטי זה עשוי לשמש מנוף מרכזי למשיכה לשירות קבע.

הזדהות לעומת ניכור

המועמד המצוי לשירות קבע הינו החייל (כולל הקצין והנגד) העור מד לסיים את שירותו הסדיר או תקופת שירות ראשונית וקצרה בקבע. מאוכלוסייה זו אנו מבקשים לבנות את הבסיס הכמותי והאיכותי של צבא הקבע. המאפיין המשותף לאוכלוסייה זו הינו הגיל הצעיר יחסית (21-23), אשר משפיע על הנמנים עמה במישורים הבאים:

- א. רגישות לחיקוי והזדהות.
- ב. נטייה לקיצוניות ואי-פשרנות.
- ג. הימצאות על פרשת-דרכים מבחינת המשך מסלול חייהם. במצב זה יש משקל רב להשפעתם של המפקדים הבוגרים שבכפיפותם הם מצויים. אם אלה הינם דמויות הראויות לחיקוי והזדהות, לפי אמות-מידה ערכיות ואיכותיות, עשויה להיות לכך השפעה רבה מאוד על פקודיהם, מה שאין כן אם הללו מרוחקים

ברור כי בקצב זה יצברו רק יחידים ומעולים את מרב הנקודות. רוב הטובים שבחבורה יצברו כ-150-200 נקודות לשנה, כך שרק כעבור 5-7 שנים יוכלו להגיע למינימום של 1,000 הנקודות ההכרחיות לקבלת דרגת סא"ל ותפקיד מג"ד. מבחינת אורך פרקי הזמן של ההגעה לדרגות לא תגרור אמנם השיטה המוצעת לשינויים קיצוניים, אולם היא עשויה להביא בעקבותיה שינוי מהותי, אשר יתבטא בהכרה – כי קידום הינו פועל יוצא של בחינת מעשיו של המעמד לקידום, אשר הם (ולא גורם סתמי של זמן) יורו או יעכבו אותו במסלול קידומו.

כשם שצבירת נקודות מקדמת, כן צריכה אי צבירתן לעכב. לדוגמה: אם מישהו לא צבר תוך 8-12 שנים די נקודות לקבלת סא"ל, לא יקבל זה את דרגתו במסלול הרגיל, אלא יופנה למסלול אחר. כמורכב יש לקבוע, שאדם אשר לא צבר בתום שנה 50-80 נקודות, תיחשב לו שנה זו כ"נס נקודות" – גורם העשוי להמרץ להישגי מנימימלית, ולמנוע הלך רוח בסגנון: "או יקח לי עוד שנתיים-שלוש, ובלי להתאמץ אתקדם בסופו של דבר".

בהקשר זה יש לציין את המגמה לבטל או להקפיד את קיצורי הפז"ם למצטיינים. דומה כי צעד זה עלול לפגוע באלמנט המינימלי אשר שמר על קשר בין איכות האיש וביצועיו לבין קידומו. ייתכן שעם הזמן חלו אי-אלה עיוותים בתהליך קיצור הפז"ם, אשר בניגוד זכו בו אולי יותר מדי אנשים בלתי מתאימים; על מנת לתקן עיוותים אלה ניתן לנקוט בטכניקות שונות, אולם ביטול מוחלט של קיצור הפז"ם כמוהו כריקון האמבטיה עם התינוק.

אופן הפעלת התמריצים

קיימת אפשרות להפעלה שיטתית ומגוונת של תמריצים. בחישוב כלכלי פשוט מתברר לדוגמה, כי שתי שנות לימוד באוניברסיטה או במסגרת דומה מסתכמות בכמיליון לירות לאדם. תמריצים נוספים, כמו מענקים, הלוואות, משכנתאות וכיו"ב מסתכמים בעוד כ-300 אלף לירות.

מה יעשה אדם שאינו מעוניין ללמוד, אך זקוק נואשות ל-600 אלף לירות לרכישת דירה? בשיטה הקיימת אין לו מה לעשות! מה יעשה אדם שאינו מעוניין בהלוואות ובמשכנתא, אך רוצה נואשות ללמוד משהו המחייב 3-4 שנות לימוד? היכניס עצמו לוועדת חריגים, ואז – או שיהנה משני סוגי התמריצים (דבר בלתי צודק), או שלא יהנה מאף תמריץ (גם כן דבר בלתי צודק)?!

מדוע לא יוחלט, כי בתנאים מתאימים יעמדו לרשות איש קבע תמריצים בסך מיליון לירות, אשר יחולקו לו לפי צרכיו והעדפותיו, במסגרת מגבלות ותכנית-מסגרת שתיקבע מראש. נקודה חשובה נוספת בהקשר זה: מדוע יזכה בתמריצים רק אדם שחתם חתימה ארוכה? האם חשיבותו ותרומתו של אדם המשרת כבר שש שנים ויותר פחותה רק משום שחתם בכל פעם לשנה-שנתיים בלבד? מההיבט החינוכי הערכי חשוב דווקא שהתמריץ יינתן לאיש כהבעת הוקרה על שירותו ולא כ"תשלום" על חתימה! היבט חשוב נוסף בהקשר זה טמון באפקט הפסיכולוגי רב העצמה של "מבט קדימה", לעומת "מבט לאחור". בשיטת התמריצים הנהוגה כיום מקבל החותם את מרבית התמריצים (הגמול) עם החתימה, ואילו לאחריה מרגיש הוא את עצמו "לכוד", היכול להתנחם רק "במבט לאחור" בדברים שכבר קיבל וניצל. לעומת זאת, אם יינתנו התמריצים על בסיס צבירת נקודות-זכות, יופנה מבטו של החותם קדימה, כשהוא מסכם בינו לבין עצמו: "עוד שנה, עוד שנתיים ואזכה בתגמול...", תגמול אשר יינתן לו כתמורה להשקעה וכביטוי להערכה, ולא כדרך בעל-מלאכה המקבל את כל שכרו לפני שהחל כלל בעבודתו.

מבחינת תכנון כוח אדם מעדיף כמובן צה"ל חתימה ארוכה, ואותה ניתן יהיה לעודד באמצעות שיטת ניקוד אשר במסגרתה יקבל המתחייב לשירות מושך נקודות רבות יותר ואף תמריצים מוקדמים בהשוואה לזה שחתם בכל פעם לתקופת קצרות. לדוגמה: החותם לשש שנים יזכה לחלק נכבד מהתמריצים באופן מדי, ובתום כל שנה יזכה בעוד חלק מהנותר. כמורכב יתחיל, במקביל, לצבור נקודות מתום השנה השלישית, וכך ימצא עצמו

כאלה עשוי המפקד ליצור עם פקודיו קשר, אשר במהלכו תיעשה דמותו בעלת השפעה ונושא לחיקוי. נראה לי כי מג"ד, מח"ט, ומפקד אוגדה הם האנשים שעליהם מוטלת פעולה זו. כדמויות הזוכות להערכה, השפעה ואמינות קשה מצד אחד לסרב לבקשתם, וניתן מצד אחר לתת אמן בסיכומים הנערכים עמם ביחס לתכניות לעתיד.

סיכום

נוסף לשימוש מתוחכם יותר בתמריצים, הלוואות, שכלול שיטת הקידום וכיו"ב, מוטל אפוא עיקר המאמץ למשוך לשירות קבע על המפקדים ביחידותיהם. נושא הקשר וההודרות עם המפקד, כגורים ראשון במעלה להגברת תמימה, צריך, לדעתי, להיות מרכיב בעל משקל בהערכת מפקדים. אם יהא ברור למפקד כי נושא טיפוח עתודה לקבע נמצא בעדיפות גבוהה אצל הדרגים הממונים עליו, ייכנס נושא זה לעדיפות גם בקרב הדרגים הנמוכים יותר, הן כחיקוי המפקד והן מכוח הידיעה שזהו אחד הנושאים בהם מודדים ומעריכים אותם.

מאמץ אינטנסיבי ומתמיד של המפקדים בטיפוח מועמדים מתאימים לשירות קבע, עשוי לחולל מפנה משמעותי ביותר בתחום הנכונות לשירות קבע, ולהשפיע באורח חיובי ביותר על העלאת איכותו הכללית של צה"ל.

ומנוכרים לפקודיהם — גורם העלול למנוע הזדהות ולהוליד, לעומת זאת, נטייה להתרחקות.

בנושא זה שוגים להערכתי חלק מהמפקדים, המערכים בין דיסטאנס צבאי, שהוא ריחוק מבוקר המתחייב מהתפקיד ומסגנון המנהיגות, לבין ריחוק סתמי ומוחלט שהינו ניכור.

ניכור זה נוצר בין השאר, בהשראתם של פסיכולוגים, קב"נים ואנשי ת"ש, אשר בעקבות הנחיתם לטפל ביתר תשומת לב בטעוני הטיפוח למיניהם, הוונחו על ידי המפקדים כל אלה המתאמצים, הנאבקים והמצליחים להסתדר בכוחות עצמם, אשר עליהם (כבעלי אחריות) הוטלה עיקר המעמסה. דרך זו מוטעית, שכן גם את אלה יש לטפח, אמנם לא בדרך הפחתת עומס והורדת דרישות, אלא באמצעות תשומת לב, שיחות, התעניינות בקשייהם והבעת הערכה מתמדת להישגיהם ומאמציהם.

מפקד יכול לשמור דיסטאנס קפדנות, ויחד עם זאת להיות נערץ ולהקריין חום על פקודיו. הגעה למצב כזה כרוכה בהתנהגות מתאימה של המפקד. על המפקד לזמן אליו, מיוזמתו הוא, את פקודיו הטובים והמוכשרים, באופן מתמיד ובתירות גבוהה. הניסיון מלמד, כי ביחידות אשר מפקדיהן התמידו לשוחח עם פקודיהם מדי שלושה חודשים, נתגלתה נכונות רבה מאוד לשרת בקבע! אין הכוונה לראיון בעל נושא מוגדר, אלא לשיחה בין מפקד לפקודו, שיחה שבמרכזה עומד הפקוד, תפקודו, עתידו, קשייו, הצלחותיו, הכנייתו ותכניות מפקדו לגביו. באמצעות שיחות

בלאק הוק-

נגמ"ש מעופף
לצבא ארצות הברית

ניגשו שתי החברות: "סיקורסקי" ו"בואינג" לביצוע המכרז. בסוף שנת 1976 נבחר ה"בלאק הוק" כמנצח במכרז, ונקבע שער שנת 1986 ירכוש צבא ארה"ב 1,107 מסוקים מדגם זה. בכך יהפוך ה"בלאק-הוק" לעמוד השרדה של תובלת הסער האווירית של צבא זה.

ה"בלאק-הוק" נושא 11 חיילים, ועוד שלושה אנשי צוות. הוא חמוש בשני מקלעים, ומשייט במהירות 160 קשר (לעומת 110 של ה-UH-1). הוא ניחן ביכולת תמרון מעולה, בזריזות המאפשרת לו המראה ונחיתה בזוויות ובמעמסים, שער כה אי אפשר היה לבצען, במבנה חסון, בשריון, וביכולת לספוג פגיעות קשות, כולל כושר ספיגה לנזקי נחיתות-חירום. כך, לדוגמה שוריינו או הוכפלו כל המערכות החיוניות בו, ועל כן סביר שהוא עמיד בצורה טובה בהרבה מה-UH-1 בפני אש מהקרקע. במבחנו הוכח שהרוטור שלו מסוגל לעמוד בפני פגיעה ישירה מפגו תותח נ"מ 23 מ"מ. כן מסוגל המסוק לשאת מטען חימוץ בתליה במשקל של עד כ-3.6 טונות.

חשובה בכל אלה העובדה, שביצועיו של המסוק אינם נפגעים מתנאי מזג-אוויר קשים. דגם נוסף של מסוק זה — S-60L — מתחרה במכרז למסוק סטנדרטי לצי האמריקני. (Light Airborne Multi Purpose System - LAMPS).

נתונים:

- מהירות מרבית — 224 קשר (360 קמ"ש)
- מהירות שיוט — 160 קשר (כ-250 קמ"ש)
- שיעור נסיקה אנכית — 450 רגל/דקה
- משקל ריק — 7.5 טון. מלא — 10 טון
- משך שהייה באוויר — 2.3-3 שעות
- טווח פעולה — כ-450 קמ"ש

הבל-205 בצבא ארה"ב), שהיו עד כה עמוד השרדה של תובלת הסער בצבאות רבים, הפגינו בוויאטנאם ביצועים לא מספקים, במיוחד בכל הקשור לפעולה בתנאי אקלים קשים. כך, לדוגמה, בימים חמים לא הצליח מסוק מדגם זה לשאת ברמות ויאטנאם יותר מארבעה לוחמים חמושים — למרות שעקרונות, בתנאים נוחים, מגיע כושר נשיאתו לעשרה לוחמים חמושים. בעיה נוספת הייתה פגיעותו הרבה לאש מן הקרקע. על רקע זה — ועל רקע הצטיירותו של שדה הקרב העתידי כשרה קרב קשה, מסובך ומסוכן משהיה אי פעם, בו ידרשו כלי-טיס לעמוד במאמצים מכניים ניכרים, ושרירותם תותנה ביכולת התמרון שלהם —

בשלהי שנת 1978 הכניס צבא היבשה של ארה"ב לשירותו את ראשוני המסוקים לתובלת-סער מדגם סיקורסקי "בלאק הוק" (Sikorsky UH-60A Black Hawk). מסוק זה הוא הראשון שתוכנן מלכתחילה לתכלית עיקרית אחת: להיות כלי הרכב המעופף של כיתת החי"ר.

פיתוח המסוק החל בתחילת שנת 1972, כשצבא ארה"ב פרסם מכרז לבניית מסוק תובלה טקטי רב-תכליתי (Utility Tactical Transport Aircraft System — UTTAS). אופייניו של מסוק זה נקבעו הן על סמך ניסיון ויאטנאם, והן לנוכח התחזיות לכיווני ההתפתחות של שדה הקרב המודרני. המסוקים מדגם UH-1 ("ויא") — כינויו של

לתא"ל ע' שלום!

קראתי את מכתבך שהתפרסם ב"מערכות" תחת הכותרת "על גבול הצביעות, מכתב גלוי לקצין".

נושא ההתנדבות לשירות קבע אינו חדש בצצה"ל, את הבעיה פתרו מדי פעם בצורה של הטבות שונות, ולמיטב ידיעתי ללא בדיקה יסודית, וקביעת מדיניות כוללת לגבי כל הכרוך במסלול תפקידים ותנאי שירות למשרת בקבע. שכר ותנאי שירות הם חלק מצורך החיים, אלא שאינם צריכים להיות דומיננטיים כדי שהטובים ישארו, כפי שאתה ואני רוצים.

כדי שהטובים ישארו בצבא הקבע יש צורך גם בערכים שהשירות למענם הוא כבוד, ושבהתאם להם, חייבים לנהוג בראש ובראשונה, אנו ומפקדינו.

כשם שהילד מחקה את הוריו, כך פקודינו מתבוננים בנו, וקובעים לעצמם נורמות התנהגות. האמרה "לשמש דוגמה אישית" אינה מליצה, היא טומנת בחובה את מה שאנו שואפים ורוצים, שפקודינו יגלמו. ולכן מוטב נתבונן בעצמנו ונשמש דוגמה, ואז אלה שאנו רוצים בהישארותם, יבואו מבלי שיהיה צורך לשכנע אותם. טבעו של אדם להשתייך לחברה בה הוא רוצה, והמתאימה לחינוכו, ותפיסת עולמו.

לכן הולול ברו"ח ועדת אגרנט וביעקב חסדאי, כפי שבא לידי ביטוי במכתבך אינו במקומו, ולו רק משום דרך-ארץ, כל שכן כאשר אתה מטיף לאחרים נורמות של התנהגות וערכים.

את "הפלונטר הזה עם חסדאי" מוטל עליך להתיר ולא על פקודיך.

צה"ל שאף תמיד להיבנות על איכות ולא על כמות, ואם שנים מפקודיך לא חפצו להמשיך בשירות קבע למרות שיחתך עמם, הרי יש שתי אפשרויות: או שהם גרועים, ואינם מוצאים מקומם ביחידתך, ולכן טוב שעזבו, או שהם טובים, ואינם מוצאים מקומם ביחידתך, ובאותה סביבה.

ולכסוף כמי שפרש זה עתה מצה"ל, לאחר שירות של 27 שנים, איני סבור שמכתבך משכנע. והכותרת "על גבול הצביעות" עלולה להצביע לכיוון שונה מזה שאליה התכוונת.

בידידות
רס"ג יוסי צין

קטנים ופעוטים כגדולים וחשובים, ההופכים את הצבא ממקום עבודה סתם, למקום שבו משרתים את המדינה, נותנים בו את הכל מתוך הרגשת שייכות, גאווה וסיפוק.

אני מודיעך כי נימת הולול בה אתה כותב על דו"ח ועדת אגרנט ועל ספרו של חסדאי, מחשידה אותך בעיני ומשייכת אותך לאלה היודעים את הכל יותר טוב, אותם "בוסי" ששומעים ביקורת רק כשהיא מחניפה להם, ומתקשים לשמוע ביקורת כשרק נדמה להם שזו מעמידה בספק את סגולותיהם העל-אנושיות המופלאות. מקובלים עלי דבריך המצועצעים על גנרלים וחיילים, אך אוסיף שאלה: "מה שווים חיילים טובים שיש להם גנרלים עלובים?" (אם כי, לשיטתך, לא יתכן כלל השילוב "גנרל" ו"עלוב"...). ועוד שאלה, בסגנוןך: "איך עושים צבא עם איכות, עם גנרל ש"יורד" על אנשיו ואינו יורד לסוף דעתם?"

ממרומי האולימפוס הציוני שבו הושבת את עצמך, אתה מודיע כי אתה מכיר את כל ספורי הכיסוי, ובנימה יהירה ופוגענית אתה אף מציג את הרשימה ומציע למחוק את המיותר. בכאב ובכנות אני סבור כי, ביחידתך, הסיבה האמיתית ל"בריחה" היא — אתה!...

יש לי חדשות בשבילך — את מעגל הקסם לא נשבור אני וחברי, כשאתה "יורד" עלינו. עליך מסתכלים בדיוק כפי שמסתכלים עלינו (ועליך אף יותר). אם מיחידתך "בורחים", עליך לפשפש במעשיך ולברוק מדוע זה קורה אצלך. הצבא הוא אמנם גוף ענק והציונות האמיתית היא גדולה ואדירה, ובכל זאת, המוטיבציה לשרת מתחילה ביחידה ובמפקד, אותו מפקד שאינו נוקט לשון של "אתה" ו"אתם", אלא לשון של "אני" ו"אנחנו", המפקד שאינו נוקט לשון יוהרה ו"הולול ו"יורד" על אנשיו, אלא המפקד ה"יורד" על עצמו ו"מעלה" את אנשיו לערכים, לכבוד עצמי, לגאווה ויחידה, לתחושת שליחות, לציונות (ללא מרכאות). גם זמני אוכל. למעשה, דומה, כי אוכל גם זמנה של המדינה — סגנוןך לא יביא ליפסק זמן, ופירותיו יהיו דומים לפירות שהניבה הגדרת ה"יורדים" כ"נפולת של נמושות", שלא החזירה, כמובן, אף "יורד" אחד ארצה. אם, באמת ובתמים, אתה רוצה שקצינים זוטרים לא יברחו מן הצבא, אני מציע לך לפשפש במעשיך ולעשות הכל כדי שמיחיי דתך לא יברחו, ברוח הפתגם הסיני: "ינקה כל אחד ליד ביתו (ואולי) יהיה העולם נקי"...

מכתבך איננו מכתב של מפקד ומנהיג — זהו מכתב קנטרני המתכסה באצטלה של ציונות. על פי התרשמותי, מכתבך אינו משוחרר מרגשי אשמה. תרומתו לעידוד ההתנדבות לצבא הקבע, במקרה הטוב, הינה אפסית.

כבוד האפשרי,
רס"ג יוסף רוטמן

על צביעות ועל התנדבות

תגובות למכתבו של תא"ל ע' שהתפרסם ב"מערכות" מס' 269

מעבר לגבול השחצנות...
מכתב גלוי ל"גנרל"

התלבטתי באיזו דרך להגיב על מכתבו הגלוי של תא"ל ע', ולאחר לבטים החלטתי כי הדרך הנאותה תהיה להגיב על מכתבו בדרכו שלו וצמוד ככל האפשר לסגנונו... ו... יסלחו לי הקוראים...

גנרל נכבד, אין זו דרך מקובלת לפנות אל מפקד, אך אתה, במכתבך, נתת לי דוגמה של נוהג בלתי מקובל, ואני פשוט הולך בעקבותיך... שלא כמותך, מכתבי מופנה אליך אישית, ואישית בלבד. כי אני מסרב להניח כי יש עוד הרבה גנרלים כמוך.

נופפת בדגל אדום והרגזות, פשוטו כמשמעו. אתה שטוען כי אכפת לך מה קורה בצבא, מה עשית כדי שמיחידתך לא יברחו קצינים. שים יד על הלב וענה בכנות — מה עשית (חוץ מ"ירידה" על קצינים) כדי שהשירות ביחידתך יכלול את כל אותם מרכיבים,

מעבר לצביעות

מכתב גלוי למפקד היחידה

קרעו שמים, באשר הם מטים, אם שפתכם אין אתכם לבטא, מה לוחט המדבר בבשרו של אדם, מה נחר הדם בכל עורק!

א' צ' גרינברג – באלף הששי

לתא"ל ע' שלום,

איני מכיר אותך ולפיכך תישאר תשובתי אליך לא אישית כי אם קבוצית, אולם הגיע הזמן להניח כמה דברים על השולחן, ולנסות לדבר באותה שפה.

לא הייתי מנסה להגיב בכתב, אילו הייתי מקבל את מכתבך כמכתב של עוד קצין ש"אכפת לו" (ואיני מתייחס לכך בשלילה, אלא להיפך, אני באמת מאמין שמכתבך הגלוי הוא מכיוון שאכפת לך אישית).

אולם האמת היא שמה ש"הקפיץ" אותי היה פרסום מכתבך והפיכתו על ידי כך מפרטי לכללי, ומטעון אישי לטעון של המערכת כולה.

אם כך הוא הדבר הבה נפשיל שוב את השרוולים, ואם סגל הפיקוד בא לקרוע את מסכת הצביעות מעל פנינו, כי אז הגיע הזמן שתרד המסכה מעל פני שני הצדדים, לא לחינם אני פונה בגוף שלישי רבים ואומר: "סגל הפיקוד", למרות שאני עצמי קצין ולכאורה עלי להרגיש שייכות ולומר אנחנו. אין כאן אנחנו! אילו היה הדבר כך לא הייתה מתעוררת בכלל בעיה, לא היית צריך לשכנע את סגן מ' לחתום לשירות קבע, ואף אני לא הייתי משיב לך שכן הייתה שוררת בין כולנו הסכמה.

אלא שאני רוצה להגיד לך שדווקא ההסתמכות הזו על "עקרונות" היא המאפיינת את הבעיה. לצערי ונחתם אתם, המפקדים הבכירים, את העקרונות, הפסקתם לראות את הפרטים הקטנים בתשורה קתכם ל"מערכת". קשה לפרוט עקרונות לפרוטות. יתר על כן בהיותם כאלה אין להם שום בסיס לוגי וכשאתה מנסה להעבירם למישור הלוגי מטבע הדברים קשה על כן שיחך התשובה. אולם אתה אינך משתמש בטעונוים לוגיים כשאתה בא ומבקש מאנשים לחתום לשירות קבע. הבסיס הלוגי משמש אותך ל"הפרכת" טענותיו של הקצין הזוטר. יתר על כן, בדרך כלל הטענות, או בוא ונקרא לזה חוסר שביעות הרצון (וזה כנראה, הסיבה העיקרית לעזיבת הצבא) מורכבות מאלף אלפי פרטים קטנים ומצטב רים, אשר התמונה הכללית כולה נוטה

אלהים. ואילו אתה, כשאתה לוחץ את הקצין הזוטר אל הקיר ומבקש ממנו לרדת מה"עקרונות", לפרוט את טענותיו לפרטים, אתה מציגו כהונוני בעל רשימת קניות: זה לא בסדר, וזה דורש תיקון וכו' וכו'. כאשר באמת כל פרט הוא קטן כשלעצמו, אבל הטענה אינה נגד כל פרט, אלא נגד מכלול הפרטים. אפילו לא נגד הסכום המתמטי של הפרטים, אלא נגד המערכת המרשה פרטים כאלה.

אנו, הקצינים הזוטרים רואים בכל יום אתכם, המפקדים, נלחמים במערכת הזו על תפקידים, מינויים, דרגות וכו'. האם אתה מצפה שנקבל אח"כ את הנאומים הציוניים שלכם ברצינות?

כיצד יכול מפקד יחידה להשמיץ אנשים, שאינם ממשיכים בשירות קבע בגלל לימודים, כסף או כל סיבה אחרת, ולאחר מכן להשתחרר בעצמו מהצבא מכיוון שלא קודם בדרגה או בתפקיד.

עוד לא ראינו אף גנרל חוזר לצבא בתפקיד של סרן – מדוע?

אני מצטער לומר לך תא"ל ע' ולכל אותם תא"לים ואלופים החושבים למקרא מאמרך: "אכן דברים כדרבנות", אתם הבאתם את הצבא להיות המערכת שהיא כיום. אמת, על כל הטוב שבה, אולם, ובזאת חייבים אתם להודות, על כל הבעיות שלה.

אנחנו איננו עוקבים אלא אחר דרככם, הן לתפקידים, הן לקידום והן לקריירה, ולהיות תא"ל או אלוף פירושו לעשות קריירה.

שליחות פירושה להיות סרן תמיד!

אבל לא זה הדבר היחיד המטריד אותי במאמרך. הלולול המופגן בוועדת אגרנט ובספרו של חסדאי חייבים להראי הרבה יותר. אינני בא להגן על חסדאי, או להתווכח איתו, גם ועדת אגרנט אינה זקוקה לי כמליץ ישר או כקטיגור. מה שמקומם הוא אי קבלת ביקורת כלשהי, אי הסכמה לטענה ש"יכול להיות אחרת", שהמערכת אינה מושלמת.

האם תאמר, תא"ל ע' כי צה"ל מושלם? כי הליקויים שחשפה ועדת אגרנט או הטענות שמעלה חסדאי בספרו כולן אינן נכונות? אם זו דעתך, אזי אני תמים דעים עם אותם סגנים שעזבו.

אם נגיע לרונמא קיצונית, קיצונית באמת: מי לדעתך ניצח במלחמת יום הכיפורים? בניגוד לכל הסיפורים שתנסה לספר, הרי אם תביט במפה שלפני יום הכיפורים ובמפה שאחרי הסכמי ההפרדה, תראה שצה"ל התקפל אחורנית, קרי – צה"ל הפסיד. השמצה של ועדת אגרנט ושל חסדאי לא תביא ולא כלום, להיפך, אותה מערכת שתפקדה בצורה כושלת, תמשיך ותתפקד בצורה כזו בעתיד. תהליך ההתדרדרות שאתה כה חרד לו, לא יואט אלא יואץ. והרשה לי לומר לך, לא בגלל אלה שלא חותמים, אלא בגלל הדעות הללו שאותם השמעת בצורה כה מזלזלת. עזיבת הצבא היא בדרך כלל אקט של

מחאה, נגד הממסד הצבאי, נגד האטימות ונגד היותו ראי החברה הישראלית. יתר על כן, בדרך כלל זוהי מחאה נגדך כמפקד היחידה, אישית או כללית, כמייצג הפיקוד הבכיר.

אני מרגיש שאנחנו מדברים כאן בשתי שפות שונות, ואין בידי להציע פתרון קסמים להסרת מחסומי השפה הכפולה ומכשוליה. הייתי מציע פתיחות, קבלת דעות אחרות וכו' אבל זה אפריורי לא קיים והפעל הולך וגדל. לצערי הייתי מגיע כמעט לקיצוניות

עד כדי אמירת – "הטובים עוזבים".

אבל, וכאן בא בעצם האבל הגדול, כל הדין הזה לא פותר את הבעיה. הטיעון העיקרי לגבי חתימה הוא: אחרת העסק יתמוטט. אינך משאיר הכרעה חפשית בפני הקצין היושב מולך, הכרעה מסוג – תנו לי ואשנה את הדברים. מה שהנך משאיר לו זוהי האפשרות, להישאר, לא להיות מסוגל לשנות (ומי שניסה אי פעם לשנות דברים במערכת הצבאית יודע, כי לא ניתן לשנות) והסיבה: אחרת אי אפשר.

על קמצא ובר קמצא נפלה ירושלים, בעקבות שרפה הדדית של מחסני התבואות והאספקה שרר רעב בעיר, וכל מלחמת האחים הזו התנהלה בזמן המצור. אני משוכנע שלכל צד היו סיבות משלו, סיבות נעלות וחשובות שלדעתו, ולדעת ההיגיון שלו הצדיקו את המעשה. מהי התוצאה –

אנו יודעים.

הכדור הוא אפוא בידך, תורך לבצע את המסע הבא. האם אתה ממשיך באותו טיעון הגיוני לכאורה (שאותו אתה פוסל אצל הקצינים הזוטרים, אבל הם בכל זאת השתמשו בו והשתחררו), ואז מביא להתנג שותם של שני טיעונים "פסאורו הגיוניים" ולהרס, או שאתה מוותר. ואינני בא כאן לפרט מה, היכן וכיצד. ויתור פה פירושו נייעור רציני של כל המערכת, לא נייעור בכדי שלוועדה הבאה יהיה מה לכתוב, ולא שינוי מילולי הטוב לפוליטיקאים ויושבי בית, כאשר כל איש שענינו בראשו רואה כי לא הייתה בנייה מחודשת אלא רק טיוח זול.

לצערי כותרת מאמרך "על גבול הצביעות" נכונה ומדויקת, אולם עליך לסלוח לי על ההשמצה, אנחנו אולי יושבים על גבול הצביעות, אולם אתם עברתם אותו מכבר. אותה "צביעות שבעקרונות" שלנו, אשר לטענת מפקדים וועקת השמימה הריה כאין וכאפס לעומת אותה צביעות, שאינה נובעת מעקרונות אלא מציניות מוחלטת. אתה חייב להיות חסר חוט שדרה לחלוטין, חסר אישיות וחסר יומה ורצון להתמודד, אם אתה מקבל אותן הסיסמאות ונשאר.

אם יורשה לי להעיר הערה לגבי סגנון המכתב האישי, הרי שהייתי אומר שאינו מבטא אלא קצה ממה שיש לנו לומר למפקדינו המנסים לשכנע אותנו להאריך את שירותנו...

רס"ג שי

לתא"ל ע'

קראתי את מכתבך שהתפרסם ב"מערכות" 269, יוני, 1979. נדהמתי למצוא בו סגנון זול כל כך, וצורה מכוערת כמעט של ניסיון לשכנע למטרה חיובית כל כך.

כקצינה בקבע, אני מאמינה שתוכן המכתב אמנם מצדיק ומשכנע חתימה נוספת, אך סגנון כזה, מוביל לנקיטת עמדת "דווקא", שלא לחתום. במכתב ישנו טון של עשיית חשבון בינך וביני אותם טייסים שזמן שחרורם קרב.

כאחות לאחד הטייסים שתחת פיקודך, וזמן שיחוררו קרב גם כן, אני יודעת כמה מאמץ וכוח מושקעים עלייכם בשירותם בטייסת. איזו חשיבות תופסת הטייסת בחייהם. האם לאחר כל השנים בהן השקיעו כל-יכך הרבה, התורה לה הם זוכים מהמפקד היא "ידידות על תנאי"? בתנאי שיחתמו כמובן. האם אי אפשר לכבד רצונו של אדם לצאת לחיים האזרחיים? ואולי רק לשנה שנתיים, ואז לחזור לטייסת ולתרום אפילו יותר מכיוון שאז, לאחר שיטעמו גם את טעם החיים האזרחיים וגם את טעם השירות הצבאי יהיו בטוחים הם יותר בבחירתם. ככלות הכל לא הייתה להם עריין הזדמנות להיות אזרחים. אם התודה והזיכרון מהצבא יהיו איומים, עשיית חשבון ילדותית, וחוסר רצון ללכת לקראתם ולהבינם, ספק אם יחזרו אי פעם לשירות, למרות שדבריך אמנם מצדיקים זאת מאוד.

בברכה

סג"מ יהודית

בעד "אי-צדק"

בינוניות; "אתם" קרייריסטים; "אתם"... וכו'...

לצערי, אני מוכן להסכים (ולא רק לצורך ההיון) עם כל ההאשמות הללו, ואף ליותר מהן. עם כל העוול והעיוות שישנו בהכללה, אני מודה שלא מעטים מאיתנו בסגל הפיקוד הותיק בצבא הקבע נגועים בכגון דא. יתר על כן, בכדי שלא אמצא מכה על חטא על חזותיהם של אחרים אודה, כי אם אפשפש נגוע בחלק מאותם נגעים.

אך מה המסקנה?

מה שאתה וחבריך מציעים לאומר לכם "טול קיסם מבין שיניך" הוא "טול קורה מבין עיניך". בסדר, מקובל עלי כי על כל אחד מאיתנו הוותיקים לנער עצמו, לפשפש במעשיו, וליטול קורה מבין עיניו. אך האם "אתם", הטובים והצעירים, יכולים להרשות לעצמכם להמתין עד שכל צמרת הפיקוד תצרוף עצמה ותתמרק מכל חטאיה? עד אז תמתינו כחוץ? האם בינתיים נתלה על-צה"ל שלט "סגור לרגל שיפוצים"?

מצטער, אך התגובות הנזעמות הנשמעות שוב ושוב אינן ממין השאלה. חטאיו ונגעיו של תא"ל ע' ובני דורו (כן, אני ביניהם...) שווים בהחלט דיון ובדיקה ותיקון. אך הישארותך בקבע לא נדרשה במקום זאת, אלא בנוסף. בין השאר בכדי שלא תהיינה עוד עילות לוועדות אגרנט ולספרי חסדאי בעתיד.

בידידות אמת,

אל"מ ר'

של אי-צדק בדרישתנו מקצינים מקצועיים מסוימים להמשיך ולשרת בצה"ל. כולם מסוימים את שירות החובה ובכך לכאורה, שילמו את "מס המצפון" הלאומי. אולם יש גם אלה שמהם נדרשת תקופת שירות ארוכה יותר. והמדובר דווקא באלה שאינם שלמים עד הסוף עם הצבא כמסגרת לשירות ארוך אלא שואפים להצליח בחיים האזרחיים. ישנם תפקידים צבאיים שיכולים להתבצע רק על-ידי אנשים בעלי הכשרה מוקדמת ואשר ניסיונם המקצועי הוא המהווה את האיכות, שאנו כה מרבים לדבר עליה. זו אינה רק בעיה של יחס תקן-מצבה, שכן פרישתו של סגן מנוסה לאחר שלוש שנות ניסיון אינה ניתנת לפיצוי מיידי עם הצבתו של סג"מ בוגר קורס קצינים.

נראה לנו כי כשהמדובר בקצינים, שרכשו מקצועות צבאיים הדורשים התמחות אנו רשאים לדרוש לפחות שלוש שנים של "קרבן", לדחות הגשמת תכניות אישיות ולהשתתף באופן ישיר במאמץ הביטחוני של המדינה. אינני חש שלא בנוח כתוצאה מדרישה זו: מישוהו צריך להדגיש את הצורך הלאומי, וה"מישהו" הזה איננו כה ערטילאי. המפקדים בצבא הם המייצגים את הצורך הלאומי.

מכל הטיעונים הרמגווגיים התאורטיים של אלה שבעצם מסכימים איתנו, אך חושבים מטעמים אנוכיים שמישהו אחר צריך לעשות זאת, התשובה המוחצת לטעמי היא זו שניתנה בכותרת המאמר, שאני תומך בו: נמאס לנו ממטיפי הצדק, על גבול הצביעות ואנו בעד המשנשים מתנים לעזרת העם.

אל"מ אלף

על צביעות ועל התנדבות (מכתב גלוי לקצין צעיר אלמוני)

מכתבו של תא"ל ע' עורר תגובות נזעמות בקרב קצינים צעירים רבים ביחידתי.

הקו העובר כחוט השני ברוב התגובות הוא, "אתם אשמים" ("אתם" בהקשר זה — חבורת הקצינים הבכירים). "אתם" לוקים במתן רוגמה אישית; "אתם" לוקים באי-טימות לרחשי לבנו ("אנחנו" — הקצינים הצעירים); "אתם" אטומים לביקורת; "אתם" ציניים; "אתם" מעודדים ומנציחים

מאמרו של תא"ל ע' ב"מערכות" 269 עורר תגובות רבות ביחידתנו.

אנו, חלק מהמפקדים הבכירים, איתרנו במאמר זה הד חיצוני לקולותינו הקוראים (במדבר?), ועל כן מצאנו לנכון להפיצו לכל הקצינים ביחידתנו. התגובות של הקצינים הזוטרים היו פחות או יותר דומות לזו של סגן מ', אותו ניסה תא"ל ע' לשכנע ב"צדקת הדרך". הסיבות שהושמעו באוזניו של תא"ל ע' נגד המשך השירות בצבא קבע, או כפי שהוא מכנה אותם "סיפורי הכיסוי" מוכרים, והם מושמעים שוב ושוב לא רק על ידי טייסים העומדים להשתחרר מן הצבא. אולם ישנו מרכיב חשוב אחר, אותו אנו מנסים להדגיש בפני קצינים צעירים במקצועות קריטיים, והוא המהווה תשובה גם לביקורת המושמעת כנגד מכתבו של תא"ל ע': אלמנט "חוסר הצדק", אכן יש מידה רבה

מהתוכן:

- ב. בילנסון
- הוכחות על הדרה הארץ-יש
- א. ז. רבינוביץ
- ה. פרומקין
- הוקף התור בעבודות קבועות

מזמור הוויזות:
 בארץ: לשנה 2400 לארי לחצי שנה 1200
 לרבע שנה 600 לחודש 200
 בחוץ-לארץ: לשנה 13 זולות לחצי שנה 7
 לרבע שנה 4 זולות
 מחיר הגליון - 10 מיל
שכר המודעות:
 150 מיל האינטש בטור אחד בעמוד האחרון.
 עמוד של טכסט מכיל 10 טורי מודעות.
 למודעות גדולות או קבועות
 תנהה מיוחדת לפי ההסכם.
 המער' והמני' אינן אחראיות לתוכן המודעות.
 כתבתיך שלא הותנה עליהם מראש לא יוחרו

גרסה משדר הרואר המרכזי בירושלים
המסע: דבר תל-אביב
 דרך תל-אביב, מלפח 475, ת. ד. 119.
 סניף ירושלים: ר' אל בן-יהודה, מלפח 520
 סניף חיפה: בית מועצת הפרעלים, מלפח 349
אבאר جريدة يومية لعالم فلسطين
DAVAR
Palestine Labour Daily
 Tel Aviv P. O. B. 199, Palestine
 DAVAR, TELAVIV
 לסלגרות:
 המיל: חברת העובדים בע"מ.
 העורך: ב. כצנלסון.

1288 סו חל-אביב יום ראשון י"ב אב תרפ"ט 18 באוגוסט 1929

דבר היום

מ.ד. / הנבלה ביום
 נשא את פרויו שלשום — ענין
 ואתמול בקצו העיר ירושלים.
 בניגוית של הפקידות הממשלתית
 הישור והציונות וכפני השלמים
 מור ולהקן שרהבת הכותל לא
 היהודים להתפלל בה לא תפסו
 לא ינוצל לרעה — כולן נתמ
 אחרי תפלה ואספה כמסגד, כ
 מנהל על ידי אכמוריסטת מ
 ערכים אל רחבת הכותל, הכה
 הלל קודש. מתוך כונה בירודה
 ולעשית לשטונה את היקר בעיני עם
 אש כמקום ותפלה, היעלו ספרו ת
 הזכו וגורשו והורשו ממקום תפלתם
 לתט כאמצע היום, לעיני השיטור.
 כי התפרצות זאת פתחונת, ולא
 מניגוד לכל סטוטוס קמו, ולכל הכסחה
 אורחו הרשתה — אי לא אסרה —
 מקום קדושת עם אחד למקום הפגנה
 לפריצי עם שני. וגם לכשתהן לא דאג
 ובזמן לא הניגוה.

עושי הנבלה ביום השישי על
 רחיים לזוגלות ולתמור למשיחית הן
 נפלות דרשו נאסגד לפני רבים,
 לדבריהם. לא יתכן שהשם ילא לא
 את שמותיהם ואת מקומות מושב
 ושיער אליו פנו מארץ התתפ

המאורעות בירושלים

ביום שבת בבוקר

בשבת בבוקר נהר קהל יהודי גדול אל הכותל.
 מספר המבקרים והמתפללים עלה פי כמה מהרגיל בכל
 שבת. על הסדר שמרו מלבד משמרות המשטרה גם
 קציני השלטון המהווי בצמון ה"ה בינה וברנטן, השוהים
 בעיר בקשר עם עניני הכותל המערבי מלפני השעה כאב.
 הפתח החדש היה פתוח לעוברים ושבים בשעות
 הבוקר וקהל ערבי רב נהר דרך הירחבת. במקום ההכר
 טחה על מניעת מעבר המושלמים דרך הפתח החדש
 בשעת תפלת היהודים הנחילה המשטרה פדר חדש:
 היא צופפה את הכותלים אל הכותל, וביניהם מן
 הרחבה הצרה למרו שטה כרוחב של מטר ויותר, לשם
 מעבר הוגני הערבים עם הפקידות בירושל. משימה זה
 עורר את רוגז היהודים הנאספים והיתנו סכנה על הור
 פדעות. לכסוה בא מ"מ המושל ה' סטט למקום וצויה
 לסגור את הפתח החדש ולאסור לזרום את המעבר
 דרך הרחבה.
 הנסיונות מצוי העושים להתפרץ בכוח לתוך
 הרחבה נשנו עוד. כ"ב בבוקר התאספו על יד הפתח
 החדש כ-500 ערבים שדעו להתפרץ אל הכותל. 16
 שוטרים ו-8 קצינים מנעום מלעשות זאת.
 אה"כ הופיעו, דומה כפעם הראשונה מומן המאר
 דעות ע"ו הכותל, השוטרים הכויטטים מוויניט ברוכים,
 המוגרבים המשיכו בינתים לרכז סביבם בתוך
 המסגד קבוצות חדשות והסיוו להתפרצות אל הכותל
 שלהם מסגרים כל מיני כדורות ונוטאות. אנוכי כפר
 משלוח, כ-200 איש, התחילו להתפרץ משער המוגרבים
 והתחילו להיכנס אל הכותל.

ימו ששי ושבת היו ימי מתיחות כלתי רנילה לתר
 שבי ירושלים. ותוצאותיהם עשרה פצועים, בהם אחד
 אנוש.

מאורעות יום ששי

הדבר החל ביום ששי באחת אה"צ בהתפרצות
 1500 — 1000 ערבים מהמחפלים כמסגד לרחבת
 הכותל. הממשלה ידעה על ההפגנה הזאת שעות אחדות
 קודם ולא אסרה. יתר על כן, ידוע לנו, כי כשעה וחצי
 לפני המעשה עסקו בשלטון המהווי בסדור הכניות דר
 כה של ההפגנה. כמו כן הודיע השלטון המהווי לשמש
 הכותל שעות אחרות לפני ההפגנה שיהחיק משם את
 העניים היושבים שם בקבוצות למען לא יאונה להם
 רע. התרת הפגנה ערבית לא במקום תפלת וקודש הם,
 כי אם במקום תפלתם וקדשם של בני אומה אחרת
 היא הפרה נלויה של הבטחות הממשלה לשמך על חופש
 התפלה של היהודים על יד הכותל.
 אולם הממשלה עוד הנדילה: היא לא דאגה לאמ
 צעי שמירה מספיקים. כשהתפרץ המון הערבים ברא
 שותו של השיך הטיב לתוך רחבת הכותל, רובו בדרך
 הרנילה והלק דרך הפתח החדש שנכנה כעת, היו ע"י
 הכותל, מלבד כ-15 מחפלים יהודים, רק כ-4 — 5
 שוטרים. המשטרה שידעת להביא לתהלוכת הנוער
 "הלאומי" משמר שהתקרב במספרו למספר המפגנים
 לא ידעה להבין כאן כמעט שום משימה המתפרצים
 תפשים לפני שיעשו כפורעים שפלים. רבים
 עינו קבוצות ננד

מ.ד.
 תו
 נחלש את סוביותיה
 (כפא)
 על דבר הפרעות
 העתק הוורטו
 (כפא)
 הודיע סרועקי
 על מוח.
 (כפא)
 ריח ושלשה תותחי שדה
 אנגלי משני צדדים והוא
 (כפא)

ב-23 באוגוסט 1929 החל המון ערבי משולהב ומוטת
 בהתפרעויות אלימות בירושלים. עוד באותו יום פרץ
 האספסוף מתוך העיר העתיקה אל העיר החדשה
 וערך התקפות בשכונות הקיצוניות של ירושלים.
 התפרעויות אלה שהיו שיאן של התפרעויות והפגנות
 שנמשכו במהלך החודש כולו, סימנו את תחילת
 מאורעות 1929 (תרפ"ט) שנמשכו עד 1 בספטמבר
 ופגעו קשות בנקודות יישוב רבות בארץ. כיצד עמדה
 ה"הגנה" במאורעות אלה כאשר הנשק שעמד
 לרשותה ולרשות היישוב היהודי בארץ כולו היה דל
 ומעט, ומה היו השלכותיהם של המאורעות על מצבה
 המדיני והביטחוני של ארץ ישראל בכלל ועל ארגון
 ה"הגנה" בפרט.

מאורעות 1929

השלכות מדיניות וביטחוניות

אלוף (מיל') יוסף אבירד

ארגון ה"הגנה" בפרוץ המאורעות

מאורעות 1929, מצאו את ארגון ה"הגנה" במצב של חולשה רבה. אמנם במשך השנה מאז התקרית ליד הכותל המערבי ביום הכיפורים תרפ"ט (ספטמבר 1928), היו סימנים ברורים לכך שמתנהלת הסתה על רקע דתי, אולם דבר לא נעשה לחיזוקו של ארגון ה"הגנה" ולהיערכותו לקראת אפשרות של התקפות רציניות. למעשה לא היה לארגון ה"הגנה" באותה עת מוסד מרכזי, מפקדה או מרכז. כמרכז ה"הגנה" שימש באותם ימים יוסף הכט. הוא קבע את פעילותו בעצמו, ואיש לא דרש ממנו דו"ח על פעולותיו, ולא העמיד לרשותו לא מנגנון ולא משאבים כספיים. כל סניפי ארגון ה"הגנה" הגדולים יחסית (שמנו 300 חברים כל אחד) עמדו תחת פיקודו הישיר או היו קשורים אליו בקשר מסוים ללא פיקוד ביניים. הנשק היה דל, התחמושת מעטה, והכשרתם של החברים לא הייתה מספקת כדי שיוכלו למלא את המשימות שעמדו בפניהם. הבעיות העיקריות היו העדר הכנה לתנועה וללחימה בשטח פתוח, ומודיעין לקוי, אך לעומתם היו קיימים סדרי גיוס טובים, רוח התנדבות, מסירות ונכונות הקרבה.

מן הראוי להדגיש כי לפחות בתקופה שקדמה למאורעות 1929, לא שררה בקרב מנהיגי הציונות והיישוב, ובקרב היישוב בכללו, ההכרה כי במקרה של התקפות, מוטלת האחריות להבטחת שלומם של היישוב על ה"הגנה" ללא עזרת כוחות הממשלה, ונראה כי אף לא התעמקו בדבר במידה מספקת. ז'בוטינסקי ביטל לחלוטין את הצורך בקיומו של ארגון בלתי ליגאלי ואת אפשרות קיומו. ויצמן תמך בארגון ה"הגנה" למרות שכל מדיניותו הייתה בנויה על שיתוף פעולה עם בריטניה הגדולה, אחרים ביניהם אליהו גולומב ודב הוז ראו בו הכרח. אולם מכאן ועד להפיכת ארגון ה"הגנה" לכוח המסוגל לעמוד לבדו בפרץ הייתה הדרך ארוכה. זאת ועוד, מאחר שהשלטון המנדטורי בארץ היה קיים על בסיס המנדט והצהרת בלפור, ראו אותו היהודים כחייב לעודד את הקמת הבית הלאומי היהודי וכחייב להבטיח את שלום תושבי הארץ מפני מתנפלים. אלה מהמנהיגים הציוניים ומראשי היישוב שתמכו בקיום ה"הגנה" ראו בה ארגון מיליציוני. רבים אף העדיפו לראותו כארגון מקומי בלבד ללא זיקה למרכז ארצי, שתפקידו לשמור על היישובים בפני התקפות עד אשר יגיעו כוחות המשטרה או הצבא הבריטיים ויהדפו את התוקפים.

ערב פרוץ המאורעות נעדרו מהארץ המנהיגים היהודיים, בכללם גם האחראים כביכול לענייני הביטחון, בשל השתתפותם בכינוס הקונגרס הציוני ה"ט"ז בבזל ובשל סיבות אחרות. במקרה באותה עת נעדרו מהארץ גם מפקד ה"הגנה" בירושלים ושני עוזריו הראשיים.

עיקרי האירועים

הסתם ההמונים הערביים על ידי אנשי המועצה המוסלמית העליונה, שהחלה במוצאי יום כיפור תרפ"ט (ספטמבר 1928) הלכה וגברה בשבועות האחרונים לפני פרוץ המאורעות, והחלטת הקונגרס הציוני שזה עתה ננעל, (11 אוגוסט 1929) בדבר זכות היהודים "שלא ניתנת לשינויים" לקיים את מצוות דתם על יד הכותל המערבי סייעה למסיתים אלה, שטענו כי היהודים זוממים לכבוש את מסגד אל אקצה שהכותל המערבי מהווה חלק ממנו והוא קדוש לאסלאם.

בשבוע האחרון לפני פרוץ המאורעות ניצלו המסיתים הפגנה של כ-300 בני נוער יהודיים שעברו ב"ט באב את העיר העתיקה דרך שער שכס אל רחבת הכותל, הניפו את דגל הלאום ונשאו נאום. העובדה כי ניתנה רשות מהממשלה לקיים את ההפגנה לא מנעה מהמסיתים לקיים למחרת הפגנה בהשתתפותם של כ-2000 ערבים שעברו ברחבת הכותל, קראו קריאות קרב, שרפו סידורי תפילה ואת הפתקאות שהיו תקועות בין אבני הכותל, ופצעו צעיר יהודי שמת אח"כ מפצעיו. פגיעתו של הצעיר היהודי הולווייתו הגבירו את המתח בקרב הערבים ובקרב היהודים כאחת. ערב פרוץ המאורעות נמנעו פועלים ערביים

מלהופיע במקומות עבודתם בשכונות היהודיות ואלה שגרו בשכונות אלה יצאו מהן ברוב המקרים. בכפרים סביב ירושלים נערכו אספות בהן נקראו הכפריים לעלות להגנת המסגד. ברגע האחרון, ממש לפני פרוץ המאורעות, קיים ממלא מקום הנציב העליון פגישה בין יצחק בן צבי, חבר נשיאות הוועד הלאומי, שזה עתה חזר ארצה, לבין מנהיגים ערביים בניסיון להרגיע את הרוחות, אולם הפגישה לא הביאה לתוצאה כלשהי. באותה עת נעדרו מהארץ הנציב העליון סר ג'ון צ'נסלור והמפקח הכללי של המשטרה. בראש השלטון עמד באותה עת המזכיר הראשי לוק, שלא פעל להרגעת הרוחות ולא ביקש תגבורת לכוחות הצבא המעטים מאוד שהיו אז בארץ. בממשלה הבריטית לא העריכו, כנראה, כי ההסתה והמתחיות יכולות להתפתח לממדים שהתפתחו, וב"הגנה" העריכו כי עיקר ההתקפות צפויות בירושלים ובעיקר בעיר העתיקה. אין כוונת הדברים להרחיב כתיאור מהלך המאורעות ועל כך יובאו להלן רק מספר דוגמאות. יוחנן רטנר הביא בעדותו (בארכיון ה"הגנה") שתי דוגמאות בהן אמר: "בירושלים ארגון ה"הגנה" עמד כמבחן ובצורה יפה, באותו המקום שהתאים לפי ההשקפות הכלליות להתקפה בזמן ההוא, בסמטאות העיר העתיקה, בכניסה לרובע היהודי, ועל הסמטאות האלה הגנה קבוצה המוכנה לתפקיד הזה בצורה משיבצה רצון". אולם בהמשך עדותו ציין רטנר כי אף בעיר ירושלים לא היה מטה שקבע את כל הפעילות וכי בידי מפקד העיר לא היו קבוצות יציבות מאורגנות כיחידות קרב, והיה צורך להרכיבן באופן מקרי. "ספק", אומר רטנר "אם הארגון היה ניצל ממצב קשה, ממפלה גדולה, לולא הייתה פעולה כמעט מקרית, ספונטנית, של בחורי ה"הגנה" אחדים אשר זרקו ברגע הנכון פצצות אחדות לפני ההמון שעמד להתפרץ לשכונת מאה שערים". כשהיה צורך להגן על שכונות קיצוניות של ירושלים היה המצב קשה עוד יותר ודרש את פינוי הזמני של ארבע שכונות. בדוגמה השנייה הנוגעת לאירועים במוצא, מותח רטנר ביקורת מוחצת. הוא מתאר כיצד לא נשמעו תושבי מוצא להוראות אנשי התגבורת שהגיעו מירושלים משום שלא הכירו אותם וכיצד נאלצו אנשי תגבורת נוספת, שלא הכירו את מפקדם להגיע למוצא במכונית בכביש הראשי בו ניתקלו בשני מחסומים ובאש, מאחר שבדרך אחרת לא היו מסוגלים להגיע לשם. רטנר מדגיש כי האנשים לא ידעו כלל לנוע בשדה אפילו מרחק לא גדול. מקרים דומים היו גם בחיפה בה עמדה בדרך כלל ה"הגנה" יפה. מתל אביב נעדר מפקד העיר, אברהם איכר, שנשלח לירושלים, והחליפו ש' ד' יפה, שפרש כמה שנים קודם לכן מתפקידו כמדריך ב"הגנה". היה קושי להשתלט על כל החזיתות. רטנר מסכם ואומר כי ההכנה לא הייתה מספקת ולא הלמה את המצב שאפשר היה לחזותו מראש.

המושבות הגדולות לא הותקפו. סבלו בעיקר יישובים קטנים ומבודדים. בסך הכל נעזבו או פונו זמנית שבעה יישובים לא חדשים (הר טוב, כפר אוריה, באר-טוביה, עין זיתים, יסוד המעלה וחולדה, שפונתה אחרי התגוננות למופת מול כוח תוקף גדול, שסבל עשרות אבדות) ושלושה יישובים חדשים (נתניה, גן חיים ומשמר העמק). כל אלה נשדדו ונהרסו. בערים המעורבות נעזבו שכונות יהודיות והיו בתים שנשדדו, נבזזו ואפילו הוצתו. איים קטנים ברבעים הערביים בעיר העתיקה בירושלים ובפנו, פונו.

בחברון נערך פוגרום, שהתאפשר כתוצאה מסירובם של ראשי היישוב היהודי במקום לקבל את אנשי ה"הגנה" מירושלים. הרובע היהודי נשדד ונהרס, כ-70 איש נטבחו ורבים נפצעו. בצפת נהרגו 18 איש והשכונה היהודית נהרסה. דברים אלה נבעו מחזר גיסא מן ההיסוסים מצד ראשי הציבור להכין עמדות ולהתכונן, — ומאידך גיסא היה כאן מחלל של ארגון ה"הגנה" שלא שלח בזמן תגבורת למרות שחלפו שישה ימים מפרוץ המאורעות. בסך הכל נהרגו במאורעות תרפ"ט 133 יהודים ונפצעו 339, רובם לא בקרבות. מבין התוקפים הערביים נהרגו 87 איש. אלפי פליטים מהיישובים ומהרבעים שפוננו, רוכזו בבניינים ציבוריים ועליהם נוספו נשים וילדים מיישובים נוספים.

הנבטים הקטנים של יישוב יהודי בערים הערביות: שכם, טול כרם, בית שאן, עזה וג'נין, קמלו ועברו מהעולם. החלה ההפרדה בין שתי האוכלוסיות בערים המעורבות, ומפת היישוב היהודי בהן השתנתה.

תגובת ארגון ה"הגנה"

ארגון ה"הגנה", שלא אזר כוח ולא היה מוכן בראשית המאורעות למנוע את המכות הקשות שהונחתו על היישובים הקטנים והמבודדים, החל להתאושש במהלך המאורעות, הראה כושר אלתור ושיגר תגבורות לאזורים החלשים, בעיקר מתוך הערים הגדולות. על כך אמר י' רטנר בעדותו: "אני חושב לאחת התופעות הקיצוניות ביותר בחיי הארגון, שהוא במובן זה עמד על הגובה, שאנשים שעמדו בהנהגת הארגון וגם מפקדים בעלי דרגות יותר נמוכות, הראו בשעת הצורך את הכוח המארגן, את הכשרונות לאימפרוביזציה, ולהתמצאות בתנאים קשים. ימים אחדים אחרי שהייתי בירושלים, בה ראיתי את המצב שתארתי לפני כן, יכולתי למצוא במחנים בגליל העליון, קבוצה ממקוה ישראל. במקומות אחרים בצפון הארץ ראיתי קבוצות שהובאו מיישובים שהיו כבר במצב בטוח יותר מסיבכות תל אביב. בעמק הירדן פעלו יחידות מההגנה העירונית של חיפה. כל אלה הסתגלו יפה לתנאים החדשים". בסך הכל נשלחו לצפון, שהיה בסכנה, כ-300 איש. בלטו ביניהם הוותיקים שהכירו כלי נשק והבינו יותר בדרכי לחימה. הללו ארגנו קבוצות נודדות והגנה מקומית אקטיבית. מן הראוי לציין כי בכמה מקומות, ובתוכם בירושלים ובתל אביב, אורגנו מיד עם פרוץ המאורעות, קבוצות מעופפות וניידות מצוידות ברכב, שההישור עזרה לשכונות המותקפות וסייעו בהרבה לעמידתן נגד ההתנפלויות. הללו לא הצטרפו להגנה הסטטית בנקודות המותקפות, אלא פעלו ככוח נייד בעברן לנקודות תורפה אחרות.

שלטונות המנדט לא מילאו את חובתם האלמנטרית. בתחילה נתנו למצב להתדרדר ולא נקטו אמצעים לחיזוק הכוח, למרות האזהרות ולמרות שעמדו לרשותם רק 77 חיילים עם תשע מכוניות משוריניות ועוד 140 שוטרים בריטיים. רק לאחר שהמאורעות לבשו היקף חסר תקדים גויסו וחומשו כ-170 מתנדבים בריטיים ביניהם 28 סטודנטים לתיאולוגיה ששהו בארץ. ברור היה מניסיון העבר, כי אין לסמוך על השוטרים הערביים. במוצאי היום השני למאורעות וביום השלישי הגיעו ממצרים 650 חיילים בריטיים, וביום התמישי למאורעות הגיעו לחיפה חמש אניות מלחמה, שלושה גדודי חיל רגלים ומכוניות משוריניות. התגבורת הראשונה, זו של היום השני למאורעות, כללה שתי מחלקות חיל-רגלים והיא הוחשה ממצרים במטוסים. היה זה לדעת א' גלילי, מקרה ראשון בהיסטוריה הצבאית בו השתמשו במטוסים להעברת יחידות קרביות לאזור פעולה.

אין לבטל בשום פנים את חלקם של הכוחות הבריטיים בהפסקת ההתקפות. ותצוין עזרת האוקספורדים בדרום ירושלים והשתלטות 400 מלחים על העיר חיפה. השפעה לא פחותה על הערבים הייתה אולי לעצם הופעתם של כוחות צבא וצי מוגברים. אולם יחד עם זאת, אין ספק כי את הצלת חייהם ורכושם של יהודי יישובים רבים ושכונות קיצוניות ואף האוכלוסייה של מאה שערים והרובע היהודי בעיר העתיקה, יש לזקוף לזכותה של ה"הגנה" למרות חולשתה והכנתה הבתלי מספקת. יתר על כן: חשוב להדגיש את העובדה כי בכל מקום שנתקלו המתקיפים בכוח כלשהו של ה"הגנה", הם נסוגו.

השלכות מדיניות

כלכל מאורעות הדמים בארץ, היו גם למאורעות תרפ"ט השלכות מדיניות, שהיו אף קשות מההשלכות הביטחוניות. כותב ההיסטוריון מרטיין גילברט: "אחר מאורעות תרפ"ט החלה להתערער בבריטניה האהדה לפלסטינה יהודית. יותר ויותר החלו עתה לראות בציונות כוח שלילי ומפריע (כפי שתמיד טענו מתנגדי הציונות) ופחות ופחות ראו

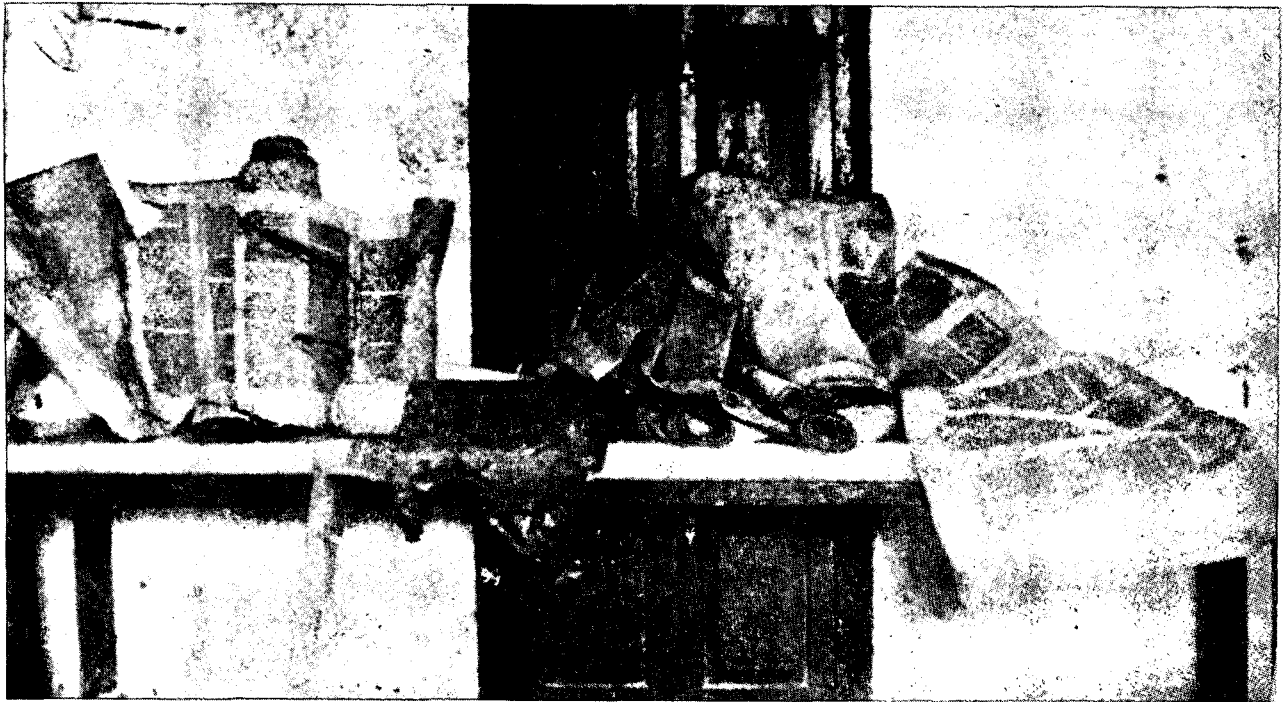
בה את האידיאליזם כפי שראו אותו בלפור, לוי ג'ורג' וצ'רצ'יל". ממשלת רמזי מקדונלד, העבירה מהר את הדגש לצד הערבי, לאחר שהערבים השתמשו בפעולות אלימות במחאה נגד הגירה יהודית. שר המושבות ספילד אמר לדב הוז ביולי 1930: "הארץ הזאת תישאר לעולם ערבית". ובהודמנות אחרת בתגובה לפעולה פוליטית של ויצמן שביקר את דו"ח ועדת שאו, אמר ספילד: "מה שהננו עושים זה בעצם לשלול מדינה יהודית".

המסמכים העוסקים במדיניות בריטניה שפורסמו בעבר ידועים, ולא כאן המקום לפרט את תוכנם. המסמך הראשון שלא פורסם בזמנו, הוא אָשְׁנֶרֶז של הנציב העליון צ'נסלור למשרד המושבות, מינואר 1930, שהשיעור לא במעט על יתר המסמכים. באשגור זה הציב צ'נסלור למעשה למחוק את צבינו הציוני של המנדט הארץ-ישראלי (בעזרת שינויים בסעיפי המנדט עצמו) על ידי פיתוח מוסדות ממשל עצמי בעלי סמכויות ממשיות וקיצוץ דראסטי של ההגירה היהודית אליה. אחר כך במרס 1930, התפרסם דו"ח ועדת שאו, באוקטובר 1930 דו"ח סימפסון ומייד אחריו פורסם הספר הלבן הנושא אצלנו את שמו של ספילד. כל המסמכים הללו היו ביטוי, לא בלי היסוסים ודיונים, לקו החדש של הממשלה הבריטית שגרס צמצום רב של ההגירה היהודית לאור המחסור בקרקע והאבטלה בין הערבים, הכבדה על העברת קרקעות וכינון מועצה מחוקקת.

התפתחותו של ויצמן ופעולה פוליטית מסועפת הביאו לפרסומה של איגרת מקדונלד בפברואר 1931, שהכילה פירוש לספר הלבן מבלי לבטל את עקרונותיו. הטון באיגרת היה שונה מאוד מזה שבמסמכים האחרים, והייתה בה הבטחה שאדמות המדינה בארץ ישראל יהיו מיועדות לא רק ליישוב מחדש של הערבים, ולכן שרשינונות הגירה יתנו גם להבא למהגרים יהודים שימצאו את פרנסתם במפעלים שקמו בהון יהודי, בלי להתחשב באבטלה בקרב הפועלים הערביים. המשבר הכלכלי באירופה, עלייתו של היטלר לשלטון והסיוע מצד הנציב העליון החדש ווקופ, תרמו רבות להתקדמות המהירה בפיתוח המפעל הציוני בארץ החל משנת 1932.

בעקבות מאורעות תרפ"ט החלו להתפתח גורמים חדשים שתרמו להתרחבותה ולהתעמקותה של התנועה הלאומית הערבית הפלסטינית. האסלאם והמקומות הקדושים בירושלים הפכו לסמלי המאבק בציונות הרבה יותר מאשר בעבר. הדור הצעיר, המשכיל והרדיקלי יותר מהדור הקודם, החל להיכנס לשדה הפעילות הפוליטית. קמו אגודות ומפלגות חדשות כגון: אגודת הצעירים הערביים, האגודה הערבית הלאומית, מפלגת ועידת הנוער, מפלגת אסתקאלל (העצמאות) ואחרות. הקו שאפיין את כל אלה היה גישה רדיקלית לגבי התביעות מממשלת המנדט ומאמץ להתגבר על הפירוד ועל חילוקי הדעות שבין המנהיגים המסורתיים.

בחדש מרס 1930 שיגר הוועד הפועל הערבי משלחת ללונדון כדי שתנהל משא ומתן עם הממשלה הבריטית לאחר פרסום דו"ח ועדת שאו. הקיצוניים בין המנהיגים הערבים, תבעו בדיונים המוקדמים עצמאות מוחלטת, והמתונים תבעו ממשלה פלסטינית לאומית שתיעזר ביועצים בריטיים, אם כי בשיחות בלתי רשמיות היו מוכנים להסתפק בפחות. הוויכוח התחדש עם שובה של המשלחת ארצה ללא תוצאות ממשיות. הספר הלבן התקבל בדרך כלל על ידי הערבים באהדה, בעיקר לגבי הסעיפים הקשורים בענייני הקרקע וההגירה. הקיצוניים ביקרו את סעיף המועצה המחוקקת והואיל והיא איננה עונה על התביעה לממשלה ייצוגית-לאומית. את הפירוש לספר הלבן הכלול באיגרת מקדונלד, דחו המנהיגים הערביים מכל וכל, שכן הם ראו בו נסיגה בריטית לרעת העניין הלאומי הערבי. חילוקי דעות עמוקים נתעוררו בוועד הפועל הערבי לגבי המדיניות שיש לנקוט כלפי הממשלה: האם יש לשחף עמה פעולה ולהמשיך במשא ומתן או כפי שדרשו הקיצוניים: לא לשחף פעולה כלל ואפילו לנקוט מרי אזרחי. חילוקי דעות ממושכים אלה שיחקו את הוועד הפועל הערבי וגרמו

ספרי תורה מחוללים בחברון

הפיזי. העלייה וההתיישבות היו לבה של הגשמת הציונות והיה זה אך טבעי כי דווקא בתחום ההתיישבות הופקו הלקחים הראשונים והוסקו מסקנות הקשורות בביטחון ההתיישבות ובתכנונה האסטרטגי. חודש אחד בלבד לאחר סיום המאורעות, ב־30 באוקטובר 1929, התקיימה בירושלים, מטעם ההנהלה הציונית התייעצות בשאלת בניין הנקודות היישוביות מבחינה ביטחונית, ונקבעו בה מספר הנחות יסוד. בין היתר הוסקו המסקנות כי תנאי ראשון להגנה מוצלחת היא קבוצת יישובים גדולה ומרוכזת, ואם יש הכרח לבנות נקודה בודדת, יש לדאוג להגנה טובה. בכל נקודת יישוב צריכות להימצא לפחות מאה משפחות, יש לעשות סידורים שיבטיחו את מקורות המים בשעת סכנה, יש לדאוג לדרכי חיבור קצרות ומוגנות בין נקודה לנקודה ובין קבוצות היישובים, ויש להקים בניין ציבורי מרכזי במרכז כל נקודה.

לאחר דיונים סודרה מעין "מפה רצויה" בה סומנו יישובים לאורך קו הירדן שהיה כמעט ריק בזמן ההוא, שני קווי חיבור בין העמק והגליל לבין סביבות הר גלבוע ואדי ערה, אזור הדרום וכו'. נמסרו הנחיות לקרן הקיימת לישראל ולרוכשי הקרקעות והתוצאות הורגשו כעבור שנים אחדות. באפריל 1930 כתב רופין ביומנו על ישיבות הוועד המנהל של הסוכנות היהודית, שלהפתעתו התנהלו מתוך הרמוניה רבה ואושר מלוא התקציב של הקונגרס. הוחלט להעלות מיד על הקרקע אלף פועלים כמחיישבים ועזרים, ונדונה אפשרות יישובן של עוד 3,600 משפחות, תוך שלוש עד ארבע שנים. בין השנים תרפ"ט לתרצ"ו (1929-1936) הוקמו בארץ שמונים נקודות יישוב חדשות שנוספו למאה נקודות היישוב הקיימות. שישים מתוך שמונים נקודות היישוב, הוקמו בשרון ובשפלת יהודה בניסיון ליצור שרשרת יישובים מבאר טוביה עד לחיפה. מפת היישוב היהודי בארץ נשתנתה.

נראה כי כאן ניתן להצביע לראשונה בצד גישה טקטית חדשה, גם על התחלה של אסטרטגיה התיישבותית. ה"הגנה" נקראה לתרום את חלקה להבטחת העליות על הקרקע מול הסתת גורמים ערביים בעת החריש הראשון. לעתים תוך נצירת אש, למרות פרובוקציות ופגיעות. במרכז ה"הגנה" הוקמה מחלקה טכנית לקביעת תכניות ההגנה ליישובים ולביצועים הדרושים. יוחנן רטנר התמנה ליועץ הסוכנות בנושא ביטחון היישובים. זמן קצר לאחר תום המאורעות, החלו

לבסוף לדעיכתו. הוועד הפועל הערבי החליט להימנע משיחות עם ייצמן, שהגיע ארצה לאחר פרסום איגרת מקדונלד.

הגידול בממדי העלייה, אחרי עליית היטלר לשלטון (בשנת 1933 הגיע מספר העולים ל-37,000) הניע את הוועד הפועל הערבי הדועך, למאמץ ללכד את סיעותיו ולנקוט צעד תקיף נגד העלייה. הוחלט לקרוא לשביתה כללית בכל רחבי הארץ באמצע חודש אוקטובר 1933 ולקיים בו ביום הפגנה גדולה בירושלים, שבעקבותיה תתקיימה הפגנות בערים אחרות. ההפגנה בירושלים שבראשה צעדו נכבדים וזקני ציבור עברה בשקט. ביפו אורגנה כעבור שבועים הפגנה, אולם הפעם החליטו השלטונות למנוע את התקדמותה כבר בנקודת הכינוס. המפגינים ניסו לפרוץ את מחסום המשטרה ואז פתחה עליהם המשטרה ביריות. 26 איש נהרגו, כ־60 נפצעו, המפגינים נתפזרו ומארגני ההפגנה, חברי הוועד הפועל הערבי, נעצרו. הערבים הגיבו בשביתות ובהפגנות במקומות שונים. כעבור שבוע שוחררו העצורים בערבות והשביתה נפסקה. שתי הפגנות אלה הראו הן נכונות להקרה גדולה יותר מבעבר, והן את יכולתם של המנהיגים הערביים לשלוט על הציבור שלהם. יכולת שליטה זו התבטאה הפעם בכיוון הזעם על גידול העלייה היהודית נגד הממשלה בלבד מבלי לתקוף יהודים. בין הקיצונים שבפעילים הערביים התפתחה באופן הדרגתי ההכרה, שכדי לשמור על אופיה הערבי של הארץ וכדי למנוע את הפיכתה לארץ בעלת רוב יהודי, על הערבים לאחוז בנשק. הוקמו כמה אגודות לוחמים, ביניהן החבורה בהנהגתו של עבד אל-קאדר אל חסיני, וחבורת שיח' עז אל-דין אל-קסאם (אחואן אל-קסאם), שאורגנה כארגון מחתרתי דתי אסלאמי קיצוני. נקנה נשק ואורגנה הדרכה צבאית.

היישוב בעקבות מאורעות תרפ"ט

המאורעות גרמו לזעזוע רציני בחלקים שונים של היישוב, בהנהגת התנועה הציונית ובחלקים גדולים בעם היהודי. נתערערו כמה מן היסודות העיקריים שעליהם הייתה מושתתת התקדמותו של המפעל הציוני. התחייבו לקחים ומסקנות, ובעקבותיהם נדרש מפנה בבחירת הדרכים להמשך התפתחותו של המפעל הציוני ולהבטחת ביטחונו

שוטרים יהודים שומרים על פועלים יהודים העוסקים בהכנת קבר אחים להרוגי מאורעות תרפ"ט (1929)

ממאורעות תרפ"ט, כי יש להקנות לארגון ה"הגנה" דמות צבאית, יותר מאשר וולונטרית, ושיש לחנך את חבריו לפעולות תוקפניות בעיקר. עם הצטרפותם של כמה מאנשי סניף חיפה וקבוצות נוער בית"ר מתל אביב לתהומי, נוסד ארגון ב' שקיבל, לפי הצעת אחד מראשיו, אברהם בר גיורא, את השם: "הארגון הצבאי הלאומי". תהומי נתמך בחברו אליהו בן חורין שהיה רוויזיוניסט וניסה לקשר בינו לבין ז'בוטינסקי. דחיפה נוספת להקמת הארגון הצבאי הלאומי, ניתנה על ידי הפילוג בתנועה הציונית, שבא לידי ביטוי בקונגרס הי"ז ובקיומו של נוער בית"ר שלא היה מוכן להצטרף ל"הגנה" וחישב מסגרת עצמאית. ברור כי הפילוג פגע קשה בניסיונות ההתאוששות של ה"הגנה" ודחה אותם לזמן מה. המשא ומתן בדבר האיחוד לא פסק עד לשובו של ארגון ב' ל"הגנה" ב-1937 והקמת האצ"ל על ידי הפלג שלא חזר.

לקחי ה"הגנה"

במקביל לאירועים במרכז ולפילוג בסניף ירושלים, התחוללה תסיסה בין פעילי ה"הגנה" ומפקדיה, אשר לעיניהם נגלה מצבו המסוכן של ביטחון היישוב, ואשר מסירותם ודאגתם לעניין לא נתנו להם מנוחה. החלו פגישות ארציות של מפקדים בכירים. באחדות מפגישות אלה השתתפו נציגי המרכז המתארגן, שאול מאירוב (אביגור), מאיר רוטברג ואליהו גולומב. מטרת הפגישות הייתה הפקת לקחים ממה שקרה והסקת מסקנות לעתיד, שניתן לסכמן כך: הארגון הצבאי אולי את היישוב משואה ועמד לא רע במקומות שונים, אולם זאת לא הודות לכוחו, שכן זה היה מועט, לא בשל התארגנותו הצבאית, שלמעשה לא התאימה לצרכים ושחסרו בה ניידות, יכולת תיאום ויכולת הגשת עזרה למקומות מבודדים ולנקודות תורפה. לא הודות לידיעה כיצד להילחם, שהייתה ברמה נמוכה מאוד ואימון המפקדים והיחידות היה לקוי; לא המעטה; לא הודות לביצור הנקודות, שהיו חשופות למעשה, ואחרון אחרון: בוודאי לא הודות למודיעין שלא היה קיים כלל. אלא בעיקר בשל חולשת האויב, חוסר ארגונו ונשימתו הקצרה להמשיך בהתקפות. הודות לפעולות מאולתרות פה ושם, והודות לסיוע כוחות הצבא והמטרה במידה לא מעטה.

מוסדות היישוב לדון בבעיות ההגנה. הוועד הלאומי מינה ועדה שהורכבה מנציגי ה"הגנה", הסתדרות העובדים והחוגים האזרחיים על מנת למצוא דרך להקמת מוסד מרכזי כלל-יישובי, שישא באחריות לענייני ה"הגנה" ויפקח על פעולותיה.

ה"הגנה" בעקבות המאורעות

ההזנחה בת שנים לא מעטות בפיקוח הנהגת הסתדרות העובדים על פעולותיה של ה"הגנה" הביאה לכך שהמרכז, יוסף הכט, שהתרגל למצב שלמעשה אין עליו ממונים, החל לראות את עצמו כממונה עליון וסרב לקבל מרות ציבורית. הוא אף זכה לתמיכת מפקדי הערים שהודיעו על תמיכתם בכתב. החיכוך החרף והמייגע החל עם ראשי ההסתדרות, אולם הוברר כי יוסף הכט ראה עצמו מפקד יחיד ולא היה מוכן לקבל גם מרות ציבורית כלל-יישובית. החיכוכים נמשכו ומבחינת ההנהגה המרכזית של ה"הגנה" בחבו זמן רב ויקר שדרוש היה להתחלת ההתאוששות אחרי מאורעות תרפ"ט. יוסף הכט הורחק, אולם יחד עמו הורחק לשנה אחת גם שאול מאירוב (אביגור). שלחם בתוקף להדחתו המוחלטת של הכט. רק בקיץ 1931 הוקם המרכז הפאריטאטי שהיה מורכב מנציגי ההסתדרות ונציגי האזרחים. מרכז כזה בשינוי צורה התקיים עד להקמת המדינה וסימל את כלליותו של ארגון ה"הגנה" ואת כפיפותו למרות הציבורית של המוסדות הלאומיים העליונים. חיכוכים אלה במרכז ה"הגנה" לא הצטמצמו בין האגפים המרכזיים בלבד. הכט ותומכיו הראשיים שוחחו עם מפקדי פלוגות בעיר ובעיקר בחיפה ורכשו לו מסייעים. מצד שני רבו המתנגדים להכט מקרב אלה שראו במרות הציבורית עיקרון עליון. כל זה ערער את האמון בהנהגה, ולדעת, סייע מצב זה לא במעט לאפשרות של הפילוג בסניף הירושלמי של ה"הגנה". החיכוכים במרכז לא היו אמנם הסיבה לפילוג, אולם ספק רב אם יכול היה הפילוג להתחולל, לו היה מוקם ומתפקד מרכז מלוכד מייד לאחר ההלם של המאורעות. הרקע לפילוג ולפרישתה של קבוצת מפקדים בכירים בראשות אברהם תהומי, היה אידיאולוגי ונתמך באכזבה מחולשתה של ה"הגנה" בעת המאורעות ומביזיון החיכוכים במרכז. תהומי שתמיד תבע פעולה תוקפנית נגד פגיעות מצד הערבים, הסיק

אמרנו: יהיו עוד מאורעות, יהיו אולי מלחמות הערבים נגדנו. אלה לא יהיו דווקא בדמות ההתקפות הבלתי מאורגנות של אוגוסט 1929. יש סימנים להתחלת התארגנות אחרת של הערבים, התארגנות ממשית. לא די על כן, להיות מוכנים טוב יותר להדיפת סוג התקפות דוגמת אלה שעברנו, אלא יש להתכונן לסוג אחר של מלחמה, רצינית הרבה יותר. בלקחים אלה ובמסקנות אלה יש לראות התחלת מפנה, התחלה של חשיבה צבאית, ראיית המלחמה הבאה לא בדמות הקודמת, כפי שהדבר קרה לצבאות גדולים וחשובים.

המסקנות הכלליות הוסקו מהר יותר מאשר המסקנות המעשיות. אולם הצורך בשינויים היה ברור כבר בשנים 1930 ו-1931. קודם כל הובן שצריך ללמוד כיצד להילחם; התחלת קריאת ספרות צבאית, היסטוריה צבאית; הושגו תקנוני שירות, חוברות צבאיות גרמניות של הצבא הגרמני החדש וחוברות רוסיות על נושאים שונים. היו החוברות על הכיתה בקרב, על המחלקה בקרב ועד לגדוד המתוגבר. דבר זה השפיע על הגישה לאימונים. לא עוד התעמקות בפירוק כלים קטנים ובהרכבתם, ובתרגילי סדר בשדה. השינוי דרש זמן מסוים. גם הלחימה בשטח בנוי נראתה אחרת לאחר שהושג ספר פולני עב-כרס בנושא זה. כללית הובן אז כי יש ללמוד טקטיקה.

ההתארגנות בעקבות המאורעות

המסקנות הכלליות החלו לתת תוצאות גם בפעולה המעשית. ב-1932, באיחור מה, ניגשו לחידוש הקורסים המרכזיים למפקדים. בחולדה התקיימו שני קורסים עבור הצפון והדרום. תוכנם היה עדיין רחוק ממהפכה אולם הטקטיקה תפסה בהם מקום, הודגם רימון רובה ומקוש, עסקו במפות ובאיתות. קורסים אלה תרמו, ללא ספק למודעות בצורך בארגון הגנה ארצי חזק. בהדרגה התפתחה ושופרה תכנית האימונים בקורסים הארציים שהחלו להתקיים מדי שנה והוכרו אחר כך בצה"ל כקורסי מ"מ. האימונים בערים ובאזורים הכפריים לא פיגרו אחר ההדרכה המרכזית. הונגה אימוני אש יום ולילה, חפירת שוחות, מטווחים עד 15 כדורים לאיש (מהפכה!); אורגנו פה ושם מחלקות נודדות: בערים חודשו קורסים למפקדים נוסף לקורסים המרכזיים ובאזורים הכפריים — קורסים אזוריים. מספר החברים ב"הגנה" גדל והלך ובערים עלה פי שלושה עד לשנת 1932.

התפתחות נוספת חשובה אחרי מאורעות תרפ"ט, חלה בהתארגנות גושים בהם חוברו היישובים הבודדים ובהרחבת פיקוח הערים הגדולות על סביבתן. בסך הכל הוקמו ברחבי הארץ 14 גושים ועם חלוקת הדרום הגיע מספרם ל-17. התארגנו ועדים גושיים, שדאגו לתקציב ולפיקוח. התמנו מדריכים גושיים ואחר כך גם מפקדי גושים. באחדים מהגושים כמו נהלל ועמק הירדן הוקמו כבר ב-1932 יחידות הגנה גושיות שהתפתחו ליחידות נודדות והחל בתכנון של תכניות הגנה גושיות.

מעניינת עדותו של צבי לשיניר — אחר כך אלוף אילון, שהתמנה ב-1933 למדריך גושי בעמק הירדן. הוא מצא שם כחידוש יחידה ניידת בפיקוד ג'ורקה שהייתה מתאמנת באימוני שדה מתקדמים והוא מצייץ את ההתקדמות מבחינת הארגון, המבנה והמחשבה הצבאית בכלל, כלומר: לא יתכן להגן על כל יישוב לחוד, וכי מן ההכרח לצרף לתכנית הגנה אחת מספר יישובים. יש כאן התגברות על אותו מצב ואותן תפיסות מיושנות, ששררו ביישובים בזמן מאורעות תרפ"ט ומייד לאחריהם. תפיסות אלה מתאר רטנר בעדותו, ולפיהם דגניה א' עם טבעת ההגנה שלה, סיכנה את דגניה ב' וזו את דגניה א' ואת בית זרע וכיוצא בזה. רטנר ממשיך כי כתוצאה מהגישה החדשה התחילו לעשות ניסיונות בחינוך צבאי, אשר אינו מתבסס אך ורק על עמידה מאחורי חומות וגדרות, או מאחורי נקודות בניות באופן מיוחד למטרה זו, אלא בדרך כלל רוב המאמצים בארגון היו מכוונים ליצירת ביטחון עצמי נוסף וגם ביטחון הנתמך במסגרת יותר מתאימה מאשר ההגנה הפאסיבית.

כאמור הייתה התפתחות מקבילה בערים הגדולות. בחל-אביב, שהרחיבה את אחריותה על הסביבה הקרובה, הוקמו מחלקות נודדות של רוכבי אופנים, אופנועים ומכוניות בפיקודו של אליהו כהן בן-יחור וקמו ניצנים של שירות רפואי ושירות ידיעות. בירושלים גדל בהרבה מספר החברים אחרי המשבר הקשה, שפקד את הסניף עם הפילוג ועל הסניף הוטלה אחריות לעטרות, נווה יעקב, למפעל ים המלח ובעצם גם לקריית ענבים ולהר טוב. חיפה הגדילה את מספר חבריה, וקיבלה לאחריותה את הסביבה עד יגור ועכו ועד עתלית בדרום. סניף חיפה היה פעיל מאד בקורסי המפקדים מהסוג החדש. בהדרגה נוצרו בערים ובגושים הכפריים מנגנונים קבועים שקידמו את הפעולה. אין בידנו נתונים לגבי מספר חברי ארגון ה"הגנה" באביב 1936 אולם בסוף השנה הגיע מספר החברים ל-16,000 חברים, מתוכם כ-6,000 בשלוש הערים הגדולות.

בתחום הגדלת החימוש נעשו מאמצים לא מעטים הן ברכש בחוץ לארץ ובארץ, והן בייצור עצמי. נרכשו כמה אלפי רובים ומעט מקלעים ותת מקלעים. באוקטובר 1935 נפל לידי המשטרה הבריטית המשלוח הגדול ביותר שניסה ארגון ה"הגנה" להבריח עד אז. משלוח זה, שכלל מאות אלפי כדורים וחימוש אחר נתגלה, כאשר חבית מלט נפלה מעגרון בנמל יפו ובמקום מלט נשפכו מהחבית השבורה כדורים. היה זה משבר לא קל מבחינה כספית והייתה סכנה של גילוי הקונים מטעם ה"הגנה" בבלגיה, ושל המקבלים בארץ. משבר חביות המלט הגביר את ההסתה הערבית וגם הפחיד את ההנהגה הערבית בגלל היקף המטען. בייצור העצמי שצעד את צעדיו הראשונים החובבניים עדיין, ניתן לציין את הרימונים המשופרים יותר, את המדוכות לרימוני רובה, חידוש תחמושת והתחלת ייצור תומרי נפץ בעזרת כימאים ממכון זיו, פצצות מדמיעות, בקבוקי מולוטוב, ניסויים במרגמה, התחלה של מכוני תע"ש וניצול בתי מלאכה קיימים.

ב-1936 הייתה כמות הרובים שעמדה לרשות ה"הגנה" גדולה פי שישה מהכמות ב-1929, כמות הרימונים ורימוני הרובה הייתה גדולה פי ארבעה עשר ובכמות התחמושת חל גם כן גידול ניכר והוקם גם מחסן מרכזי תת קרקעי. אין ספק שלא היה בכך די אולם בכל זאת יש לציין כאן התקדמות ניכרת. נראה כי אחת ההחלטות החשובות ביותר שנתקבלו באותם ימים הייתה להקים בית חרושת לייצור כדורים ובעקבותיה שוגר חצקו אוברברגר בסתיו 1931 לגרמניה ללמוד תעשיית כדורים ולרכוש שם מכונות לתעשיית כדורים על מנת להשתחרר מהתלות הגמורה ביבוא תוך הברחה. מחסור בכסף דחה את הביצוע לשנים אחדות אולם לבסוף רכש יהודה ארזי בפולין מערכת מכונות, ולאחר ייצור סדרה ניסיונית, הוקם לבסוף המכון התת-קרקעי, "גבעון", שייצר כשלושה מיליון כדורים עד מלחמת העצמאות. זאת ועוד: בסוף שנת 1930 התחילו לדבר גם על כיבוש האוויר, וחיפשו אפשרויות להתאמן כטייסים. הייתה זו גישה מהפכנית. הובאה בחשבון האפשרות כי במלחמה הבאה יהיה צורך בשימוש במטוסים, והתחיל חיפוש אפשרויות ללימוד טיס, דב הוז יזם ודרבן והתוצאות ידועות: אורגנו מועדון דאיה, מועדון טיסה, חברת אווירון, ומסלולי נחיתה, ונרכשו מטוסים קלים אחדים. לא יהיה זה מוגזם לומר כי לכל המאמץ הזה היה ביטוי ב-15 במאי 1948 ביום הפלישה, כאשר בידי ארגון ה"הגנה" לא היה עדיין אף תותח שדה אחד — אך היו בידי 26 מטוסים קלים, שתרומתם למאמץ המלחמה ידועה היטב.

סיכום

ניתן לסכם ולומר, כי למרות, שכל מה שנעשה בין מאורעות תרפ"ט למרד הערבי ב-1936, לא היה מספיק באף אחד מתחומי הפעולה של ההכנה הצבאית, הרי ניתן לקבוע כי ארגון ה"הגנה" נכנס לניסיון הקשה של ההתמודדות עם המרד הערבי מוכן הרבה יותר מאשר ב-1929 ודבר זה אפשר לו לעבור במשך זמן קצר לשיטות לחימה אחרות. אולם גם האויב היה אחר ויעדי התקפותיו היו שונים.

הקשיים והפתרונות בהם נדון ראשונה רלבנטיים בעיקר להערכת מצב אינדיבידואלית ובמידה מסוימת גם להערכת מצב במגבלות זמן. בהמשך נדון בהשלכות היפות אף למצב השלישי. בפני המפקד המבצע הערכת מצב בשיטה הקיימת עומדים מספר קשיים:

א. עומס קוגניטיבי (מחשבתי): הערכת מצב ללא איתור מוקדם של נתונים קריטיים, והכוונת הניתוח על ידי רעיונות לפתרון, יוצרות עומס קוגניטיבי רב על המפקד. העומס מתבטא בניתוח נתונים שאין בהם צורך, ובניתוח כל הנתונים באותה מידת עומק, שכן קודם לניתוח לא נעשית פעולת מיון של הנתונים.

ב. היקף נתונים רחב הינו מצב שכיח בהערכת מצב צבאית. תהליך העבודה הנדרש מהמפקד על מנת להגיע לאובייקטיביות בניתוח העובדות, מונע ממנו בו זמנית לעשות "קיצורי דרך", להפעיל טכניקות פתרון מתאימות יותר, או לבחון רעיונות אישיים שלו בשלבים מוקדמים של הניתוח.

ג. הסכמה דורשת מהמפקד טיפול סדרתי בחומר שיש בו הרבה אלמנטים ביחסי תלות הדדית, דרישה היוצרת אצלו הרגשה שהתהליך כולו הינו איטי ומסורבל, היות שמסקנות מגורם אחד סותרות לעיתים מסקנות מגורם שני, והופכות חלק גדול מהניתוח למיותר.

במחקר שנערך בצבא ארה"ב הוצבו בפני נבדקים נתונים מגוונים על כוח אויב, באמצעות סימולטור. על הנבדקים היה לשפוט לאור הנתונים, מהי מידת האיום בפשיטה אווירית, ומהי התגובה הנאותה על איום זה. התברר שמקבלי ההחלטה מפשטים את הבעיה שלפניהם, ומתוך שישה משתנים רלבנטיים, הם מתייחסים למעשה למשתנה אחד או שניים בלבד לצורך ההחלטה.

בבעיות בהן בדיקתם השיטתית של כל הגורמים והאפשרויות איננה מעשית, נוטים אפוא האנשים להפעיל אסטרטגיות המקילות באופן דרסטי על חיפוש הפתרון. לדוגמה:

מתודת התכנון: העיקרון במתודה זו הינו מציאת תכנית תוך התעלמות מן הגורמים המסבכים שבמצב. (כגון פישוט הבעיה על ידי השמטת פרטים מסוימים, השוואה לבעיה דומה לגביה יש פתרון וכדומה). התכנית לפתרון הבעיה "הפשטה" מהווה בסיס למציאת התשובה לבעיה הנדונה.

מתודת הפתרון מהסוף להתחלה: במתודה זו הולכים אחורה, מהמצב הרצוי — למצבים מהם ניתן לפתור את הבעיה; וכך מגדירים כאילו מחדש את הבעיה: כיצד להגיע מהמצב המצוי למצב אשר ממנו כבר ידועה הדרך לפתרון.

יש לציין שאסטרטגיות אלו מהוות אמנם "קיצורי דרך" בחיפוש אחר פתרונות, אך עלולות לגרום לפעמים גם לעיוותים בשיפוט ולבחירת פתרון שאיננו אופטימאלי. למרות זאת מלמד הניסיון, שבעת הערכה ובחירה בין אלטרנטיבות מורכבות ורבות-משתנים, מוצאים אנשים כי שימוש בכל האינפורמציה הקיימת הינו מעמסה רבה מדי, ולכן משתמשים הם בשיטות אומדן, המאפשרות לנצל רק את האינפורמציה הנתפסת כרלבנטית ביותר לקבלת ההחלטה.

דומה אפוא כי בהערכת מצב אינדיבידואלית ובמצבים של מגבלות זמן לא נוטים המפקדים ליישם את הסכמה הנוכחית, אלא נוקטים בטכניקות שונות של "קיצורי דרך" אל דרך הפעולה הנבחרת תוך נטייה להינעל על פתרון לאחר ניתוח ראשוני בלבד של הנתונים. מכאן שבדרך כלל עולה דרך פעולה אפשרית אחת בלבד (או שברור למפקד מראש מהי דרך הפעולה הנבחרת), והמשך ניתוח הנתונים (אם מתבצע) נעשה על מנת להצדיק את בחירת דרך זו או לשפּרה.

נראה כי ישנם מצבים בהם עדיף שברפרטואר שיטות הניתוח של המפקד תהיינה טכניקות נוספות, שתאפשרנה לו העלאה מהירה של דרכי פעולה אפשריות, תוך הבאה בחשבון של עיקרי הנתונים, ובדיקה שיטתית של דרכים אלה במגמה לשפרן.

על מנת להמחיש את הטכניקה המוצעת נדמיין לנו משחק שח. השחקן

הרהורים על "הערכת מצב"

סרן יעקב *

"הערכת מצב" הינה שלב ידוע ושגור במסגרת נוהל קרב שמטרתו להקל על המפקד לגבש תכנית מבצעית, תוך הגדלת הסיכוי לתוצרי החלטה טובים יותר. רשימה זו מבטאת ניסיון לשנות במידת-מה את דרך הערכת המצב, ולכלול במסגרתה מספר אלמנטים העשויים לשפרה ולעשותה יעילה יותר, לנוכח אי-אלה חסרונות בהם לוקה זו במתכונתה הנוכחית.

למעשה מהווה הערכת מצב סכמה רציונלית של קבלת החלטות, אשר מתוך מגמה להשיג אובייקטיביות בניתוח, ולהימנע מ"הינעלות" מוקדמת מדי על דרך פעולה מסוימת, מחייבת את המפקד לנתח מכלול של נתונים לפני קביעת הפתרון. ניתוח הנתונים נעשה על-פירוב לפי גורמים קבועים, כאשר כל גורם מנותח בנפרד, והמסקנות ממשמעות כל עובדה נצברות מגורם לגורם. סכמה זו דורשת להעלות מספר דרכי פעולה אפשריות, הנבנות למעשה ממסקנות שלבי הניתוח הקודמים, להשוותן לדרכי פעולה אפשריות של האויב, ולבור ביניהן את דרך הפעולה הנבחרת.

לצורך הדיון נחלק את נושא הערכת המצב לשלושה מצבים בסיסיים:

- הערכת מצב אינדיבידואלית, בה מקבל המפקד את החלטותיו ללא סיוע עבודת מטה.

- הערכת מצב בסיוע עבודת מטה במגבלות זמן. (לדוגמה: נוהל קרב חפז).

- הערכת מצב כחלק מעבודת המטה בנוהל קרב רגיל.

* היחידה לפסיכולוגיה צבאית.

הממוצע איננו בודק מהלכו של כל כלי על מנת לקבוע מהו המסע הטוב, אלא מתוך "תמונת מצב שלמה" מאותרים על ידו מספר כיוונים פוטנציאליים (דרכי פעולה אפשריות) המנותחים ומתגבשים למסע. כלומר, אין פה איסוף פרטי אינפורמציה הקובעים את המהלך, אלא מעין תהליך הפוך, בו הרעיונות אודות מהלכים אפשריים משפיעים על ניתוח הנתונים. בדומה לכך נדרש המפקד לערוך דיאגנוזה של המצב לאחר שהגדיר את המטרה. כלומר, להגיע לתמונת מצב כללית, בה יוגדרו הנתונים הקריטיים, האילוצים והקשיים העיקריים שבבעיה. משלב "צילום המצב" יעבוד המפקד במעין תהליך של "מהסוף להתחלה", ויעלה מספר רב של פתרונות אפשריים. לאחר סינון ראשוני יכוונו הפתרונות את המשך ניתוח הנתונים עד לגיבושם לדרך פעולה נבחרת. צורת עבודה זו נוחה וטבעית למפקד, שכן במסגרתה מתמקד המאמץ העיקרי בנתונים הרלבנטים לדרך פעולה אפשרית שרבים סיכוייה להפוך לתכנית.

כהשלמה לנוהל המוצע בזה ראוי להוסיף בדיקות וגויות ומעשיות של דרך הפעולה הנבחרת, במגמה לשפרה על ידן — שלב החסר בהערכת המצב המקובלת, המסתיימת למעשה עם בחירת הדרך הנבחרת. מערכת בדיקות זו עשויה להתייחס לשלושה תחומים אשר במסגרתם יעלו השאלות הבאות:

א. האם קיים מה שנדרש עבור עצם הוצאתה לפועל של דרך הפעולה הנבחרת.
ב. מה עשויות להיות תוצאות הוצאתה לפועל של התכנית מהבחינות הבאות:

- השגת המטרות במסגרת האילוצים שנקבעו.
 - השפעה על מטרות או החלטות צפויות אחרות.
 - השפעה על מקומות מחוץ לגזרה או בתוכה בנקודות זמן אחרות.
 - השלכות סמליות של הפעולה. (לדוגמה: פגיעה במקום בעל ערך תעמולתי, חסר ערך אסטרטגי).
 - ג. צורת ההוצאה לפועל של התכנית מבחינת גמישות פתיחתה, הפעלתה ומהלך ביצועה (אפשרויות לחרטה ותיקון).
- לצורך המחשת נושא הבדיקות נדגים כיצד ניתן לטפל בנושא אי הוודאות, המהווה אחד המרכיבים המרכזיים בבדיקת הנדרש עבור הוצאתה לפועל של דרך הפעולה הנבחרת; דרך המתבססת על מספר הנחות ונתונים, שלפחות לגבי חלק מהם קיימת אי ודאות, אשר בגינה יכולים הם לקבל ערכים שונים מאלה שהובאו בחשבון בעת התכנון. במהלך הבדיקה צריך המפקד לאתר את המשתנים וההנחות העיקריים שבבסיס דרך הפעולה הנבחרת, לבדוק עד כמה רגישה דרך זו לשינויים סבירים בהנחות או בנתונים עליהם היא מבוססת, ומה ניתן לעשות כדי שהפתרון יישאר יעיל גם אם יחול השינוי בערכי המשתנה. אם, לדוגמה, תוכננה הדרך על סמך הנחות מסוימות לגבי משך זמנם של שלבים שונים במשימה, תיבחן במהלך הבדיקה השאלה, האם סביר שהשלבים יארכו יותר או פחות זמן מהמתוכנן, והאם "מקלקלים" המצבים המשתנים הללו את דרך הפעולה הנבחרת. נושאים רגישים נוספים לבדיקה הינם: תיאום בין כוחות, יכולת הכוח בשלבים מאוחרים של הלחימה, עצמת אויב בזמן ובמקום נתונים וכיו"ב. יש להדגיש, שגם נתונים קרקעיים, המהווים בדרך כלל ערכים יציבים (מבחינת עבירות וחשיפות לאויב), עשויים להשתנות בעקבות שינויים אקלימיים, תזוזת אויב או הוספת מכשולים מלאכותיים. בשלב ראשון של הבדיקה יש לעבור משתנה משתנה, כאשר יתר הגורמים (הנחות ונתונים) מוחזקים כיסודות קבועים. בשלב שני יש לבדוק מה קורה אם מספר גורמים משתנים בו-זמנית, ולדמיין הן את המצב הגרוע ביותר והן מצבי ביניים אפשריים, העלולים להעמיד בפני המפקד קשיים שונים.

מקרה פרטי בנושא אי ודאות הינו תגובות האויב לתכניתו. בבדיקה זו מנסים לראות את האויב כגורם דינאמי, בעל אינטרסים המנוגדים לשלנו, המבצע אף הוא הערכת מצב. על המפקד להעמיד עצמו במקום

האויב, ולנסות לברר כיצד היה פועל בתור אויב; מה מטרות האויב בשטח; מהי הדוקטרינה שלו ומהן הסטיות ממנה; מה ביכולת האויב לעשות אם יגלה את כוונת כוחותינו; היכן יכול האויב להפתיע וכיו"ב. כוונת הדברים הינה לערוך מעין משחק מלחמה עוד בשלב התכנון. לשחק את תפקיד האויב, להציג את תכניתו של זה, ולהגן עליה בנימוקים שונים. "הגנה" על תכנית האויב עשויה לחשוף ליקויים בדרך הפעולה הנבחרת שלנו ולאפשר את שיפורה.

הבדיקות האמורות מהוות אפוא אוסף שאלות שמטרתן "להכריח" את המפקד לחשוב על דרך הפעולה הנבחרת ממספר זוויות ראייה נוספות, תוך מתן דגש לנושא אי הוודאות ולתגובות דינאמיות של האויב. חשיבותן של בדיקות אלה עולה דווקא במצבים בהם קיימת נטייה להגיע לדרך פעולה נבחרת בצורה אינטואיטיבית יחסית, (דוחק זמן והערכת מצב אינדיבידואלית). מכאן שאימוצן של הבדיקות עשוי להביא לשיפור שלב הערכת המצב במספר אספקטים:

- א. שיפור בדרך הפעולה הנבחרת עצמה: שינוי מרכיבים בדרך הפעולה הנבחרת (ציר תנועה, תודעה) והוספת תחום (הטעייה, השפעה על שינוי שיקולי אויב וניצול יתרונות).
- ב. מתן הכוונה לתכנית: המעבר מדרך הפעולה הנבחרת לתכנית ייעשה תוך הבאה בחשבון של השאלות שהועלו בשלב הבדיקה, ואלה יבואו לידי ביטוי במרכיבי התכנית (ציוותי כוחות, אש וכיו"ב).
- ג. מתן הכוונה לניהול הקרב: ההתכוננות למצבים שונים בעת התכנון מהווה הכנת "שיעורי-ביח" בתנאים נוחים יותר מאשר במצבי הלחץ הקיימים בשטח.
- ד. איסוף אינפורמציה נוספת.

הקשיים העיקריים שהצבענו עליהם בנושא הערכת מצב הינם, כאמור, פחות קריטיים כאשר מתבצעת עבודה מטה מסודרת, בעיקר משום שאז מתאפשרת חלוקת עבודה בין קציני המטה, ובכך נחסך זמן ועומס קוגניטיבי מהמפקד. יש לזכור, שבעבודת מטה מסודרת נערכים עיקר ההנחות, לימוד הנתונים והמחשבה לפני הערכת המצב, כאשר הערכת המצב מהווה מסגרת להציג את מה שנלמד בשלבים הקודמים, תוך ליבון נושאים וצבירת מסקנות עד להעלאת דרך הפעולה האפשרית. למודל המוצע בזה עשויים להיוודע אף יתרונות בולטים בהערכת מצב הערכת בעבודת מטה. יתרונות אלה יכולים לבוא לידי ביטוי בדגשים בשלב העלאת דרכי הפעולה האפשריות ובשלב הבדיקות:

- כאשר שיפוט טיב דרכי הפעולה האפשריות נדחה לשלב מאוחר יותר, עשויה העלאתן של הדרכים השונות בקבוצה להניב מגוון פתרונות שישקף את הגישות השונות לבעיה הקיימות בקרב קציני המטה.
 - לקבוצה קל יותר לבטא נקודות ראות השונות מדרך הפעולה הנבחרת, ולמתוח עליה ביקורת מאשר לפרט שבנה את דרך הפעולה הנבחרת.
 - ניתן לעמת אלטרנטיבות זו מול זו, כאשר כל קצין מאמץ דרך פעולה אפשרית שונה ומסביר את העובדות על פיה.
 - ניתן למנות קצין כ"פרקליט השטן", שתפקידו לתקוף ולהעביר ביקורת על דרך הפעולה הנבחרת, לייצג את האויב דינאמיות, ולמנוע תופעות של קונצנזוס בלתי בשל וחשיבה קבוצתית אחידה.
- המודל ששורטט בקצרה במאמר זה מדגיש אפוא את העקרונות הבאים:

- א. העלאת מספר רב של דרכי פעולה אפשריות, תוך דחיית הביקורת לשלבים מאוחרים יותר.
- ב. צמצום מגבלות דרך הפעולה הנבחרת על ידי תהליכי בדיקה ובקרה.
- ג. ייחוס משקל-יתר לאי הוודאות הקיימת בנתונים ולדינאמיות של תגובות האויב למהלכים שלנו.
- ד. הדגשת קיומה של אופציה נוספת לביצוע הערכת מצב (עבודה "מהסוף להתחלה"), העשויה להיות יעילה בתנאים של מגבלות זמן ובעת הערכת מצב אינדיבידואלית.

ניסויים ופיתוח לחימה

טקטיים אמצעי

ד"ר זאב בונן

בתורת לחימה. לפיכך, בתהליך הטורי ממקרים ניסויי הפיתוח (הן ניסויי המפתח והן ניסויי הקבלה) על פערי הידע הטכניים.

מתי יחטיא התהליך הטורי הרגיל את המטרה?

לעתים פותחת הזרמנות טכנולוגית תחומי ביצועים חדשים, ומאפשרת ביצוע משימות צבאיות חדשות ושונות. ניצול הזרמנות כזו באופן יעיל מחייב לרוב מעבר למערך חדשני (מבנה ותו"ל). במקרה כזה יגרם ניתוב הפיתוח לתהליך הטורי (כולל שלב ו') לפיגור ממושך, ולעתים אף יוביל למבוי סתום ולמפלה בשרה הקרב.

התפתחות משולפת של מערך צבאי כאשר מסתמנת אפשרות של שינוי מהותי ביכולת הצבאית (לדוגמה, שילוב מסוקים לוחמים בקרב היבשה), יש צורך בהתפתחות משולבת, כלומר בפיתוח מתואם של אמל"ח, תו"ל ומבנה המערך. יש להתחיל בחיפוש ובגיבוש תורת לחימה חדשה הרבה יותר מוקדם, לעתים אפילו לפני פיתוח הציוד. גישה זו נכונה כאשר האמל"ח המוצע מאופיין ומבוסס על טכנולוגיות מוכרות, דהיינו הסיכון הטכנולוגי בפיתוח נמוך. האמריקנים, לדוגמה, מפתחים כבר מספר שנים את טיל ה-Hell-Fire עבור מסוקים. עד כמה שידוע לי, טרם נערכו ניסויים דו-צדדיים בשרה, על מנת לבחון את האפשרויות והבעיות הטקטיות הקשורות בהפעלת טיל זה ממסוקים. בניסויים כאלה אין כלל צורך בטיל הסופי, אפשר להסתפק בטיל דמה, שהרי בלאו הכי לא יורים אותו. הסינכרון הנכון של פיתוח הציוד ופיתוח המערך תלוי במיקום פערי הידע הקריטיים. תכנון טוב צריך להרגיש איתור וחיסול מוקדמים של פערי הידע הקריטיים, בין אם הם בציוד ובין אם הם במערך. נקודה זו מודגשת, מאחר ובתהליך הטורי הרגיל, כמתואר למעלה, פותרים קודם כל את בעיות פיתוח הציוד. לעומת זאת, כאשר מסתמן צורך או אפשרות לשינויים רציניים ומהותיים במערך, יש להקדים ולבדוק זאת בשלבים מוקדמים של פיתוח הציוד או אף קודם פיתוחו. (ראה תרשים מס' ו'). גישתו של גודריאן, אשר פיתח את תורת ה"בליצקריג" ובחן אותה בניסויי שדה טקטיים, שבוצעו עם משאיות מכוסות פח ברזל, הנה דוגמה מצוינת לפיתוח מערך חדשני בגישה זו.

ניסויי פיתוח של מערכים צבאיים דוגמה זו מלמדת, שלא ניתן לערוך בדיקת מערכת ולגבש צורך מבצע למערך חדשני בעבורת נייר בלבד. רעיונות למערכים חדשניים יש לגבש על-ידי חקירתם ובחינתם במשחקי מלחמה וניסויי שדה טקטיים דו-צדדיים בכמה שלבים. בשלב מוקדם ניתן לבחון רעיונות למערכים

עיון בהיסטוריה הצבאית מלמד, על קיומם של יחסי גומלין הדוקים בין התפתחות כלי הנשק לבין התפתחות תורת הלחימה ומבנה הכוחות. חידושים בכלי נשק ובטכנולוגיה גרמו בכל הזמנים לשינויים מהפכניים בדרך-הנהלה, בטקטיקה ובמבנה הכוחות. הקשת הארוכה הכריעה את האביר הרכוב המשוריון; והתותחים הראשונים מוטטו את מבצרי ימי הביניים. במלחמת העולם הראשונה התגבר הטנק על קיפאון מלחמת החפירות; ובמלחמת העולם השנייה בנה גודריאן סביב הטנק, הרדיו והמטוס כוח חדש ותורת לחימה חדשה – "מלחמת הבזק" הגרמנית ("בליצקריג").¹ שילוב מקורי של אמצעים, תורת לחימה ומבנה כוח חדשים עשויו אפוא ליצור מערך צבאי חדש בעל יכולת שונה מהותית.

מאמר זה מוקדש לבחינת התפקיד המיוחד העשוי להיוודע לניסויים טקטיים של אמצעי הלחימה (בתהליך המשולב של פיתוחם) בגיבוש תמורות בתורת הלחימה ושינויים במבנה הכוח.²

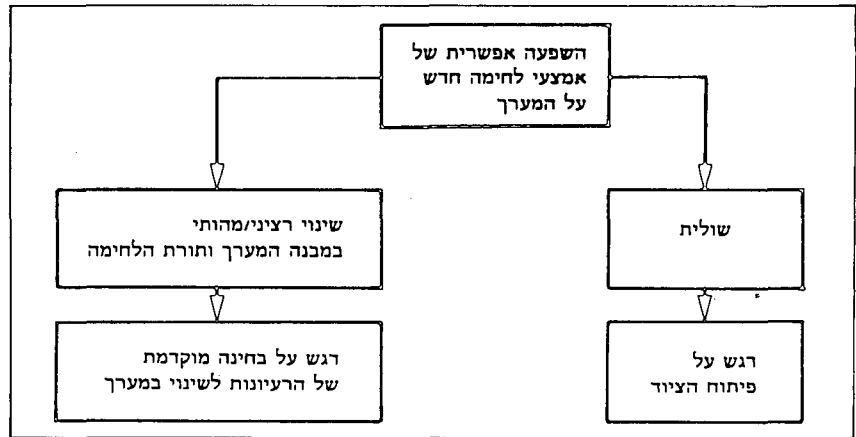
1. יש לציין, שהאנגלים והצרפתים לא הלכו בדרך זו. הם ביכרו להציב חלק גדול מהטנקים שלהם ככלי סיוע בדיביוות החי"ר, כחירה אשר גרמה באורח ישיר למפלחם ב-1940.
2. על חלקי התפתחות מערכים צבאיים – ראה מאמרי "בימערכות" 245, יולי 1975 (עמ' 2-6) וב"מערכות" 255, אפריל 1977 (עמ' 22-25).

שפיתוחו הסתיים. זהו כמובן ניסוי חשוב מבחינת האמצעי, אך לא קיים בו כמעט הממד הטקטי. בניסויים המוצעים מושם דגש על תפקוד המערך, ולא על תפועול האמצעי.

התהליך המשולב

התהליך המשולב מקצר מאוד את המעבר למערך חדשני (ראה תרשים מס' 2). וזאת עקב הגורמים הבאים:

- המבנה ותורת הלחימה מתגבשים בשלב מוקדם.
- מרכיבים שונים במערך, שלא חשבו עליהם מראש, מוזהים ומוכנסים למערך.
- נמנעים שינויים יקרים בציווד במועד מאוחר (אחרי גמר הפיתוח) ודחיות באספי-קה.

תרשים מס' 1

בחירת היחידות לניסויים

במקרים מסוימים ניתן לנסות רעיון למערך חדש ביחידות קיימות. במקרים אחרים יש צורך בהקמת צוות משימה או יחידה מיוחדת למטרה זו. בחירה נכונה של הגורם המבצע חשובה ביותר, שכן בחירה לא נכונה עלולה להכשיל את הניסוי באיבו.

ניתן לנסות רעיון של מערך על-ידי השתלתו ביחידה קיימת, כאשר השינוי אינו גדול מדי, כלומר, כאשר:

- השינויים בציווד הגם תוספתיים, ואין צורך להחליף חלק גדול מהציווד.
 - השינויים בדוקטרינה ובטקטיקה אינם גדולים.
 - השינויים כנישורים הנדרשים מהחילים קטנים, ואין שינוי רציני במבנה היחידה, חלוקת תפקידים ודרישות תיאום.
 - אפשרי ונוח לביצוע ביחידה קיימת.
- דוגמה של השתלה הנה הכנסת טילי אוויר-קרקע מדויקים למערך האווירי. הכנסת טילים אלה בשילוב שינויים בטקטיקה, במערך המודיעיני וביחידות סיוע אחרות, פותחת ממד חדש בסיוע אוויר-קרקע. כאשר השינויים במבנה המערך ו/או

השונים נבדקו בתנאי סביבה מבצעיים; ובסופו של דבר הוגדר מפרט הטיל בהקשר לתורת הלחימה שגובשה בניסויים.

ב. כאשר מופיעים דגמים ראשוניים של האמצעים החדשים במהלך הפיתוח (לא בסיומו) יש לשלב אותם ביחידות חלוץ להמשך הניסויים הטקטיים. שילוב זה יבחנו מחדש הן את המערך והן את האמצעי, ויספק מידע חשוב להמשך הפיתוח.

ג. עם גמר הפיתוח יש לשלב בהקדם את הדגמים הראשונים מקדם-סדרה ביחידת חלוץ, לצורך גיבוש סופי של שיטות התפועול ותורת הלחימה ופיתוח שיטות הדרגה.

שלב אחרון זה מקובל לפעמים, לעומת שני השלבים הקודמים אשר אינם קיימים כלל, אך בלא שלבים אלה אין לדבר כלל על התפתחות משולבת של המערך ואמצעיו.

ניסויים אגמיים

הניסויים הטקטיים המוצעים שונים מניסויים אגמיים. ניסוי אגמי הינו ניסוי תפועולי דר-צדדי, שתפקידו לבחון, על-ידי חיילים בתנאי שדה, תפועול מבצעיו של ציווד

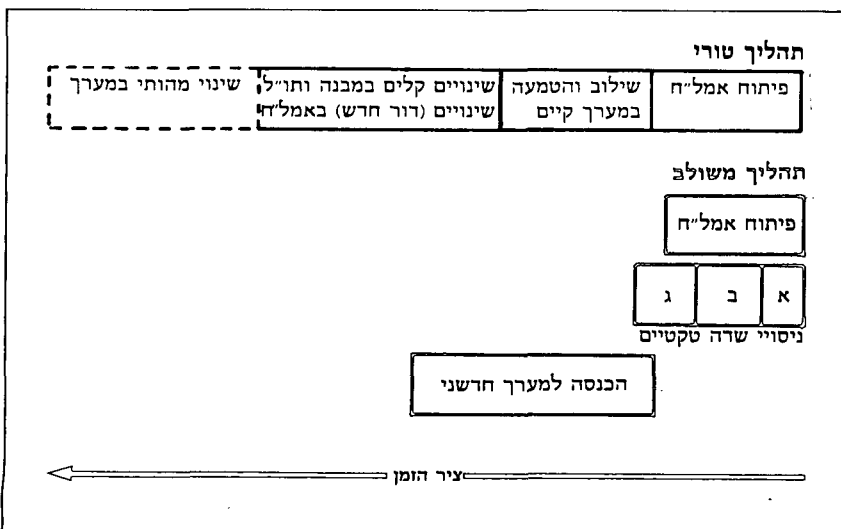
חדשים במשחקי מלחמה מאוישים. השימוש במשחקים כאלה נפוץ בבתי ספר צבאיים ככלי הדרגה ותכנון הקשורים באמצעים ומערכים קיימים. רצוי לנצל גם לבחינת האפשרויות הטקטיות שייפתחו עם הופעת אמצעים חדשים.

יש להדגיש, שאי אפשר להסתפק בסיומו לציווד אוטומטיות, שכן אלה אינן מסוגלות לטפל בשינויים מהותיים המתרחשים בתוך שדה קרב מסובך ומסורבל, המכיל גורמים רבים שאינם ניתנים לכימות. נוסף לזאת, המשחק בין צדדים יריבים, המתבטא בפסוק "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה", נעלם לגמרי במשחק אוטומטי. מכאן שמשחקים ממוחשבים ללא השתתפות אדם אינם תחליף למשחקים מאוישים. לצורך בחינת רעיונות חדשים ומחקר אפשרויות טקטיות הגלומות באמצעים חדשים. במחקרים אלה יש לשחק קצינים בעלי ניסיון מבצע, אשר יטלו לאחר מכן חלק בניסויים הטקטיים בשדה. השתתפותם בגיבוש ראשוני של תורת הלחימה המתאימה לאמצעי החדש, תתרום לעצם העניין ותמנע אי-הבנות ושיבושים במעבר לניסויי שדה.

ניסויי שדה טקטיים

על ניסויי השדה הטקטיים להיערך בכמה שלבים:

- ניסוי דר-צדדי עם רמאים של אמצעים חדשים לפני פיתוח הציווד. בניסויים טקטיים מוקדמים אלה המטרה אינה לבחון גישה מוכתבת מראש, אלא לחפש ולחקור מגוון אפשרויות. במהלך הניסויים יתפתחו ויתגבשו הרעיונות לגבי המבנה, תורת הלחימה והדרישות המבצעיות של אמצעי הלחימה. שיטת הניסוי צריכה אפוא לאפשר חיפוש וניסוי, ולא להיצמד לתכנית בחינה קשוחה. דוגמה לניסויים בקנה מידה גדול מסוג זה הינם ניסויי AIMVAL/ACCVAL האמריקני-יים, אשר בחנו בקרבות אוויר הצעות שונות לטילי אוויר-אוויר שטרם פותחו. במהלך ניסויים אלה היו הטייסים חופשיים לברר את הטקטיקה שלהם. הטקטיקות התפתחו והתגבשו במהלך הניסויים; מאפייני הטילים

תרשים מס' 2

(AIMVAL/ACEVAL) אין, ולא יכול היה להיות, ציוד כזה. טילי אוויר-אוויר אינם טסים במסלול ישיר. כל חישובי הפגיעה נעשים במחשב.

בסיכומו של דבר, ניתן להסתפק במערך איכון וחישוב, אשר בניסויים יבשתיים יכול להישען במידה מרובה על אנשים, ולאוויר דווקא על מכשור יקר ומורכב. חשוב להקפיד על הוצאה מידית של הכלים "הנפגעים" מהניסוי.

לסיכום: נראה אפוא שלעתים עשויה הזדמנות טכנולוגית לפתח אפשרויות מבצעיות חדשות, אם זו אכן מנוצלת כיאורת ידי שינוי מהותי במערך (מבנה ותורת לחימה). במקרים אלה יש להקדים ולחקור אפשרויות אלו בניסויי שדה טקטיים דו צדדיים, כבר בשלבים המוקדמים של פיתוח אמצעי הלחימה.

להיות גמישה ומשתנה תוך כדי הביצוע, בהתאם לתוצאות בשרה. תוצאות אלה ישמשו במשחקי מלחמה מאוישים נוספים, אשר ישפיעו אף הם על המשך התכנית.

בכוחות היבשה האמריקניים (TCATA, Ft. Hood, CDEC, Ft Ord) נוטים לכרוך ניסויי שדה במערך מכשור מורכב ויקר הכולל:

א. מערך לאיכון בזמן אמיתי של כל כלי המשתתף בניסוי.

ב. ציוד לייזר על כל נשק ירי ישיר בתוספת מקלט מתאים על כל כלי, המאשר אוטומיטית פגיעה והוצאה מהניסוי.

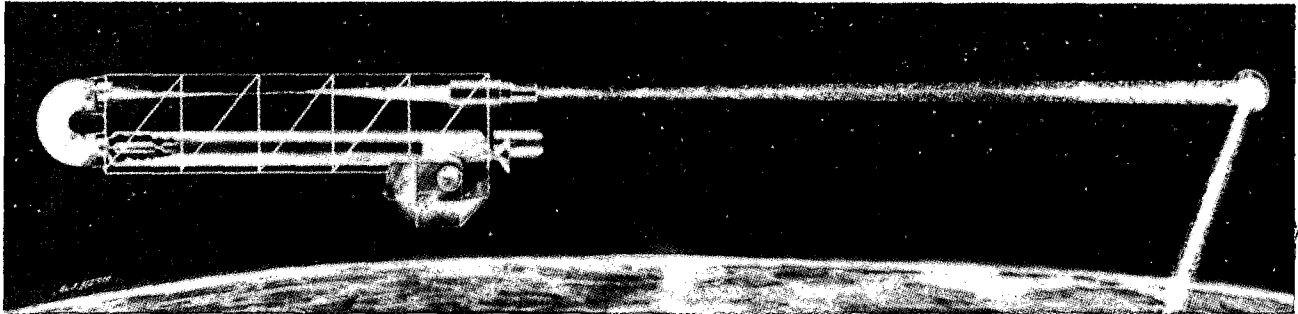
ג. מערך לרישום כל האירועים וביצוע כל החישובים הדרושים.

ציוד הלייזר אינו עונה על ירי עקיף והינו פגיע לכל מיני הפרעות (כגון: כיסוי עדשת המקלט על ידי הצוות שאינו מעוניין להיפגע). בניסויי קרבות אוויר בארה"ב

בציוד גדולים, רצוי לפתח את המערך החדש ולגבשו על-ידי הטלת הניסוי על צוות מיוחד המאויש בסגל נלהב בעל כישורים מתאימים. סגל כזה הכרחי לדחיפת רעיונות חדשים בייחוד בשלבים ראשונים, כאשר רבים סימני השאלה והתקלות. יש מקום לשקול אפשרות, לפיה יוטלו הניסויים הטקטיים ובחינת אמל"ח חדיש בשלבי הראשונים על יחידה סדירה מבצעית שתעסוק בכך דרך קבע. במערב-גרמניה קיימת יחידה המכונה Panzerlehrbrigada, העוסקת בפעילות זו כחלק מעבודתה.

בעיות ביצוע ומכשור

מטרת הניסויים הטקטיים (בעיקר בשלבים א-ב) הינה, כאמור, לחפש ולחקור אפשרויות טקטיות שונות. לפיכך צריכה התכנית

נשק אלומת האנרגיה

מדע בדיוני או נשק המחר?

בעזרת מאיץ חלקיקים. האלומה נעה במהירות האור, ובפגיעה במטרה כלשהי (לדוגמה — טיל אויב) חודרים החלקיקים את מעטה החיצון ויוצרים בתוכה מעין חרוט-הלם. אפקט ההלם דומה לזה הנוצר בעקבות פיצוץ מוט חנ"ם הנתקע היישר לתוך דופן או קיר, ודי בו כדי להבקיע את דופן הטיל ולהסיטו ממסלולו, או להפעיל את ראש הנפץ של הטיל. יתר-על-כן, לחלקיקים האמורים השפעות פיסיקליות על מבנה החומר של המטרה, ובכוחם לשבש את פעולת כל המכשירים האלקטרוניים המותקנים בה.

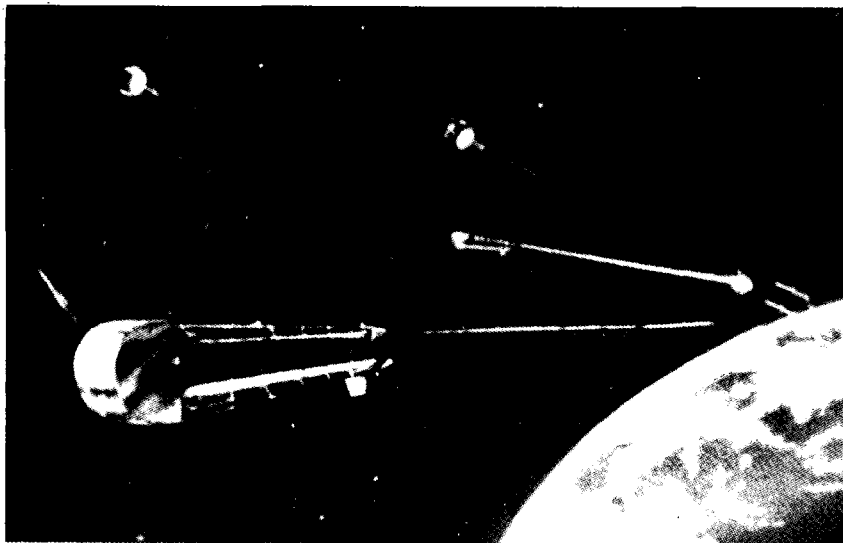
היתרונות החשובים של נשק זה הם מהירות הלוע וקצב האש. מהירות הלוע היא למעשה מהירות האור, ומכאן, שמכל בחינה מעשית שהיא, נפגעת המטרה מיד עם "הלחיצה על ההרק". בלא יכולת לבצע כל

הערכנית לגבי פיתוח מערכת נשק חדישה זו בברה"מ. על-פי מאמרים אלה כבר פותחה הטכנולוגיה הדרושה לבניית מערכת הנשק, המערכת אף נוסתה במעבדה ובחלל, ואין ספק שהרוסים אכן עתידים להכניס לשימוש מערכות הגנה נגד טילים בליסטיים, אשר תתבססנה על "קרני מוות". מכאן — טוען מחבר המאמרים בשבועון — שגם על ארה"ב להיכנס במהירות למרוץ חימוש חדש וכמעט-דמיוני זה, שאם לא כן — עלולים הסובייטים להפר את מאזן האימה לחלוטין.

מהו נשק אלומת-האנרגיה? יש להבחין בינו לבין קרני הלייזר למיניהן, אם כי ייתכן שגם ללייזר יימצא שימוש כמקור-כוח אפשרי לאלומת האנרגיה. נשק חדיש זה משגר אלומת חלקיקים גרעיניים (אלקטרונים, פרוטונים ואחרים), שנטענו באנרגיה רבה

"לסובייטים יתרון בן 20 שנה על ארה"ב בפיתוח טכנולוגיה מיוחדת, שבקרוב תצליח לנטרל את איום הטילים הבליסטיים האמריקניים" — הכריז במרס 1977 גנרל ג'ורג' קיגאן, ששימש עד אז כראש המודיעין של חיל האוויר האמריקני. בעקבות הכרזה זו החלו כלי התקשורת במערב לעסוק ברצינות, במה שנחשב עד אז לתחום עניינם של חובבי המדע הבדיוני בלבד — "קרן המוות", המכונה בספרות "נשק אנרגיה מכוננת", "נשק אלומת החלקיקים הטעוריים" ו"נשק אלומת-האנרגיה".

"אויאיישן וויק", השבועון הנודע והמהימן בדרך-כלל, הקדיש לנושא סדרת מאמרים, אשר קיבלו בעיקרם את טיעוני גנרל קיגאן, ואף ידעו לפרט בדיוק רב את תמונת המצב

הציורים הדמיוניים
בעמודים 52-53 מתארים את
פעולת נשק אלומת האנרגיה:
מתקן השיגור מרחף בחלל
ומשגר אלומה אל עבר מטרות
שעל פני כדור הארץ

שניצח על הפיתוח הטכנולוגי-צבאי באר-
ה"ב בעת מלחמת העולם השנייה, אשר
קבע בדצמבר 1945, ש"אי אפשר לפתח טיל
לטווח 3,000 מילין (כ-4,600 ק"מ), וגם אי
אפשר יהיה לעשות זאת במשך זמן רב
בעתיד". כעבור עשר שנים מהכרזה זו, כבר
עסקו בארה"ב בפיתוח "אטלס" – טיל
בליסטי בין-יבשתי לטווח 10,000 ק"מ.
הוויכוח אמנם טרם הוכרע, אולם מטעם
משרד ההגנה של ארה"ב עוסקת עתה
קבוצת מדענים כחקר הנושא במעבדות לוס
אלאמוס – אותן מעבדות בהן פותחה
פצצת האטום במלחמת העולם השנייה.
במאמר שפורסם לאחרונה בביטאון קציני
הצי האמריקני, מציע המחבר להציב נשק
אלומת-אנרגיה על ספינות הצי למטרות
הגנה נגד טילים, בטענו שהטכנולוגיה
לביצוע תכנית זו כבר קיימת. לפיכך, ייתכן
ובעתיד יהיה שדה הקרב משופע לא רק
באמצעים אלקטרוניים, אלא גם בקרני-לייזר
ובקרני-מוות למיניהן. בינתיים אין אנו
יכולים אלא להעריך את חזונו מרחיק
הראות של ה"ג' וולס, אחד מחלוצי המדע
הבריוני, שכבר ב-1893, תיאר בספרו
"מלחמת העולמות": "מין סילון של אור
חרישי, שיש בכוחו להפיל, משוללי רוח
חיים, את אלה שבהם הוא פוגע... המוות
היוקר, חרב האש הסמויה שאין מפלט
ממנה, חגה במהירות ובסדירות... המוות
הוא שריצר מאיש אחד למשנהו".

לפעול, עדיין יוותרו בעיות רבות, כמו: אברן
אנרגיה לאורך מסלול האלומה, איתור
המטרות בפרק זמן קצר שיתאים למהירות
התגובה של האלומה, עיוות במסלול
האלומה עקב האטמוספירה, ועוד.
היישומים האפשריים לנשק אלומת-
האנרגיה הם כמעט בלתי מוגבלים. ניתן
לבסס עליה מערכת נ"מ ונגד טילים, אפשר
לבנות בעזרתה נשק להשמדת לוויינים או
חלליות, ועוד: כהנה וכהנה אפשרויות
תיאורטיות, כולל הצבת פלטפורמה לנשק
כזה בחלל, והכוונת הקרן כלפי מטה,
במטרה לפגוע באנשים על כדור-הארץ.
כדי לאזן את התמונה יש לציין, שלא הכול
משוכנעים שהרוסים אכן כבר הצליחו
כפיתוח נשק אלומת-האנרגיה. יש אף
השוללים את עצם האפשרות שהם עוסקים
בנושא זה. האחרונים מעלים שתי טענות
נגד: האחת – שאת ההוכחות והסימנים-
המעידים לפיתוח מערכת הנשק, עליהם
מסתמך קיגאן, ניתן לפרש גם במשמעויות
אחרות, כולל פיתוח לצורכי שלום (הפקת
אנרגיה), ולאו דווקא למטרות צבאיות.
האחרת – שארה"ב עצמה ניסתה לפתח
מערכת נשק כזו בעבר ונכשלה (פרוייקט זה
כונה "נדנדה" – Seesaw), "ואם אנחנו
נכשלונו", אומרים השוללים, "אין ספק
שהרוסים לא יכולים להצליח". מצדדי קיגאן
משיבים לטענות אלה בהזכירם את תפיסתו
של ד"ר ואנאוואר בוש, מדען אמריקני דגול

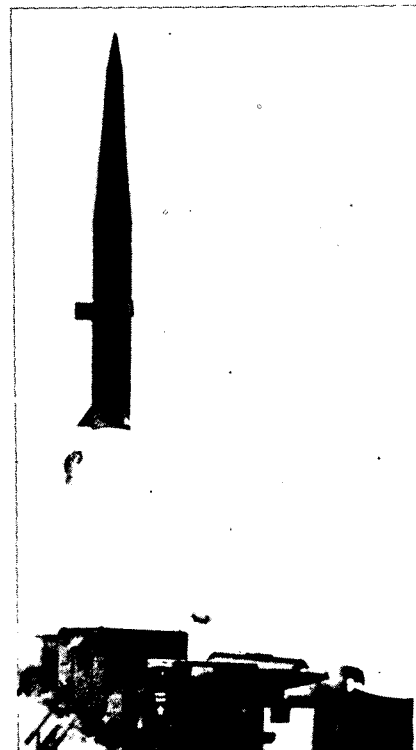
פעולת חמיקה. קצב האש הוא עצום, שכן
המערכת משגרת דפקים (pulses) של
אלומת-אנרגיה שמשך כל אחד מהם שבריר
שנייה, וניתן להסיט את האלומה ממטרה
למטרה תוך פרק זמן קצר ביותר.
כמבנה אלומת-האנרגיה ניתן להבחין ב-
ארבעה חלקים עיקריים: מקור כוח, מאגר
כוח, מאיץ ונחיר פליטה. בהשוואה פשטנית
לתותח, מהווה מקור הכוח מעין "חומר-
נפץ-הודף", המספק את הכוח הדרוש
להטענת החלקיקים. מאגר הכוח הוא מעין
"בית-בליעה", הנועד לקלוט את הכוח
ולהכילו לפרק זמן קצר ביותר. במאיץ,
כמוהו כ"קנה תותח", מואץ החלקיק בעצמה
רבה עד למהירות האור. (את פעולת
ההאצה והגברת העצמה ניתן להשוות
לפעולתו של "תותח האלקטרונים" המצוי
בשפופרת המסך של כל טלביזיה). נחיר-
הפליטה הוא הלוע אשר בערו נפלטת
האלומה ליעדה.
הרכב המערכת הנו למעשה מסובך יותר,
והוא כולל שבע תת-מערכות, שבכל אחת
מהן יש צורך להגיע ל"מבצע טכנולוגי" כדי
לפתח מערכת נשק ממשית. לפי ה"אוויר-
אייש וויק" ומקורות נוספים אכן הצליחו
הרוסים לממש מבקעים טכנולוגיים אלה,
ועתה הם נמצאים על דרך-המלך לייצור
מערכת נשק נירדת שגודלה יהיה כשל מנוע
סילון רגיל.
יש לציין, כי אף לאחר שתצליח המערכת

ברה"מ באמצעות האגפים השמאלניים של המפלגות הסוציאליסטיות במערב אירופה, שהנם בעלי השפעה בארצות בהן הסוציאליסטים בשלטון. כדי להשפיע על דעת הקהל בארצות מערב אירופה, אף הכריזה ברה"מ בצורה ראונית על צמצום חר־צדדי של כוחותיה המוצבים בגרמניה המזרחית (צעד בלתי משמעותי מבחינה צבאית). על מידת השפעתם של הלחצים הסובייטיים מעידה החלטת הפרלמנט ההולנדי, האוסרת על ממשלת הולנד להצביע במוסדות נאט"ו בעד הצבת מערך הטילים החדש.

אף-על-פיכך קיבלה מועצת שרי החוץ וההגנה של נאט"ו בדצמבר 1979 החלטה, להקים את מערך הטילים כמתוכנן ב־1983-1984. לצבא הבריטי יש כבר תכנית מפורטת לקליטת טילי השיוט. יחידת הטילים, הנקראת טייסת, כוללת ארבעה משגרים עם 16 טילים. תפעול היחידה מבוסס על ניידות ועל כושר פריסה מהירה בעמדות מתוכננות מראש, הפוזרות ברחבי האי הבריטי. עם פריסת היחידה וכניסתה לעמדות משוגרים הטילים זה לאחר זה בקצב מהיר. אחר השיגור מאיצה קטת המראה את נסיקת הטיל. בגובה 300 מ' נפרסים כנפוני הטיל, הממשיך בנסיקתו עד לגובה בינוני, אשר ממנו הוא טס במסלול בליסטי עד לאזור הקרוב למטרה. בקטע האחרון של מעופו משייט הטיל בגובה נמוך ביותר (כ־30 מ'), כדי להתחמק ממכ"ם האויב. בשלב השיוט מונע הטיל על-ידי מנוע סילוני קטן וחסכוני בתצרוכת בדלק, מהירות השיוט היא תת-קולית (כ־0.8 מאך). בהסכם סאל־ט² התחייבה ארה"ב לא לבצע פריסה מבצעית של טילי שיוט עד 1982. כדי לאפשר לברה"מ להדביק את הפיגור הטכנולוגי בפיתוח טילים כאלה, ולפתח כנגדם מערכת הגנה. אולם הקמת מערכת הגנה יעילה נגד טילים שלא ניתנים לגילוי על-ידי מכ"ם או להסטה ממסלולם על-ידי

לנוכח מצב זה עיבדה מפקדת ברית נאט"ו תכנית להצבת מערך טילים חדישים במידינות מערב אירופה החברות בברית. מערך זה עתיד לכלול 108 טילי "פרשינג" דגם-2 וכן 464 טילי שיוט, שהם "המלה האחרונה" של טילים נושאי מטען גרעיני לטווח בינוני. שני סוגי טילים אלה ניידים לחלוטין, ומבחינה זו מהווים אלה מענה הולם לטילי "SS-20" הסובייטיים, הניידים אף הם. את הספקת הטילים וראשי החץ הגרעיניים המתאימים מוכנה ארה"ב ליטול על עצמה ללא תשלום ותמורה, אולם היא דורשת מבעלות בריתה באירופה לשאת בהוצאות ההצבה וכן באחזקה השוטפת של מערך הטילים.

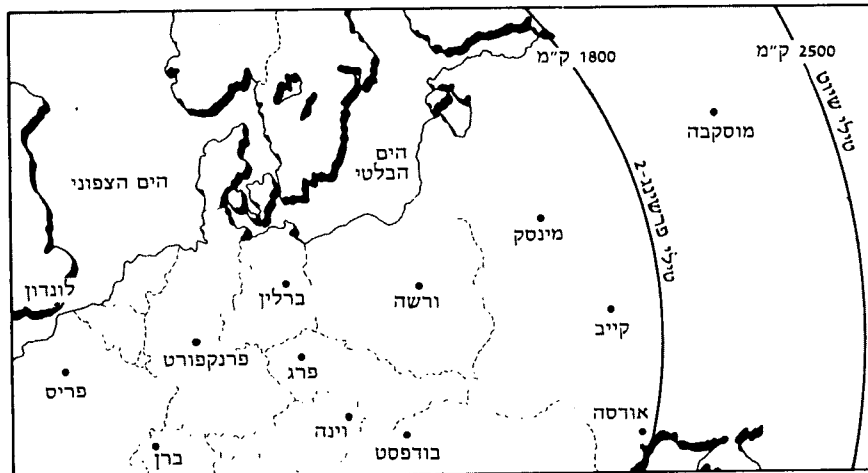
"פרשינג" דגם-2 הוא טיל בליסטי שטווחו המרבי — 1,800 ק"מ (ככל הנראה). עצמתו הגרעינית יכולה להגיע ל־400 קילוטון (הפצצה של הירושימה הייתה בת 12.5 קילוטון). כדי שיוכל לפגוע במטרות בטורי טוריה רוסית, יש להציבו בגרמניה המערבית הסמוכה לברה"מ. טילי השיוט (Cruise Missiles) נמצאים עדיין בשלבי פיתוח וטובלים ממספר "מחלות ילדות". בניסויים שנערכו לאחרונה בארה"ב, שוגרו טילים כאלה ממטוסים מעל האוקיינוס השקט לעבר מטרות במדבריות דרום-מערב ארה"ב. כ־5% מהטילים סטו ממסלולם והתרסקו בשטח קליפורניה. נאט"ו ממליצה על טילי שיוט המשוגרים מהקרקע (GLCM — Ground Launched Cruise Missile). הטווח שלהם יהיה כנראה 2,500 ק"מ. תוספת הטווח, בהשוואה ל"פרשינג", מאפשרת את פריסת טילי השיוט באזורים יותר עורפיים, בארצות בלוקס, דנמרק, בריטניה ואיטליה. מעניין לציון את ההקשרים המדיניים של התכנית. הדיונים להצבת המערך החדש של הטילים נמשכים בנאט"ו כבר כשנתיים, תוך לחץ מדיני-סובייטי כבד על הממשלות הנוגעות בכך, כמגמה למנוע קבלת החלטה חיובית במוסדות נאט"ו. בין השאר פועלת

טיל "פרשינג" דגם-1 שממנו פותח הטיל "פרשינג" דגם-2

מערך חדיש של טילים באירופה

אלי"מ (מילי) שלמה נעמן

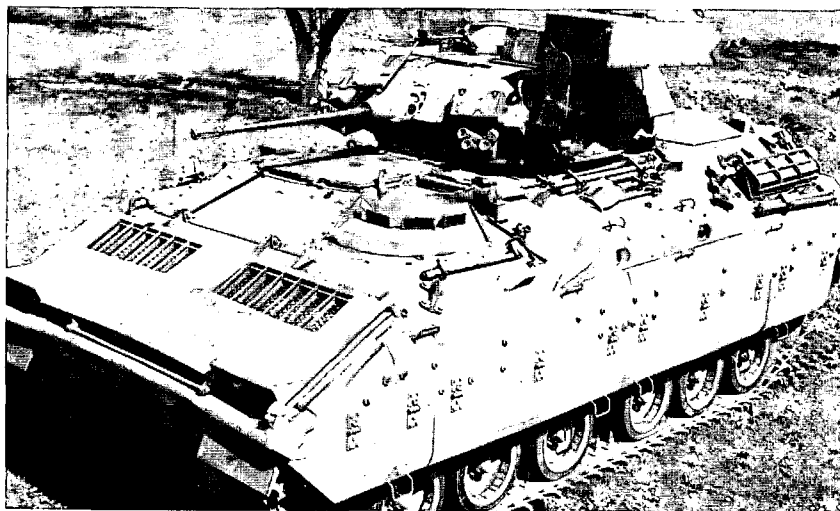
טווח טילי "פרשינג" דגם-2 וטילי השיוט שיוצבו מול ברה"מ ומדינות ברית ורשה

אפשרות הצבתם של טילים אסטרטגיים לטווח בינוני במערב אירופה — הפכה בשנת 1979 לנושא המרכזי בקביעת מדיניות ההגנה של נאט"ו באירופה. הצורך בפריסת מערך חדיש של טילים התעורר בעקבות הפרת מאזן הכוחות האסטרטגי באירופה. שתי מערכות נשק גרעיניות חדישות נוספו לאחרונה לסדר"כ של ברה"מ: כ־120 משגרי טילים בליסטיים "SS-20" (שהוצבו במערב ברה"מ) ו־70 מפציצי "טופולב" חדישים (BACKFIRE-B עפ"י קוד נאט"ו). באמצעות מטענים גרעיניים אלה יכולה ברה"מ לפגוע בכל מטרה באירופה. למדינות מערב אירופה אין כל מענה הולם לאיום גרעיני זה. גם ארה"ב, בעלת היכולת הגרעינית, אינה ששה להפעיל טילים בין-יבשתיים במקרה של מלחמה "מקומית" באירופה, כך שלמידינות אירופה לא מובטחת באופן אוטומטי מטרייה גרעינית אמריקנית.

וקשת הטווחים מנקודות שיגור באזור הוולגה מכסה את כל אירופה. הגנה אפקטיבית נגד טילים כאלה לא קיימת, וזמן ההתראה בטווחים הקצרים של הזירה האירופית הנו קצר ובלתי משמעותי. את מערך טילי "SS-20" משלים המפציץ הגרעיני "טופולב". מהירותו — 2.5 מאך, טווח טיסתו — כ-10,000 ק"מ, והוא מסוגל לשאת כשמונה טון פצצות. קצב ייצור מטוסים אלה הוא כ-25 לשנה. הפלישה הסובייטית לאפגניסטן והתגובות המבוהלות במקצת לפעולה זו מעניקות להפרכת מאון הכוחות באירופה ממדים חדשים. אם תתמיד האווירה המתוחה השוררת עתה בעולם המערבי, על רקע פלישה זו, ייעשו בוודאי מאמצים להחיש את הצבת הטילים במדינות נאט"ו, כדי להשיב את שיווי המשקל הגרעיני על כנו.

העצמים כשטח משמשים אלה כנקודות התייחסות, אשר על פיהן נגעל הטיל אל מטרתו, כאשר מנגנון תמרון מאפשר תיקון מסלול הגלישה לעבר המטרה. שיטה מתוחכמת ומהפכנית זו של הנחיית טילים, מבטיחה דיוק פגיעה כמעט מוחלט במטרות נקודה. בניסויי ירי שנערכו בתחילת 1978 הפגינה המערכת דיוק מעולה; ולאחר שחמישה טילים פעלו ללא דופי (האחרון פגע 25 מ' ממוט שציין את המטרה), הוחלט להכניס את הטיל לשירות. ולבסוף, עוד מספר מלים על מערכות הנשק הסובייטיות. ה-"SS-20" הנו טיל בליסטי חדיש, משוגר ממשגר נייד, ובנוי בדגם הראש המתפצל (MIRV) לשלושה ראשים גרעיניים בעצמה של כ-400 קילוטון. כל ראש חץ מתוכנן לפגוע, אחר הפיצול, במטרה אחרת. טווח הטיל הוא 4,500 ק"מ.

אמצעי ל"א, נראית קשה לביצוע. מומחים מערביים מעריכים את עלותה של מערכת זו ב-20-50 מיליארד דולר. טילי "פרשינג" דגם-2, אשר בדומה לטילי השיוט מהווים אף הם מערכת נשק מתוחכמת מאוד, מבוססים על "פרשינג" דגם-1 הנמצא בשירות זה כ-15 שנה. (בעבר מסרו מקורות זרים, כי גם צה"ל תכנן רכישת טיל זה). הפיכת דגם-1 לדגם-2 כוללת בעיקר שני שינויים. דגם-2 הינו טיל דרשלי, גורם המקנה לו טווח של כ-1,800 ק"מ (נתונים רשמיים על טווח לא פורסמו עדיין). לעומת 700 ק"מ של דגם-1, השינוי השני הנו בהנחייה הסופית. עם התקרב הטיל במסלולו הבליסטי אל אזור המטרה, מתחיל מכ"ם הנמצא בטיל בסריקת השטח, כדי לגלות עצמים טופוגרפיים הנמצאים במפה אשר הוננה לתוך המחשב שבטיל. עם גילוי

XM-2

XM-3

נגמ"שי לחימה חדישים לחי"ר האמריקני

נושא תשעה אנשים — שלושה אנשי צוות (מפקד, תותחן, נהג) ושישה לוחמים. ל-XM-2 חימוש מגוון רב. בצריח מותקנים תותח אוטומטי 25 מ"מ, שני טילים נ"ט Tow או Dragon, מקלע 7.62 מ"מ ומרוכות עשן. בתוכה ישנם שישה רובים M-16 המותקנים כנשק-רק"ם בתוך מגינים כדוריים מיוחדים. ה-XM-2 מסוגל לשאת תחמושת-בטן רבה, כולל חמישה טילים נ"ט נוספים. דגם נוסף של נגמ"ש זה, המכונה XM-3 או CFV (Cavalry Fighting Vehicle) מיועד בעיקר ללחימה נ"ט ולסיוור. לצורך מילוי משימות אלה הוגדלה כמות הטילים נ"ט שהוא נושא ל-12 (שניים במשגרים ועשרה בכטן). וזאת על חשבון הורדת מספר הלוחמים ל-5. הצבא האמריקני מתכוון להצטייד ב-6,889 נגמ"שי XM-2, אשר יוכנסו תחילה לשימוש בדיביזיות השריון שיצוידו בטנק-המערכה החדש XM-1. בדיביזיות המצוידות בטנקי M-60 ימשיכו להשתמש ב-M-113, אשר בשנים האחרונות החלו להכניס בו שיפורים שונים. כן עומד צבא ארה"ב לרכוש כ-3,000 נגמ"שי XM-3.

* עיי' "מערכות" 251-252, אוקטובר 1976, עמ' 13-16.

הנסיעה, כולל בעת הלחימה. ב-M-113 מוגן החי"ר תוך כדי נסיעה, אך חשוף בעת קרב, שכן כדי להפעיל את נשק-הסיפון יש לצאת מתא הלחימה. הרוסים היו הראשונים שהכניסו לשימוש נגמ"ש מודרני, ו-BMP, המאפשר לחי"ר להילחם מתוך הנגמ"ש בחסות שריונו. נגמ"ש זה מצויד גם בתותח ובטילים נ"ט המאפשרים לו להילחם אף בטווחים ארוכים. עתה הולכים גם האמריקנים בכיוון זה. מאז שנות ה-60 נמצא בפיתוח רק"ם לחי"ר, העתיד להחליף את הנגמ"שים מסוג M-113. ההיסטוריה של פיתוח רכב זה רצופת תקלות, הן במישור הגדרת התכונות המבצ' עיות הנדרשות והן בביצוע הטכני. במהלך חבלי-לירה קשים אלו שונה כינויו של הרק"ם מ-Mechanized Infantry MICV ל-Combat Vehicle (Infantry Fighting Vehicle) ל-XM-2, ולבסוף לכינויו הנוכחי — XM-2. הנגמ"ש החדש שוקל למעלה מ-21 טון, מהירותו המכסימלית — 66 קמ"ש, ולמנועו הספק של 500 כ"ס. המאפיין החיצוני הבולט ביותר שלו, לעומת ה-M-113, הוא צריח בעל יכולת צידוד של 360 מעלות. נגמ"ש זה

בקרב קמבריי (אוקטובר 1917) הצליחו אמנם הטנקים הבריטיים, לראשונה, להבקיע פרצה משמעותית בחזית הגרמנית, אך הישג מקומי זה לא נוצל, שכן החי"ר לא עמד ב"קצב השריון"; נוצר נתק בין השריון לבין החי"ר, ועתודת הפרשים לא הצליחה לחבור לטנקים ו"לנצל הצלחה". קרב קמבריי סיפק הוכחה לא רק לפוטנציאל הטמון בטנק, אלא גם לצורך בניוד החי"ר. ואמנם, הגנרל פולר — אחד מ"נביאי השריון" הראשונים, שהשתתף בתכנון קרב זה — המליץ כבר בסוף מלחמת העולם הראשונה לבנות רק"ם ייעודי לחי"ר. מאז ועד היום קיימת מחלוקת לגבי אופן שילובו של החי"ר בלחימת השריון, ולגבי התכונות הדרושות לרק"ם. יש הרואים ברק"ם "מונית", המביאה את החי"ר לשדה הקרב, כאשר את הלחימה עצמה מנהל החי"ר רגלית, מחוץ לרכב. אחרים רואים ברק"ם החי"ר כלי לחימה של ממש, בדומה לטנק, המיועד ללחימה רכובה. החזל"ם האמריקני ואחריו ה-M-113 נתנו תשובה חלקית בלבד לבעיות הלחימה הרכובה. בזחל"ם חשוף החי"ר משך כל

מתיבת הדאר של המערכת מתיבת ה של המערכת מתיבת הדאר של המע מתיבת הדאר של המערכת מתיבת ה מתיבת הדאר של המערכת מתיבת ה של המערכת מתיבת הדאר של המע מתיבת הדאר של המערכת מתיבת ה

הערות בשולו עידן השלום תגובה למאמרו של מאיר עמית

מאמריהם של אלוף (מיל') מאיר עמית וסא"ל א', שהתפרסמו ב"מערכות" 269, מביאים את עיקר הדברים שניתנים להיאמר על הסכם השלום. החיסרון העיקרי במאמרו של מאיר עמית הוא בדברים שלא נאמרו על הצד הישראלי של ההסכם. לדברי מאיר עמית ביססה ישראל את מהלכיה במשא ומתן על הנחה אחת יסודית, לפיה: "כוונותיו של ברה"פלוגתא שלנו, היינו נשיא מצרים, כנות והוא אינו יוצא לזירה במחשבות אפלות ולא קובע מראש כי יעשה את צעד השלום רק כדי לקבל בחזרה את סיני". סא"ל א' משיב על כך חלקית בציינו כי "בראיתו של סאדאת, השלום עם ישראל אינו מטרה בפני עצמה", זהו אמצעי להשגת מטרות במישורים. שהסכסוך אינו היחיד שבהם. מכאן נובעת כמוכן הגישה השונה לכל נושאי המשא ומתן ולמהלכיו. בשתי מובאות אלה מתומצתת הבעיה היסודית של ישראל במו"מ שהיא העדר מטרות, דרך פעולה, ומחשבה כוללת מצידה, לעומת העובדה שלצד השני יש תפיסה כוללת, ודרכי ביצוע הנגזרות ממנה בכל שלבי המשא ומתן. סאדאת הכין את שיעוריו, ולא מהיום עשה

כן. נאומיו בשנים האחרונות חשפו מעט מדרכו, מהבנתו ומתפיסותיו. ישראל נתפסה במשא ומתן בלתי מוכנה לחלוטין, ללא כל תפיסה מוגדרת וללא דרכי פעולה לגבי השגת מטרותיה, שאינן כלל בנמצא. המדיניות הישראלית במשא ומתן התבססה על אבחנת הכוונות של סאדאת, כאילו מדובר היה בהכנת הערכה מדיענית בלבד, ולא במו"מ דיפלומטי סבוך ומורכב, שהעיקר בו ראיית הבעיות והקשיים שלנו המכתיבים את עמדתנו.

מאיר עמית אינו מתייחס במאמרו כלל לצרכיה של ישראל ולבעיותיה, למרות שאלה צריכים להתוות את דרכה במו"מ ולא ראיית בעיות של הצד השני וצרכיו. לא רק למצרים ולפלסטינים יש בעיות המחייבות פתרון, גם לנו יש בעיות כאלה אך בעיותינו לא זכו כלל לעיון לפני המו"מ ובמהלכו. אל נתפלא על-כן אם בעתיד ייפגעו צרכינו הביטחוניים, הכלכליים, האנרגטיים, והחברתיים כתוצאה מדרכנו במו"מ עד כה. כאשר מדינה חסרה מדיניות ואסטרטגיה ברורה, הנגזרות מאבחנת בעיותיה וצרכיה, הרי שהיא צפויה להפסיד בכל מיקוח.

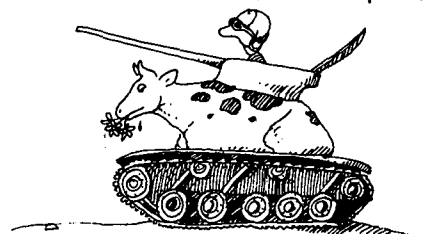
מאיר עמית מציע דגם של שיתוף ישראלי-מצרי בעידן השלום. אולם חסרה בו לבנת היסוד: צרכינו ובעיותינו. מאמרו של עמית חושף יותר מכל את בעיית המרכזיות של מדינת ישראל: חוסר הבנה של בעיות היסוד כיום ובעתיד, ומכאן גם חוסר ההגדרה של ממדי האסטרטגיה הקיומית שלנו והמטרות הנגזרות ממנה.

מכל הבחינות יש לנו הרבה מה ללמוד מדרכם של המצרים במו"מ, ומהצורה שבה הגיעו לעיצוב האסטרטגיה שלהם. ההסכם עם מצרים צריך לפקוח את עינינו לראיית הבעיות והצרכים שלנו כמות שהם ואת הנגזר מכך בכל המישורים. אם לא כך נעשה, נגיע במהרה לשוקת שבורה בכל התחומים ונסכן את עצם קיומנו, כי בכך ורק בכך מדובר לצערנו. מלחמת ששת הימים אילצה את המצרים לפנות לדרך חדשה, ולא בלי מידה של הצלחה, מלחמת יום הכיפורים הביאה לשינוי קל אצלנו אך כנראה שלא די בו. יש להניח שהסכם השלום יעשה לישראל את אשר עשתה מלחמת ששת הימים למצרים.

עורך ינון

"פרות קדושות"

במבחן שדה הקרב העתודי
(המשך מעמוד 17)

בניין מערך באופן רוולוציוני מחייב דמיון והעזה, וכרוך בסיכונים שאי אפשר להתעלם מהם. כדי לצמצם סיכונים אלה יש להקים "עוצבת-ניסויים" שתאפשר בחינה של המערך החדשני וגיבוש בהיר של פתרונות טכנולוגיים, תורתיים וארגוניים.⁵

5. ד"ר ז' בונן, התפתחות מערכים צבאיים, רפא"ל 76/3.
ד"ר ז' בונן, פיתוח אמצעי לחימה לשנות ה-80, רפא"ל 76/3.
מט 76/5.
ד"ר ז' בונן, על פיתוח אמל"ח לשנות ה-80, "מערכות" מס' 255, אפריל 1977.

סיכום

הובאו כאן בכפיפה אחת מספר נושאים מורכבים, וממילא דומה שלא נמלטו מי מבשלת השטחיות. אף על פי כן מוטב כך מאשר לסנות ולהציג את הבעיות כאילו אינן תלויות זו בזו. נטיית הלב היא לראות בבניין מערך צבאי סדרה של החלטות בלתי תלויות ועל בסיס זה לאפשר ביזור של עבודת המטה. עבודת מטה מבוזרת היא שמרנית ותוצארי תיה מקדשות מגמות ו"אחוזות" קיימות.

ריאות. בסך הכל פחות מ-3 אחוזים מכלל הנפגעים נזקקו לביצוע ניתוחים דחופים כאלה ובתוכם רק כ-6 אחוזים סבלו מתופעות של גודש ריאות..."
וכן באותו עמוד, טור שמאלי שורה 32: "אמנם שיעור המתים מפצעייהם' עלה מ-3 אחוזים ל-3.7 אחוזים..."
• במאמרו של סא"ל (מיל') ד"ר אלחנן אורן בחוברת 270-271, אוקטובר 1979, עמ' 124, טור אמצעי שורה 26, צריך להיות כתוב: "ומי שאינו רואה את הקו הירוק 'כגבול בטוח'...".

תיקוני טעויות

לצערנו נפלו טעויות בשני מאמרים בחוברות האחרונות ולהלן תיקוניהן:
• במאמרו של תא"ל ד"ר דן מיכאלי, שהתפרסם בחוברת "מערכות" 269, יוני 1979, צריך להיות כתוב בעמוד 15 טור ימני שורה 23 כך: "מבין המקרים הקשים ביותר של פציעות, אשר נזקקו לניתוחים בבתי חולים שדה לפני הפינוי לעורך נרשמו כ-6 אחוזים שסבלו מגודש

יגאל אלון חניכו ופקודו של יצחק שדה. הוא העריך והעריך את יצחק שדה והיחסים, ששררו ביניהם, היו יחסי אב ובן כמעט. בחזית הדרום היה יצחק שדה פקודו של יגאל אלון והוא הציע שינוי בתכנית: במקום שחטיבתו, חטיבת השריון, שהייתה הכוח המרכזי והנייד העיקרי של חזית הדרום, תישאר בשלב הראשון בעתודה ותפעל רק לאחר שלושת הניתוקים, הוא הציע ליגאל אלון שחטיבתו תתקוף את עיראק מנשיה כבר בשלב ראשון, או אור לבוקר הראשון של המלחמה (שכן המלחמה התחילה בהתקפת לילה). ליגאל אלון היה כנראה קשה לעמוד בפני הפצרותיו של יצחק שדה ולהתנגד לדרך מחשבתו, והוא קיבל את הצעתו בניגוד לדעת כל אנשי המטה.

ההתקפה נכשלה. כתוצאה מכך נשארנו בשלב הראשון בלי אגרוף משוריין וצריך היה להמשיך את הלחימה. בלא שיהיה בידנו המכשיר העיקרי לניצול הניתוקים ולחיסול מה שאחר כך התפתח לכיס פלוגיה. על אף זאת, דבק יגאל אלון בתכנית בתנאיה הקשים מאוד, ולאחר סדרה של קרבות, שבהם היו גם כישלונות, בוצע הניתוק המרכזי באזור ג'וליס-ניר-עם. יגאל אלון החליט לדלג על שלב ולהעביר את הכוחות שנתרו מחטיבה 8 והיו כשירים לפעולה לא לחיסול כיס פלוגיה, אלא לכיבוש של באר שבע, שהיא צומת הדרכים ולב הנגב.

גם שלב זה בוצע. באר שבע נכבשה, ולאחר כשמונה ימי לחימה (מה-15 עד ה-23 באוקטובר) נאלצנו להפסיק את הלחימה במצב שבו הצבא המצרי היה מכותר ומנותק ואיבד כל יכולת יזמה. בגלל שיקולים בינלאומיים נכפתה עלינו הפסקת אש על ידי האו"ם. הצבא המצרי מצא עצמו בהפסקת האש במצוקה גדולה. הוא ניצל את העובדה שלא הגענו עם הכוחות עד חוף הים באזור זיקים, מתח רשתות ממש על שפת הים, ובחיפוי האו"ם פינה את כל הכוחות, שהיו מנותקים מעבר לאזור בית חנון. לאחר הפסקת הלחימה נסוג כל הצבא המצרי מהאזור שמאשרד אשקלון ועד יד מרדכי, לעזה וכל השטח הזה שוחרר. למעשה בעקבות מבצע "יואב" קופלו כמעט כל הישגי הצבא המצרי. נשאר בשליטתו רצועת עזה, אזור ניצנה וחטיבה מנותקת בכיס פלוגיה.

מבצע "יואב", תחת פיקודו של יגאל אלון, שינה לחלוטין את המצב הצבאי בדרום. הדרום כולו שוחרר, הדרך לנגב נפרצה, הצבא המצרי נפגע קשות ופסק להיות גורם יזום בהמשך מלחמת העצמאות.

צה"ל היו בעיקרן פעולות התגוננות. גם כאן מן הראוי לזכור, שהצבא המצרי התקדם לתוך שטח ארץ ישראל מאז הפלישה ועד אוקטובר 1948 בשני צירים: ציר עיקרי לאורך ציר החוף, שכתוצאה ממנו נכבשו רפיח, חאן יונס, עזה, אשקלון ואשרד, וכוחות סיוור מצריים הגיעו עד יבנה. ציר שני: ניצנה-ביר-עסלוג-באר שבע ועד חברון, וציר רוחב בין אשקלון-פלוגיה-עיר-אק מנשיה-בית גוברין, מעין חגורת רוחב, שחיברה את שני הצירים בין אשקלון לחברון וניתקה את היישובים ואת הכוחות שכנגב מצפון הארץ.

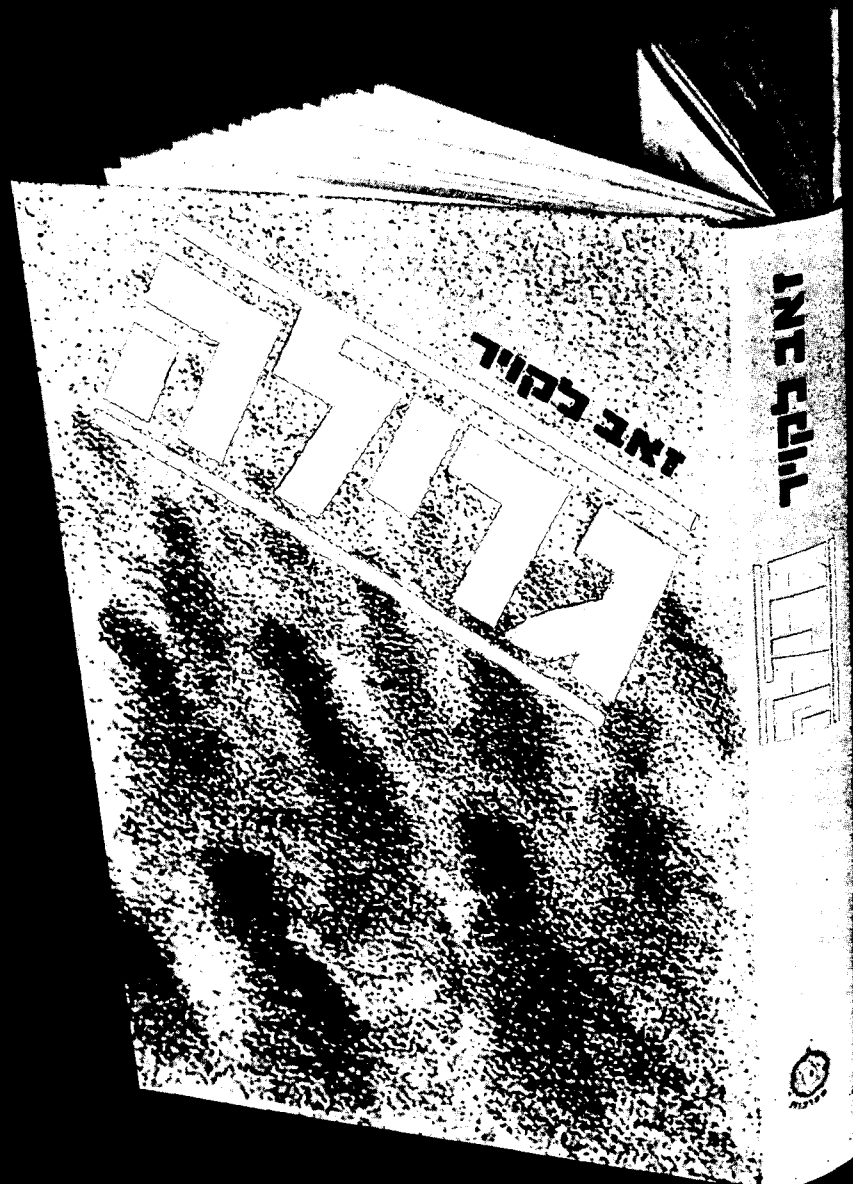
בתכנון המבצע גיבש המטה, בניצוחו של יגאל אלון תפיסה, שהייתה שונה לחלוטין מדרך ניהול המלחמה כנגד המצרים עד למבצע "יואב".

בשלב ראשון הייתה המטרה להביא לניתוק הצבא המצרי ולביתורו. הניתוק היה צריך להיעשות באזור בית חנון כלומר דרומית ליד-מרדכי ולהביא לכך שהכוח המצרי, שתי חטיבות מתוגברות שנמצאו באשקלון ובאשרד, ינותקו מבסיסי התגבור והאספקה שלהן בעזה ודרומה. ניתוק שני צריך היה להיעשות מזרחית לעיראק מנשיה ובכך לנתק את החיבור בין הכוחות שהיו באזור אשקלון-פלוגיה. ניתוק שלישי צריך היה להתבצע לאורך הציר שמוביל מג'וליס לניר-עם באזור גבעה 113 (קצת מערבית לעיראק סואידן), ועל ידי כך להפוך את הצבא המצרי מגורם מכתוב לגורם שיצטרך להגיב.

בשלב שני הייתה המטרה להביא לשבירת החטיבה המצרית השלישית, שנמצאה באזור פלוגיה-עיראק מנשיה, ובכך לפרוץ פריצה רחבה לנגב המנותק. דבר זה צריך היה להיעשות בעיקר על ידי חטיבה 8. בשלב השלישי הייתה המטרה להגיע לכיבוש אשקלון, לכיתור הכוח, שנמצא באשרד ולאחר מכן לכיבוש באר שבע. בשלב רביעי תוכנן לכבוש את עזה.

תפיסה זו הייתה שונה לחלוטין מגישות קודמות, משום שהיא לא חתרה להשיג פריצה לנגב או כיבוש יעד בולט בשלבים הראשונים, אלא שאפה, להגיע לביתור הצבא המצרי ולמיטוטו, ולהפיכתו מגורם הקובע את מהלכי הקרב והמלחמה, לגורם שמהלכיו יוכתבו באורח מוחלט על ידינו. השלב הראשון, קרי שלושת הניתוקים, בוצע בשינויים קלים. אולם שאר התכנית שונתה, לפי הצעתו של יצחק שדה.

כאן ניצב יגאל אלון בפני בעיה אישית מורכבת: במשך שנים היה

לחמת הגרילה והטרור העירוני הם מן התופעות הפוליטיות המאפיינות את המאה ה-20. בהוצאת "מערכות" הופיע זה עתה הספר "גרילה" מאת פרופ' זאב לקור המהווה אחד המחקרים המקיפים ביותר בנושא.

הספר סוקר את תופעת הגרילה בהיסטוריה, מגדיר את מאפייניה, ומנסה למתוח קווים להבנת עתידה. מתוך עיון מעמיק במושגי יסוד כ"מלחמה עממית", "חתרנות", "לחמה בלתי סדירה" ועוד, מגיע המחבר למסקנות מפתיעות – מלחמת הגרילה, כאמצעי למיטוטו של משטר, הולכת ודועכת. הטרור העירוני מבשר את סופו של עידן הגרילה, ואין לו סיכוי של ממש למוטט משטרים דמוקרטיים יציבים.

פרופ' זאב לקור הוא מומחה בעל שם עולמי בתחומי מדעי-המדינה, ההיסטוריה והאסטרטגיה, ומשמש כמרצה באוניברסיטאות בארץ ובחו"ל.